

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

PEDAGOĢIJAS PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE

PEDAGOĢIJAS NODAĻA

**HUMĀNISMA IDEJU VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA UN TO
IZMANTOŠANAS IESPĒJAS PIRMSKOLAS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ**

MAĢISTRA DARBS

Autore: **Baiba Mennika**

Stud. apliec. bm08017

Darba vadītāja: Dr. paed., vad.pētn. Iveta Ķestere

RĪGA

2010

Anotācija

Maģistra darba tēma “Humānisma ideju vēsturiskā attīstība un to izmantošanas iespējas pirmskolas izglītības iestādē” tika izvēlēta, lai, pētot humānisma ideju attīstību no aizvēstures līdz mūsdienām, atrastu ceļu un izstrādātu principus, kā pirmskolas izglītības iestādē audzināt humānu, brīvu, radošu, vispusīgi attīstītu un darbīgu personību, kā tautas tradicionālo kultūras mantojumu integrēt izglītībā 21. gadsimtā-pasaules globalizācijas laikmetā.

Diplomdarbs sastāv no divām daļām – tā teorētisko pamatu veido J. A. Komenska, J. H. Pestalocija, Fr. Frēbeļa, R. Šteintera, Ļ. Tolstoja, S. Frenē, A. Makarenko, K. Obšteina, L. Stepaško, L. Žukova, I. Ķesteres, Š. Amonašvili atziņas pedagogijā un psiholoģijā, Sokrāta, P. Abelāra, Akvīnas Toma, Z. Mauriņas, S. Lasmanes, A. Rubeņa, Šri Činmoja filosofiskās idejas, bet praktisko daļu - darba pieredze Rīgas 16. pirmskolas izglītības iestādē “Laismiņa” sešpadsmit gadu garumā.

Atslēgas vārdi: humānisms (humānisma ideju attīstība), tikumība, pirmskolas izglītība.

Annotation

The subject of this Master's degree paper is „Historical development of Humanism idea and its application to pre-school establishments”. It was chosen with the objective to investigate the development of Humanism idejas from ancient times up to nowadays and to find a way and prepare principles of how to nurse a human, free, creative, harmonically developed and an enthusiastic personality in pre-school institutions. Also how to integrate the heritage of Latvian traditional culture into the education system of 21st century – period of world globalisation.

The paper work consists of 2 parts – it's theoretical part consists of the pedagogical ideas and theses from J. A. Komenska, J. H. Pestalocy, Fr. Frebel, R. Stainer, L. Tolstoy, S. Frenee, A. Makarenko, K. Obstain, L. Stepashko, L. Zhukova, I. Kestere, Sh. Amonashvili and phylosophical ideas from Socrat, P. Abelaar, Akvina Tom, Z. Maurina, S. Lasmane, A. Rubenis, Shri Chinmoy. The practical part consists of the 16 year work experience in Riga pre-school establishment nr. 16 „Laismina”.

Key words: humanism (development of humanism ideas), moral, pre-school education.

Saturs

Ievads	1
1. Humānisma ideju vēsturiskā attīstība	4
1.1. Humānisma jēdziens	4
1.2. Arhaiskais laiks jeb aizvēsture	5
1.3. Senie laiki. Antīkais laikmets. Senā Grieķija un Roma	6
1.4. Viduslaiki	11
1.5. Jaunie laiki. Renesanse, humānisms	15
1.6. Jaunie laiki. Apgaismības laikmets. 18. gadsimts	20
1.7. Jaunie laiki 19. gadsimts	23
1.8. Jaunākie laiki. 20. gadsimts	32
1.9. Jaunākie laiki. 21. gadsimts	40
2. HUMĀNISMA IDEJU REALIZĀCIJAS PIEREDZE PIRMSKOLĀ	47
2.1. Pirmais princips - prieks, humors, optimisms, dzīvīgums, radošums	47
2.2. Otrais princips - vecāku, pedagogu un bērnu savstarpēja sapratne, sadarbība, labvēlība	49
2.3. Trešais princips - bērna patstāvīgas sevis un pasaules izziņas veicināšana	50
2.4. Ceturtais princips - kopveselums un dabatbilstība	53
Nobeigums	57
Izmantotā literatūra un avoti	59
Pielikumi	
.....	63

IEVADS

Kopš seniem laikiem cilvēci deg ilgas pēc sevis pilnveides, pēc patiesā, skaistā, labā, dievišķā. Kopš seniem laikiem cilvēks neatkarīgi no savas rases, tautas, atrašanās vietas uz zemes ir uzdevis retoriskus jautājumus: “Kas esmu? Kāds ir mans uzdevums uz zemes? Kāda ir dzīves jēga? Kā pilnvērtīgāk nodzīvot dzīvi?” un meklējis atbildes.

Cits to meklējis un atradis klosteru klusumā, cits ļaužu burzmā, draugu pulkā vai vienatnē cīnoties un kāpjot Nangaparabata virsotnē, cits dodoties ar domu biedriem svētceļojumā, cits grāmatās, cits komponējot, radot mākslas šedevrus... cits palicis meklējumos...atbildi neradis...

Kā nebeidzami ir skaistā un labā meklējuma līkloči, tā līdzās labajam pastāv ļaunais – griba iznīcināt, pakļaut, iegūt, uzveikt otru. Kā dzīvot šajos pretmetos? Vai apstāties savos meklējumos, padoties un peldēt kā dadža lapai pa straumi līdzīgi Noliņam R. Blaumaņa “Indrānos”?

Šobrīd, 21. gadsimtā, kad atkal esam nonākuši jautājumu krustugunīs: kā saglabāt sevi, cilvēci, zemi, kultūru, kā radīt un uzaudzināt veselus bērnus, kā pastāvēt cilvēcei, tīrai dabai, sapratnei starp ģimenes locekļiem, darba kolēģiem, tautām, nācijām, kā pārdzīvot krīzi, mums arī nākas sev uzdot jautājumu: “Kāds ir mans uzdevums uz zemes? Kāda ir dzīves jēga? Kāpēc izveidojusies šāda situācija pasaulē? Ko varu darīt, lai notiktu izmaiņas?”

Skaudra ir S. Lasmanes izteiktā atziņa skolotāju 14. kongresā, ka šo situāciju esam radījuši mēs paši, ka lēmēji valdībā ir mūsu pašu audzēkņi, kuri nesen sēdēja skolas solos mūsu vadītajās stundās¹. Ne mazāk skaudrs ir A. Hermaņa paustais viedoklis: “Ja nav kultūras, Latvija pārvēršas par pliku, ekonomisku teritoriju².”

Šri Činmojs raksta:” Nevaino pasauli, padari to labāku. Kā? Ik mirklī, padarot labāku sevi. Katram cilvēkam ir jābūt dvēseliskam labās gribas vēstnesim, lai paceltu cilvēces līmeni³”

Kur rast padomu, kā izmainīt sevi un pasauli sev apkārt?

Viens no risinājumiem ir ieskatīties vēsturiskajā pieredzē. Milzīgs ir cilvēces noietais attīstības ceļš, sākot no aizvēstures līdz mūsdienām. Katrā laika periodā ir dzīvojuši cilvēki, kuru domas, labā griba, dedzīgums, vēlēšanās padarīt pasauli skaistāku, laimīgāku, pilnīgāku,

¹ Kāpēc un kādi tikumi vajadzīgi 21. gadsimtā? *Izglītība un Kultūra*, 2009, Nr.8

² *Kultūras Forums*. 2009.g. 18.dec.-8.janv., 2.lpp.

³ Šri Činmoi.*Vse, komu dorog mir*. Moskva: Centr Šri Činmoja, 1998, s. 24

harmoniskāku ir ienesušas redzamas izmaiņas visā cilvēces attīstībā. Kā piemērus šeit var minēt filosofu, nerimtīgo cīnītāju Sokrātu, viņa uzticīgo skolnieku Platonu, sava laika drošminiekus P. Abelāru, Akvīnas Tomu, dievišķā un zinātniskā vienotības meklētāju pedagoģijā J. A. Komenski, sirds izglītības ideālam uzticīgo J. H. Pestalociju, cīnītājus par iekšējo brīvību, prieku kā vērtību Ļ. Tolstoju, S. Frenē, neatlaidīgo A. Makarenko, simbolu apņēmībai - Z. Mauriņu, cilvēka bezgalīgā garīgā potenciāla apliecinātāju, miera filosofu Šri Činmoju. Viņu dzīves, nerimtīgās cīņas, nepadošanās grūtību priekšā, uzticība savam dvēseles aicinājumam, atklātās atziņas ir milzīgs garīgais mantojums, padomu vācele, kurā varam gūt zināšanas, ierosmi, spēku, enerģiju, uzdrīkstēšanos sev, savam darbam un dzīvot tā, lai mēs un pasaule ap mums kļūtu humānāka.

Humāna cilvēka audzināšanu jāsāk jau no mazotnes, jo bērna dzīves pirmie septiņi gadi ir noteicošie viņa personības un psihes procesu attīstībā, un pirmie priekšstati par pasauli bērnam ierakstās uz mūžu, kļūstot par rīcības pamatu visai dzīvei, par dzīves stila bāzi.

Agrāk pirmo saskarsmi ar ār pasauli bērnam veidoja vecāki, ar savu piemēru audzinot atvasē sirsnību, atbildību, darba tikumu. Tagad tas ir savādāk. Gan bērns, gan arī pieaugušais lielāko dienas daļu pavada sabiedrībā. Par nozīmīgu dzīves telpu pirmskolas vecuma bērniem ir kļuvis bērnudārzs, tādēļ tam ir jābūt vietai, kur bērns sastopas ar patiesumu, sirsnību, mīlestību, rūpēm, gādību. Pirmskolas pedagoģu uzdevums ir rūpēties, lai pirmās saskarsmes iemaņas ir prieka un labvēlības caurstarotas.

Šajā laikā, kad pasaulē valda „pirkt un pārdot” attiecības, ir jāmeklē ceļš, kā mazo cilvēku virzīt nostāties sirsnīgā, labā, humānā pusē, kā pasargāt no cietsirdības, nepatiesuma, liekulības, kā humānās vērtības iesēt dziļi sirdī, lai tās kļūtu par pamatu humānai rīcībai visa mūža garumā.

Kā pedagogam strādāt tā, lai bērnam attīstītos zinātkāre, radošums, interese par norisēm pasaulē, par savas tautas tradīcijām, lai būtu darba prieks un viņš redzētu sava darba jēgu un mērķi, lai bērns negribētu apstāties savā izaugsmē un censtos nevis tāpēc, ka grib būt gudrāks, varenāks, stiprāks par citiem, bet lai apzinātos, ka pasaule kļūs labāka tikai tad, kad ikviens sacentīsies pats ar sevi un centīsies padarīt savu darbu tā, lai pašam būtu prieks un padarītais būtu vērtīgs arī citiem.

Šo problēmu aktualitāte arī noteica pētījuma tēmu “Humānisma ideju vēsturiskā attīstība un to izmantošanas iespējas pirmskolas izglītības iestādē”.

Kā teorētisko pamatu darbam izmantoju Š. Amonašvili, S. Frenē, F. Frēbeļa, J. A. Komenska, I. Ņesteres, J. K. Obšteina, J. H. Pestalocija, R. Šteinera, Ļ. Tolstoja, L. Stepaško, L. Žukova atziņas pedagoģijā un psiholoģijā, P. Abelāra, Akvīnas Toma, S. Lasmanes, Z. Mauriņas, A. Rubeņa, Sokrāta, Šri Činmoja filosofiskās idejas, kā arī savu darba pieredzi Rīgas 16. pirmskolas izglītības iestādē “Laismiņa” sešpadsmit gadu garumā.

Pētījuma objekts: Humānisma ideju vēsture.

Pētījuma priekšmets: Humānisma ideju izmantošana pirmskolas izglītības iestādē.

Pētījuma mērķis:

Atklāt, kā izmantot humānisma idejas, kas izkristalizējušās kultūras pieredzē gadsimtu gaitā, pirmskolas izglītības iestādē darbā ar bērniem no trīs līdz septiņu gadu vecumam.

Pētījuma uzdevumi:

1. Balstoties uz pedagoģiskās, psiholoģiskās un filosofiskās literatūras analīzi, izpētīt humānisma jēdzienu.
2. Izpētīt humānisma ideju attīstību no aizvēstures līdz mūsdienām.
3. Izmantojot humānisma idejas, izstrādāt humānas audzināšanas principus pirmskolas izglītības iestādē.
4. Izstrādāt rekomendācijas humānisma principu ieviešanai pirmskolas izglītības iestādē.

Pētījuma metodes:

- Avotu – humānistu sacerējumu – analīze.
- Zinātniski teorētiskās literatūras psiholoģijā, pedagoģijā, filosofijā analīze.

Pētījuma bāze. Rīgas 16. pirmskolas izglītības iestāde “Laismiņa”.

1. HUMĀNISMA IDEJU VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA

1.1. Humānisma jēdziens

Dievs, radot cilvēku, ir ielicis viņā virzību kļūt labākam un pilnīgākam. Cilvēks savā evolūcijas ritumā cenšas šo Dieva sapni pārvērst īstenībā, izzināt sevi un pilnveidot sevi. Sevis pilnveide notiek mijiedarbībā ar vidi – ar ģimeni, dzimtu, sabiedrību, ar savu atklājumu, atziņu nodošanu gan jaunajai paaudzei, gan saviem draugiem un kolēģiem. Šajā apmaiņas procesā cilvēks, Raiņa vārdiem runājot, „mainās uz augšu”. Gadiem ritot, laikiem mainoties, vienas vērtības aizstāj citas, tad atkal atdzimst senās, aizmirstās un kļūst par jaunu atklājumu, par jaunu vērtību.

Lai izprastu (bet varbūt tikai nedaudz pietuvotos?)tām humānajām vērtībām, kuras izturējušas laika rituma pārbaudījumus un kļuvušas par humānas rīcības pamatu šodienā, apkopošu zinātnieku atziņas, kas ir humānisms, kādas ir tā vērtības, kā tās tiek definētas vārdnīcās un kā radušās, izkristalizējušās cilvēces skolotāju dzīvēs, viņu meklējumos, atklājumos. Kā atklātais tika nodots nākamajai paaudzei un tā sācis dzīvot jaunu dzīvi.

“Filozofijas vārdnīcā” teikts, ka *humānisms* ir “uzskatu kopums, kuri pauž cieņu pret cilvēku un viņa tiesībām, rūpes par cilvēka labklājību, viņu vispusīgu attīstību, par cilvēkiem labvēlīgu sabiedriskās dzīves apstākļu radīšanu⁴”; savukārt “Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca⁵” vēsta, ka *humānisms* ir “uzskatu kopums, kas izpaužas cieņā un mīlestībā pret cilvēkiem, cieņā pret citiem uzskatiem, rūpēs par personības attīstību un labklājību; šo uzskatu centrā ir pats cilvēks, absolūtās vērtības, indivīda dotības un spējas, cilvēciskās būtnes vienreizīgums”. *Humānisms* ir cēlies no latīņu vārda “humanus” un nozīmē “cilvēcīgs”⁶.

Abas definīcijas viena otru papildina un apliecina, ka humānisma centrā ir cilvēka personība kā vērtība, cilvēka pilnveidošanās – viņa spēju, dotību, absolūto vērtību izkristalizēšanās individualitātē, spēja dzīvot sabiedrībā. No iepriekšminētajām definīcijām izriet arī jautājums, kuri ir tie kritēriji, kas nosaka, ka cilvēks dzīvo labklājībā, ka viņa personība attīstās, kuri ir tie uzskati, kas otram ir jācieņa, kuras ir absolūtās vērtības, uz kurām cilvēkam ir jātiecas

Rosinošs un papildinošs iepriekšminētajam ir psihologa un pedagoga Š. Amonašvili atziņa, ka humāns cilvēks ir mirstīgais cilvēks, kas meklē nemirstību, cilvēks, kas sevi izzina un kas sevi meklē saikni ar Dievu un atklāj dzīves jēgu. Pētot vārda “humāns” etimoloģiju, viņš atzīmē, ka “hu” sanskritā nozīmē augstāko sākumu, dvēseli, bet “man” ir “cilvēks”⁷.

Lai atrastu kopsakarības starp vārdnīcās minētajām definīcijām un Š. Amonašvili pausto

⁴ Rozentāls, M. (red.) *Filozofijas vārdnīca*. Rīga: Liesma, 1974, 180. lpp.

⁵ Skujiņa, V. (red.) *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000, 60. lpp.

⁶ *Latviešu konversācijas vārdnīca*. Rīga: A. Gulbja apgādībā, 1931, 12243. sl.

⁷ Amonašvili, Š. *Počemu ne prožitj nam žizņ gerojami duha*. Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2003, str. 56

uzskatu, kā arī lai meklētu atbildes uz iepriekš izvirzītajiem jautājumiem, analizēšu domas un atziņas, kas cilvēkus nodarbinājušas no humānisma ideju pirmsākumiem līdz mūsdienām.

Humānisms kā zinātniska kategorija ir radusies agrajā renesansē, un tā idejas nesēji bija L. Bruni, M. Fičino, F. Petrarka, Dž. Piko della Mirandola, tomēr tās saknes meklējamas antīkajā kultūrā (pirmo humānistu orientācija tika vērsta uz aktīvu antīkās kultūras un tā laika dzīvesveida studēšanu un praktizēšanu)⁸, bet antīkās kultūras priekštecis ir arhaiskais laiks, tādēļ ieskatu humāno vērtību attīstībā sākšu ar šo laika posmu.

1.2. Arhaiskais laiks jeb aizvēsture

Arhaiskais laiks ir senākais laiks kultūras vēsturē, kurā rodam ziņas par cilvēka pastāvēšanu. A. Rubeņa pētījumi vēsta, ka šajā laikā nepastāv cilvēka individualitāte. Cilvēks ir no visuma neatdalāma daļa, pār viņu un viņa darbībām absolūti valda augstākā pasaules kārtība, un viņam ir šajā kārtībā jāiekļaujas un tai jāpakļaujas. Cilvēka dzīvi šajā laikā strukturizē ritualizētas darbības, kas ir stingri reglamentētas, tās izslēdz cilvēku kā individualitāti. A. Rubenis raksta: "Indivīds ir vienīgi rituālo noteikumu, priekšrakstu izpildītājs, bez pašnoteikšanās un kritiskas domāšanas pastāvēšanas iespējām. Cilvēka domāšanas un dzīves veids ir "necilvēciski", jo viņā nav personiskas idejas, sākuma. Indivīds ir kosmosa elements un nav vairāk apgarots par jebkuru citu lietu tajā. Pār viņu absolūti valda dievišķie pārcilvēciskie spēki, jo viņš ir tikai maģiski dinamisko, tumšo, bezpersonisko dabas spēku manipulācijas objekts⁹." Tomēr šajā "autoritārajā režīmā" dzimst cilvēka individualitāte. Tas notiek pateicoties mīta un rituāla iekšējam saturam:

- Rituālā savienojas trijādība: cilvēks – daba – augstāks spēks;
- Rituālā atklājas visas četras stihijas: gaiss – uguns – ūdens – zeme;
- Rituālā savijas trīs grandiozi spēki: mūzika - kustība – vārds;
- Rituāls ir visa kolektīva veikums.

Rituālā mainās cilvēka iekšējā struktūra: viņš atbrīvojas no liekā, nevajadzīgā, pārradot sevi, it kā piedzimstot par jaunu. M. Eliade raksta: "Simboliski piedaloties pasaules iznīcināšanā un atjaunošanā, arī pats cilvēks tiek atjaunots no jauna. Viņš atdzima un it kā sāka jaunu dzīvi. Ar katru Jauno Gadu cilvēks jutās daudz brīvāks un daudz tīrāks¹⁰."

Dzīvojot ritualizētā vidē, sadarbojoties rituālā ar citiem tā dalībniekiem, cilvēks pakāpeniski pasauli ierauga kā vienu veselumu, bet šajā veselumā ierauga citus cilvēkus, izjūt viņos atšķirību no sevis, iemācās dzīvot un darboties; izmainās pats - no dabas būtnes kļūst par sociālu būtni; piedzimst garīgi. Rituāla mērķtiecība uz precizitāti, sakārtotību, dievišķā klātbūtni, attīsta cilvēkā

⁸ Lasmane, S. *Rietumeiropas ētika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 64. lpp.

⁹ Rubenis, A. *Cilvēks mītiskajā pasaules ainā*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 53.lpp.

¹⁰ Eliade, M. *Sakrālais un profānais*. Rīga: Minerva, 1996, 73. – 74. lpp.

mērķtiecību, gribu. Rituāls vērsas pie cilvēka visiem rīcībā esošajiem uztveres, izziņas, pasaulizjūtas, pārdzīvojuma līdzekļiem, šī procesa rezultātā cilvēkā notiek psihofizioloģiskas izmaiņas, un viņš kļūst par patstāvīgi domājošu būtni, par individualitāti, pats to vēl neapzinoties (M. Eliade, A. Rubenis, Šri Činmojs, B. Toporovs¹¹). Tas ir jauna etapa iestāšanās laiks cilvēces evolūcijā.

Arhaiskā laika galvenā iezīme – cilvēka dzīves strukturizēšana ar rituāla starpniecību. Pateicoties rituālo darbību sistemātiskam atkārtojumam, reglamentētajai kārtībai, sakārtotajai struktūrai, nostabilizējas cilvēka nervu sistēma, kas rada progresīvas izmaiņas visā psihofizioloģiskajā attīstībā. Tā ir bāze, uz kuras vēlāk rodas mākslas, zinātnes, filosofiskas darbības iespējas. Arhaiskā laikā cilvēks no bezsatura būtnes kļūst par individualitāti, iemācās dzīvot starp cilvēkiem.

1.3. Senie laiki. Antīkais laikmets. Senā Grieķija un Roma

Pirmā gadu tūkstoša vidus pirms mūsu ēras ir nozīmīgs laiks ar krasajām pārmaiņām cilvēku domāšanā – mitoloģisko domāšanu, kas valdīja visā pirmatnējā sabiedrībā, pakāpeniski nomaina zinātniski loģiskā domāšana. Šī domāšana ir kauzāla, un šis domāšanas tipa cilvēks, sastopoties ar kaut ko jaunu un tiecoties noskaidrot parādību, meklē cēloņsakarību. Šo izmaiņu rezultātā cilvēks sāk pakāpeniski sevi apzināties kā kosma daļu, kurš piedalās pilnīgi apzināti pasaules norisēs ar savām domām, savu rīcību un gribu¹². Kā jau iepriekš atzīts, šīs izmaiņas cilvēkā notika pateicoties iepriekšējam mītiskajam laikam. Spēcīgi šīs izmaiņas bija konstatējamas Senajā Grieķijā.

Ja mītiskajā laikā cilvēks jutās bezspēcīgs dievu, likteņa priekšā, neredzēja sevi kā atsevišķu vienību un neizdalīja sevi no kopas (savienības), kurai piederēja, tad tagad, virsroku ņemot zinātniski loģiskajai domāšanai, viņš pakāpeniski sāk paļauties uz sevi, apzināties savas iespējas un spēkus un atdalīties no kopas ar saviem patstāvīgajiem spriedumiem. Viņš turpina ievērot iepriekš iedibinātās tradīcijas, bet pats tajās ir cits, un sāk notiekošo vērtēt. Atbilstoši šim procesam, notiek arī izmaiņas reliģiskajās jūtās un priekšstats: ideālie varoņi kļūst par daļēji zemes un daļēji debesu izpaušmēm, dievi “nolaižas” no Olimpas, iejaucas cilvēku dzīvēs – gan iedvesmo uz varoņdarbiem, gan arī soda, apvelta ar fiziskiem un garīgiem spēkiem. Pakāpeniski izmainās panteistiskā attieksme

---

¹¹ Rubenis, A. *Cilvēks mītiskajā pasaules ainā*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 140 lpp.

Eliade, M. *Sakrālais un profānais*. Rīga: Minerva, 1996, 157 lpp.

Šri Činmoi. *Komentāriji k Vedam, Upanišadam I Bhagavad Gīte*. Doņeck: Izdateļstvo “UkrNTEK”, 2002, 256 str.

Toporov, B.N. *Pervobitnije predstavlenija o mire* (obšī vzgljad). Očerki istoriji jestestvenno naučnih znaniiji v drevnosti. Moskva, 1982, str. 8 - 40

¹² Veinbergs, J. Sokrāts – mīkla un traģēdija. *No: Netveramais Sokrāts*. Rīga: Liesma, 1987, 222 – 237 lpp.

pret dabu – to uzskata kā zināšanu un darbības pielietošanas sfēru, veidojas vērtību, cilvēka subjektīvā attieksme pret pasauli un pašam pret sev.¹³

Šīs norises arī bija noteicošās, kas radīja tik krasi atšķirīgu kultūras un izglītības attīstību divās Grieķijas pilsētvalstīs - Spartā un Atēnās.

Spartā par izglītības mērķi kļuva sagatavot disciplinētus, ar pienākuma apziņu apveltītus, drosmīgus karavīrus, tādēļ pamatuzmanība tika vērsta uz cilvēka fizisko attīstību – daudz laika veltot fiziskajiem vingrinājumiem, askētiskam dzīves veidam.

Savukārt Atēnās izglītības mērķis bija vispusīgi attīstīta personība - uzmanība tika veltīta gan skolēnu intelektuālajai, estētiskajai, gan arī fiziskajai sagatavotībai¹⁴. Tā rezultātā, kā uzskata L. Stepaško¹⁵, rodas divi atšķirīgi izglītības modeļi – autoritārais(sociāli orientētais mērķis, kura centrā ir valsts pieprasījums, nevis indivīda attīstība)un humānistiskais(orientēšanās uz vienotu fizisko, māksliniecisko un intelektuālo spēju attīstību, par pamatu ņemot bērna dabas spēkus).

Spilgti iepriekš aprakstītās antīkā laika iezīmes izpaužas nenogurdināmajā oratorā, patiesības meklētājā, filosofā Sokrātā.

Sokrāts (470/469 - 399 pirms Kr.)ir dzimis un visu mūžu nodzīvojis Atēnās, no dzimtās vietas izejot tikai karagājienos, par sevi nav atstājis nevienu rakstītu vārdu, tā palicis vēsturei neatminama mīkla.

Sokrāta personība humānisma idejas attīstības kontekstā ir ļoti zīmīga – ar viņa nerimtīgo garu, sevis izziņas un pilnveidošanās gribas degsmi, ar nesamierināšanos ar pastāvošo iekārtu un brīvo uzskatu paušanu, atšķirību no pārējiem atēniešiem – sākas jauns etaps kultūras vēsturē-uzdrošināšanās būt personībai. Spilgti Sokrāta iekšējo brīvību raksturo viņa valoda, tādēļ lai gūtu iedvesmu arī mūsdienās sevī raisīt šo brīvdomības garu, kas smalki savijies ar spožu humora izjūtu, sirsnību, atvērtību, pašatdevi, godīgumu, ilustrējot Sokrāta personību, izmantošu dialogus .

Visas Sokrāta dzīves pamatā ir leģendārais aforisms: “Es zinu, ka nekā nezinu,” kuras sākotnējais impulss ir rodams Sokrāta filosofijas devīzē “Izzini pats sevi¹⁶.” Šī Olimpas Dievu atziņa liek Sokrātam visu mūžu būt dedzīgam sevis un pasaules lietu izzinātājam, izzināt pašam un aicināt to darīt arī citiem.

Ar Sokrāta dzīves moto “Izzini pats sevi” cilvēkam jānokļūst dziļi sevī un jāmeklē atbildes sevī, pat jārada sevi no jauna. Sokrāts itin bieži uzsvēra, ka viņš līdzīgi savai mātei dzemdina cilvēku no iekšienes pa jaunu un līdzīgi savam tēvam darbojas kā tēlnieks. Mītologs M.Eliade šo

---

¹³ Stepaško, L. *Filosofija i istorija obrazovanija*. Moskva: Flinta, 1999

¹⁴ Ķestere, I. *Pedagoģijas vēsture : skola, skolotājs, skolēns*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 34. – 35. lpp.

¹⁵ Stepaško, L. *Filosofija i istorija obrazovanija*. Moskva: Flinta, 1999, str. 38 - 40

¹⁶ Vēbers, E. Izzini sevi jeb versija par Sokrātu. No: *Domas par antīko filozofiju*. Rīga: Avots, 1990, (61. – 79. lpp.

Sokrāta misiju interpretē šādi: “Ne bez pamata Sokrāts salīdzināja sevi ar vecmāti: viņš palīdzēja cilvēkam piedzimt pašam sevis apzināšanā, viņš pieņēma “jauna cilvēka” dzemdības... viņš palīdzēja “dzemdēt” jaunu cilvēku, kuru katrs nēsā sava “es” dziļumā¹⁷.”

Manuprāt, tas ir būtiskākais, ko Sokrāts ir atstājis cilvēcei - sevis izziņu, atbilžu meklēšanu, ieejot sevī, to “komplektējot” ar papildus informāciju - sarunām ar skolotāju, draugiem, paziņām, literatūru, u. c. Tā nonākot pie atbildes pašam, bet nevis akli pieņemot vienīgi citu atklātās patiesības. “Faidrā” Sokrāts pauž uzskatu, ka vienīgās būtiskās zināšanas ir tās, kas ierakstās dvēselē. Šajā atziņā sakņojas doma, ka cilvēks kļūst stiprs, zinošs tikai no tā, kam pats izgājis cauri ar visu būtību. Šādi iegūta gudrība ir dzīves vērtība¹⁸.

Devīzē “Izzini pats sevi” spilgti manifestējas zinātniski loģiskās domāšanas sākums. Sokrāta personībā tā atklājas interesantajos dialogos ar saviem skolniekiem, sofistiem, atēniešiem: viņš sāk analizēt lietas no tā domas pavediena, kas sarunas biedram ir saprotams un pieņemams, uzdodot jautājumus, lēnām vedinot arvien dziļāk un dziļāk lietu būtībā caur līdzībām, līdz beidzot skolnieks, padziļinot savu domāšanu, sāk spriest pats un pieņemt lēmumus pats, nepieciešamības gadījumā izmainot savus iepriekšējos pieņēmumus vai sabiedrības dogmu. Spilgti šī metode atklājas Sokrāta aizstāvēšanās runā sarunā ar Melētu, kur Sokrāts tiek apsūdzēts citu dievu pieņemšanā: “Vai vispār ir kāds cilvēks, Melēt, kas ticētu, ka ir cilvēku darbi, bet neticētu cilvēku eksistencei?... vai ir kāds, kas neticētu zirgu eksistencei, bet ticētu, ka pastāv jāšana ar zirgu, vai tāds, kas neticētu flautistu eksistencei, bet ticētu, ka pastāv muzicēšana uz flautas¹⁹?”

Sokrāta sevis izziņāšanas procesā būtiska ir apziņas rašanās, ka cilvēks pats par sevi ir vērtība, kas spēj pilnveidoties, apzināties sevi un citus, drīkst izteikt savu viedokli, pastāvēt par to un drīkst arī kļūdīties. Ja Sokrāta tēzei: “Es zinu, ka nekā nezinu” pieiet ar prieku, tā atver plašu meklējumu ceļu un rada drosmi pašam izteikt savus spriedumus, kas var būt arī nebalstīti uz citu spriedumiem. “Es zinu, ka nekā nezinu” vienlaicīgi nojauc cilvēkam barjeru prātā, kas radusies pārākuma apziņā vai mazvērtības izjūtā, ka citi zina labāk. Šajā izziņas ceļā ir milzīgs gribas un prāta, darbības un domas kontakts.

Būtisks ir Sokrāta praktiskums un jēgpilnā darbība – jebkurai rīcībai vai spriedumam saskatīt mērķi nākotnē, neko nedarīt tāpat, neko nedomāt tāpat, bet ar virzību uz priekšu.

Sokrāta personības pievilcīgums ir viņa rakstura iezīmēs. Tās rosina arī sevī attīstīt šīs humānās vērtības, Sokrāta gaišo dzīves skatījumu, tādēļ atklāšu tās detalizētāk.

Miers, omulība, optimistisms, humors. Sokrātā bija novērojami gan saskarsmē ar

---

¹⁷ Eliade, M. *Sakrālais un profānais*. Rīga: Minerva, 1996, 170. – 171.lpp.

¹⁸ Vēbers, E. Izzini sevi jeb versija par Sokrātu. No: *Domas par antīko filozofiju*. Rīga: Avots, 1990, 63. lpp.

¹⁹ Platons. Sokrāta aizstāvēšanās runa (Apoloģija). No: *Netveramais Sokrāts* (sast.Feldhūns, A) Rīga: Liesma, 1987, 24.lpp.

skolniekiem un draugiem, gan arī ar ienaidniekiem, kas nebija mazums: “Reiz Ksantipe (*sieva*) viņu vispirms izsūnīja, bet pēc tam aplēja ar ūdeni. “Vai tad es nesacīju,” Sokrāts teica, “ka Ksantipes pērkonam seko arī lietus²⁰.””

Vienkāršība. Sokrātā manifestējās visā viņa būtībā - gan sarunās ar atēniešiem (viņš uzklaušoja vai apstādināja uz sarunu ikvienu – neatkarīgi no tā materiālā stāvokļa, izglītības vai vecuma, viesojās ikvienā mājā, kur vien tika uzaicināts), gan arī apģērbā un uzturā. “Sarunā ar Antifonu par dažiem dzīves principiem,” kad Antifons viņam aizrāda par dzīvesveidu, Sokrāts vienkārši un droši atbild: “Vai tad nezini: jo labāka cilvēkam ir ēstgriba, jo mazāk viņam vajag gardumu... vai esi kādreiz manījis, ka aukstuma dēļ es paliktu mājās biežāk nekā citi, ka tveicē strīdētos ar kādu par vietu pavēnī un sāpošu kāju dēļ neaizietu, kurp gribētos²¹?” Sarunas turpinājumā Sokrāts piebilst, ka dzīves vienkāršība viņu pietuvina dievišķajam un pilnībai, lietu būtībai un kodolam, neļauj iegrimt dzīves sīkumos, bet palīdz nokļūt līdz kodolam. Sokrāts visu mūžu aicināja atēniešus dzīvot iespējami vienkāršāk, netīkot pēc nevajadzīgām liekām mantām, bet pamatuzmanību veltīt dvēseles īpašību kopšanai. Šī patiesā vienkāršība cilvēku atbrīvo un aizved pie vēl citām Sokrāta rakstura iezīmēm - godīguma, patiesuma, atklātuma.

Godīgums, patiesums, atklātums. Šīs īpašības Sokrātā radīja daudz draugu un arī daudz ienaidnieku. Izkopjot sevī šīs īpašības, radot vienotību starp saviem vārdiem un darbiem, Sokrāts aicināja saskaņā ar savu sirdsapziņu dzīvot arī pārējos atēniešus – kļūt godīgākiem, patiesākiem, atklātākiem, kļūt labākiem cilvēkiem. Tiesas prāvā Sokrāts saka: “Ja iedomājaties, ka, nogalinādami cilvēkus, varēsiet panākt, lai jūs nepeļ par to, ka dzīvojat nepareizi, tad jūs maldāties. Šis līdzeklis nav ne īsti drošs, ne godīgs. Godīgākais un vienkāršākais līdzeklis ir neiznīcināt citus, bet censties pašam kļūt pēc iespējas labākam²².” Spēcīgi izskan Sokrāta lūgums atēniešiem tiesas prāvā - rūpēties, lai viņa dēli kļūtu par godīgiem, nesavtīgiem cilvēkiem, nevis egoistiskiem patmīļiem²³.

Pārliecinātība, rīcības saskaņošana ar augstāko kārtību Sokrātu visu dzīves laiku pavadīja viņa daimons – dievišķs spēks, kas mājāja viņā, ar kuru viņš saskaņoja savu rīcību un domas. Plūtārhs atzīmē, “ka Sokrātam, vēl mazam esot, orākuls tēvam teicis, ka zēnā pašā ir vadonis dzīvē, kas ir labāks par tūkstošiem skolotāju un audzinātāju²⁴.” Šī savas gribas saskaņošana ar augstāko kārtību, arī Sokrātam deva mieru un pārliecību izvēles brīžos, kā rīkoties, un ļāva sajūst iekšējo vadību izaicinājuma brīžos, neatsakoties no savas pārliecības, uzticību augstākajam, palāvību uz

---

²⁰ Platons. Sokrāta aizstāvēšanās runa (Apoloģija). No: *Netveramais Sokrāts* (sast. Feldhūns, A) Rīga: Liesma, 1987, 193. lpp.

²¹ Platons. Sokrāta aizstāvēšanās runa (Apoloģija). No: *Netveramais Sokrāts* (sast. Feldhūns, A) Rīga: Liesma, 1987, 76. lpp.

²² Platons. Sokrāta aizstāvēšanās runa (Apoloģija). No: *Netveramais Sokrāts* (sast. Feldhūns, A) Rīga: Liesma, 1987, 37. lpp.

²³ Turpat, 38. lpp.

²⁴ Turpat, 180. lpp.

Dievu. Spēcīgi tas izskan Platona “Apoloģijas” finālā: “Taču ir laiks iet projām – man, lai mirtu, jums- lai dzīvotu. Bet, kurš no mums dodas pretī labākam liktenim, tas nevienam nav zināms, vienīgi dievībai²⁵.”

Iedziļinoties Sokrāta personībā un viņa rakstura nelokāmībā, uzskatu, ka dievība - dēmons, par kuru runā Sokrāts, ir ikviena cilvēka sirdsapziņa, kas robežojas ar intuīciju, savas gribas saskaņošanu ar augstāko kārtību, ar dievišķību. Tā palīdz problēmrīžos saglabāt mieru un rīkoties. Šī intuīcija kopjama un attīstāma dzīves laikā, tā pilnveidojas, ja cilvēks ir godīgs, paties ar sevi un apkārtējiem, ja viņa vārdi saskaņoti ar darbībām un augstāko esamību.(dievišķo gribu). Domāju, ka tieši tāpēc, ka Sokrātam šī saikne bija tik dzīva, viņa atziņas ir piesaistījušas patiesības meklētājus sev padomus rast Sokrāta filosofijā cauri gadsimtiem līdz pat mūsdienām.

Skatoties uz Sokrāta skandalozo personību Atēnu kontekstā, uzdrošinos teikt, ka viņš ir kā tilts starp Atēnām un Spartu. Ne velti viņš Atēnās izsauca tādu sensāciju, ka “valdība” viņu notiesāja ar nāves sodu. Ar savu atklātību, askētisko, kaujiniecisko dzīvesveidu, viņš vairāk iederējās Spartā(ne velti vienīgais iemesls, kādēļ viņš atstāja Atēnas, bija karagājieni), bet ar savu filosofisko mieru, dziļumu, ieklausīšanos sevī un citos, iekšējiem meklējumiem – Atēnās. Gūstot atziņas no Sokrāta, manuprāt, svarīgi ir sevī apvienot Sokrāta nelokāmību, gribasspēku, mērķtiecību, nevajadzīgā atsijāšanu no noderīgā, stingru garīgu disciplīnu, prāta asumu ar meditatīvu “ieiešanu” sevī un patiesuma, atbilžu rašanu sevī, tajā pat laikā nekļūstot nosodošiem, noraidošiem pret notiekošo pasaulē, bet spējīgiem skatīties uz pasauli ar mīlestības, maiguma, dzirkstīguma, optimisma un humora acīm.

Sokrāta vērienīgais skatījums uz cilvēku kā spēcīgu individualitāti, ar plašajām iespējām pašam domāt, darīt, izmainīt esošo, nestāvēt uz vietas, bet būt mūžīgā ritumā, vienlaicīgi savu rīcību saskaņojot ar dievišķo gribu un loģiskām sabiedriskās iekārtas prasībām, pacēla viņu krietni pāri savam laikam, parādot perspektīvas tālu nākotnē, kuras lieliski gan Grieķijā, gan vēlāk arī Romas impērijā īstenoja viņa skolnieki Platons, Aristotelis un kuras jaunā interpretācijā, izturējušas laika pārbaudījumus, dzīvo vēl tagad.

Antīkajā laikā cilvēka mitoloģisko domāšanu nomaina zinātniskā. Redzamākā persona šajā laikā ir Sokrāts, viņš ar savu personību manifestē humāna cilvēka iezīmes un nepieciešamības – cilvēks ir domājoša būtne, kuram pašam ir jāizzina sevi un pasauli, jāveido spriedumi un jāatbild par savu rīcību; jāattīsta garīgas kvalitātes – godīgumu, patiesumu, mieru, vienkāršību, optimismu.

1.4. Viduslaiki

Viduslaiki tāpat kā jebkurš cits laika nogrieznis ir ļoti nozīmīgs un svarīgs posms humānās domas veidošanās procesā. Šis ir laiks, kad barbari nolemj, ka ar Romas impērijas iekarošanu viņi

---

²⁵ Turpat, 40. lpp.

iegūs savā īpašumā Romas augsti attīstīto kultūru ar izkopto valdīšanas stilu un vienā elpas vilcienā tiks pie neizmērojamām garīgām un materiālās kultūras vērtībām. Iekarotāju mērķis neattaisnojas, jo iedibinātas kultūras tradīcijas tikai tad attīstās, ja rūpīgi tiek koptas to saknes un ar pietāti izturas pret tās radītājiem, bet aiziet bojā, ja tiek atstātas novārtā neprasmes vai citu iemeslu dēļ. Pēc Romas impērijas iekarošanas laika gaitā izmainījās un radās jauna kultūras sistēma. Šīs izmaiņas radīja kultūru četri elementi, kas strukturizēja dzīvi Eiropā viduslaikos:

- Sengrieķu garīgās izglītības mantojums;
- *Orbis Romanum* atstātais mantojums politiskās izglītības, pārvaldes un tiesiskās kultūras jomā;
- Kristīgās Romas baznīcas starpniecība, kas ietvēra sevī daudzu pagānisko reliģiju iezīmes, kulta formas, tempļu arhitektūru, pārvaldes mākslu, tās organizāciju un uzbūves struktūras;
- Barbaru tautu savdabība un arhaiskās kultūras savdabība²⁶.

Šo četru elementu sajaukšanās radīja jaunas kultūras formas kristalizēšanos un uzslāņošanas, jaunas atklāsmes un idejas, kuru rašanās laikā nebūt nebija vienprātība uzskatos. Tāpat kā jebkuros citos laikos arī šī laikmeta pērles dzima caur strīdiem, kariem, slimībām, badu no vienas puses un augšuptiecību, sevis pilnveidi, pasaules pieredzes gudrības izziņu, vēršanos pie dievišķā no otras puses.

Sengrieķu laika atstātais garīgais mantojums (zinātniskums un atbildes rašana sevī) šajā laikā guva jaunu elpu.

Priekšplānā izvirzījās uzmanības koncentrēšana uz Dievu kā Augstāko Absolūtu, kas iemiesojās Jēzū Kristū. Visiem bija jāseko tai ticībai, ko aizstāvēja bīskapi Romā un Aleksandrijā²⁷. Šī stingri noteiktā kārtība aizliedza pielūgt dievus, kas tautām bija iepriekš, visiem labprātīgi vai piespiedu kārtā bija jāpievēršas kristietībai.

Plaši izplatījās klosteru kustība. Tajos dzīvojošie mūki stingri praktizēja garīgās dzīves askētismu. Viņu galvenais uzdevums bija līdzināties Jēzum Kristum un izslēgt savu individualitāti. Tajā pat laikā mūki bija arī izglītības sistēmas veidotāji viduslaikos. Stingri reglamentētā mūku ikdiena, savas esamības koncentrēšana uz Dievu gadsimtu gaitā radīja izmaiņas visas cilvēces attīstībā (līdzīgi kā pārejā no mītoloģiskās uz zinātnisko domāšanu). Pakāpeniski cilvēkos jaunā kvalitātē attīstījās spējas pastāvēt par saviem uzskatiem, savas ieceres īstenošana, izkopās domu skaidrība, augstas koncentrēšanās spējas, kas savienojās ar lūgšanās attīstītajām garīgajām īpašībām - vienkāršību, patiesumu, mieru, prāta un sirds spēju vienotību. Viduslaiku galvenā iezīme – zemes dzīve ir gatavošanās laiks dzīvei debesīs.

---

²⁶ Rubenis, A. *Viduslaiku kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997, 12. – 13. lpp.

²⁷ Rubenis, A. *Viduslaiku kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997, 114. lpp.

Kā piemērus šī laikmeta raksturojumam jāmin Pjēru Abelāru un Akvīnas Tomu.

Pjērs Abelārs (1079 - 1142) ir dzimis Britānijā aristokrātiskā ģimenē, jau agri sevī izjūt aicinājumu doties zinātnes pasaulē un atstāt sīkumaino ikdienas dzīvi. Galvenais P. Abelāra ieguldījums cilvēka kā humānas, domājošas personības veidošanā ir devums sholastikas attīstībā. Viņa uzmanības centrā ir ticības un prāta attiecības, kuru pirmavots ir sokrātiskais princips “izzini pats sevi”. Abelārs saka: “Izzinu, lai ticētu,” uzmanību vēršot uz iekšējās intences, pārlicības, uzskatu nozīmi. Filozofs piedāvā formulu: “Universālijas ir pašās lietās.” No šīs formulas izriet koncentrēšanās un cilvēka individualitāti kā vērtību, bet individualitāte sevī ietver sirdsapziņu. Atsevišķā cilvēka sirdsapziņa kļuva par viņa darbības ētiskās kvalitātes mērogu. To, vai darbība ir laba, nosaka darbība kā iekšēja pašapziņa. Labais vai sliktais sevī, norādīja Abelārs, ir nevis tieksme vai darbs, bet subjektīva saskaņa ar to, kas darbojas brīvi, proti, ar apzinātu intenci²⁸.

Abelāra interpretācijā arī mainās pats Dieva jēdziens – nav jānogalina Dieva Dēls, lai tas piedotu mūsu grēkus, bet par cilvēku kļuvušajā Dievā atklājas Dieva mīlestība uz cilvēku, kur Jēzus parādās kā mūsu dzīves morāles skolotājs un ētiskais paraugs. Taisnīgums, ko Dievs mums pasludina, ir mīlestība, kas dzimst mūsos un atbrīvo no grēka un bailēm. Tāpēc mēs Dieva gribu varam izpildīt bez bailēm no likuma²⁹. Šajā Abelāra atklāsmē ir ietverta cilvēka un Dieva gribas vienotība, brīvības manifests, cilvēka individuālā vienotība ar Dievu bez baznīcas starpniecības. Cilvēks savā esamībā ir vienots ar Dievu, spējīgs pats veidot kontaktus ar augstāko esamību, vadīties pēc savas sirdsapziņas un pats pieņemt lēmumus, kas saskan ar Dieva gribu. Viņš ir brīvs Dievā.

Iedvesmojošs fakts no Pjēra Abelāra autobiogrāfiskā darba “Manas nelaimīgās dzīves stāsts” ir, kā viņš, izmantojot prāta asumu, vienas dienas laikā sagatavo spīdošu lekciju, kurā pēc klausītāju vēlēšanās izskaidro neizprotamu vietu pravieša Ēcehiēla grāmatā, tā iegūstot klausītāju apbrīnu un slavu³⁰. Šis fakts vēlreiz apliecina, cik cilvēkam nozīmīgas īpašības ir uzdrīkstēšanās, paša brīvās domas un spriedumi, iedziļināšanās lietu būtībā.

Filozofa P. Abelāra sholastiskās teorijas turpinātājs ir Akvīnas Toms.

Akvīnas Toms (1225 - 1274) ir dzimis grāfa ģimenē, no piecu gadu vecuma audzināts benediktiešu abatijā, pēc tam studējis Neapoles universitātē, viņa izaugsmē milzīga loma draudzībai ar skolotāju Albertu Lielo. Akvīnas Toms nebaidījās iesaistīties sava laika garīgajās cīņās, saskarmē ar cilvēkiem – gan domu biedriem un pretiniekiem, saviem audzēkņiem – raksturots kā pašsavaldīgs, pacietīgs, apveltīts ar spēju ieklausīties savos pretiniekos. Akvīnas Toms norāda: “Lai cilvēks būtu svētīlaimīgs, ir nepieciešamas trīs lietas: zināt, kam ticēt, zināt, ko vēlēties un zināt, kas

²⁸ Rubenis, A. *Viduslaiku kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997, 494. lpp.

²⁹ Rubenis, A. *Viduslaiku kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997, 493. – 494. lpp.

³⁰ Abelārs, P. *Manas nelaimīgās dzīves stāsts*. No: Misāns, I, Šnē, A. *Klosteris, pils un pilsēta*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004, 212. lpp.

jādara³¹.” Viņš pauž uzskatu, ka cilvēkam ir jābūt saprātīgam, jāizkopj domu pasaule, pasaules lietu, kārtības izziņa, bet vienmēr jāatceras, ka augstāks par visu ir mīlestība uz Dievu, un visu lietu sākums un gals ir Dievs. Toms sevī pārmanto četrus galvenos grieķu tikumus - gudrību, drosmi, samērīgumu un taisnīgumu, tiem pievienodams trīs kristīgos tikumus - ticību, mīlestību un cerību. Viņš uzskata, ka sabiedrībā kārtība ir tad, ja tā ir brīvu un saprātīgu cilvēku kopība, kas runā vienā, savstarpēji saprotamā cilvēku valodā. Toms redz, ka viņa laika cilvēki sāk viens otru nesaprast, tādēļ izvirza uzdevumu panākt šo izpratni. Lai to īstenotu, viņš attīsta sholastiku, kuras pamatā ir skaidras domāšanas audzināšana ar skaidru, tīru jēdzienu palīdzību. Sholastiku profesors praktizē savā pedagoģiskajā darbībā, cenšoties izteikties iespējami īsi, viennozīmīgi un skaidri, tā attīstot strīda, polemikas kultūru. Akvīnas Toms ir pārliecināts, ka garīga strīda mērķis ir nevis uzvarēt pretinieku, bet kopīgi sasniegt patiesību. Toma domu gaita ir virzīta uz baznīcas un sabiedrības harmonijas sasniegšanu, kuras locekļi būtu saprātīgi un draudzīgam strīdam gatavi cilvēki. Šiem racionāli noskaņotajiem cilvēkiem vienlaicīgi būtu jābūt dziļas ticības pārņemtiem un savā dvēselē tikpat dabiski un pašsaprotami jāakceptē ticības patiesības kā prāta sfērā - loģikas un dabaszinātniskie likumi³².

Akvīnas Toma personību iepazīstam viduslaiku beigu posmā, tādēļ viņa uzskatos var labi novērot cilvēces domas noieta ceļu no viduslaiku sākuma līdz beigām, tās progresu. Tā galvenā iezīme- ar antīkajā laikā atklāto sevis izziņas gribu cilvēks kristīgajos viduslaikos, klosteru klusumā, uzmanības koncentrācijā uz Dievu, atmetot savtīgās iegribas, ir nonācis pie vienotības ar Dieva mīlestību, attīstījis koncentrēšanās spēju un tad ar antīkā laika iezīmi “Izzini sevi,” iegrimis sevī, tā izkopjot savu personību, sistematizējis garīgās vērtības, lai virzītos tālāk.

Skatoties ar plašāku vērienu, jāteic, ka viduslaiku doma ir padziļinājusi, sakārtojusi, attīrījusi no liekā Sokrāta ierādīto cilvēka ceļa virzienu – patiesumu, mērķtiecību, disciplinētību, sevis izziņu, iekšējās pasaules kopšanu, vēl vairāk pastiprinādama Sokrāta “daimonismu”, ko Abelārs izsacījis sirdsapziņas jēdzienā, bet Akvīnas Toms ticībā, cerībā, mīlestībā uz Dievu.

Cilvēces attīstības vēsturē ir izsmelts laikmets un nepieciešams virzīties tālāk. Šī jaunās elpas dzimšana spoži parādās Akvīnas Tomā un P. Abelārā – pretēji viduslaiku sākumu posmam, kur individualitāte tika izslēgta vai aizvirzīta otrajā plānā. Triumfa gājieni sāk cilvēks kā vērtība un dzīve uz zemes kā vērtība. Tas iezīmē laika posmu, kas kultūrvēsturē pazīstams kā humānisms un renesanse.

Viduslaikos klosteru klusumā izkristalizējas cilvēka garīgās īpašības, prāta skaidrība. Redzama personība viduslaiku beigu posmā ir P. Abelārs, viņš pierāda, ka cilvēka individualitātei ir gan tiesības, gan arī iespējams sasniegt vienotību ar Dieva gribu bez baznīcas starpniecības,

---

³¹ Rubenis, A. *Viduslaiku kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997, 505. lpp.

³² Rubenis, A. *Viduslaiku kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997, 499. – 500.lpp.

pateicoties sirdsapziņai, kas mājō ikvienā cilvēkā. Cilvēks kā individualitāte ir brīvs Dievā, viņam ir tiesības uz patstāvīgu domu spriedumu, atbildes rašanu sevī. Nozīmīgs ir Akvīnas Toma uzskats-sabiedrībā kārtība būs tad, ja cilvēki būs brīvi, gatavi draudzīgai problēmas risināšanai, viņi ticēs Dievam - lietu sākumam un galam. Viduslaiku progress humānās idejas attīstībā – no individualitātes neatzīšanas cilvēkā uz individualitātes kā vērtības pasludināšanu.

1.5. Jaunie laiki. Renesanse, humānisms

Par renesanses un humānisma perioda sākumu nav vienotu zinātnieku uzskatu, tāpēc pievienošos S. Lasmanes viedoklim, ka humānistu kustība ir sākusies 14. gadsimtā Itālijā, kad viduslaiku ideja, ka svarīgāka par visu ir dzīve debesīs, tiek nomainīta ar pasaules uzskatu, ka galvenais ir cilvēks un viņa pilnskanīgā vieta zemes virsū³³. Šis uzskats pasaulē radās pakāpeniski, un tā priekšvēstneši, kā jau iepriekš minēts, bija Akvīnas Toma un P. Abelāra drosmīgā nostāšanās pret pieņemto baznīcas viedokli un viņu patstāvīgais domu spriedums.

Uzskatu sistēmu, ka par galveno tika atzīts cilvēks, sāka saukt par humānismu³⁴. Humānisma idejas nesēji bija L. Bruni, M. Fičīno, F. Petrarka, Dž. Piko della Mirandola, kuri aicināja atgriezties pie antīkās kultūras izziņāšanas un līdzināšanās tā laika filosofiskās domas nesējiem.

Humānisma domas attīstības savdabība Eiropā 14. – 16. gadsimtā ir saistāma ar humānistu orientāciju uz antīko laiku un M. Lutera izvirzīto kristīgās baznīcas reformu.

Tā no vienas puses dzima un attīstījās antīkās pasaules ideja par cilvēka personības lielumu un varenību, kas šī laika kontekstā izpaudās kā visas cilvēka būtnes slavēšana – gan viņa fiziskais augums, gan arī garīgā substance. Humānisti iedvesmoja cilvēkus uz patstāvīgiem domu spriedumiem, akcentēja prieku, baudas, optimisma nozīmi, attīstīja domu, ka dzīve ir jādzīvo šeit un tagad, nevis laiks jāpavada, gatavojoties debesu valstībai (šīs domas īpaši spēcīgi pauda B. Facio darbā “Par cilvēka cēlumu un dzižumu”). Esejists Monteņs uzsvēra, ka jāizkopj cilvēka prāts, intelekts, tikumiskā apziņa, jo cilvēks vēl nav pilnīgs, viņam ir arī savas tumšās dziņas, kas jātransformē.

No otras puses šis laiks modināja nerimtīgo M. Lutera garu, kas, uzstājoties pret viduslaikos valdošo ideju, ka stingri jāseko pieņemtajām baznīcas dogmām, atsakoties no laicīgās dzīves, klosterī radīja Romas baznīcas idejas reformu, paužot uzskatu, ka cilvēkam ir tiesības nodibināt individuālu kontaktu ar Dievu. Šīs idejas pamatā bija M. Lutera atklāsme, ka Dievs mīt cilvēka dvēselē. Tā kā cilvēks ir dzīva būtne, tad arī dzīvs ir iekšējais Dievs un dzīva, ikreiz no jauna, atgūstama un apliecināma, ir ticība, kas ir jāliek nedzīvo baznīcas dogmu vietā. Ticība arvien no

³³ Lasmane, *Rietumeiropas ētika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 52. lpp.

³⁴ Ķestere, I. *Pedagoģijas vēsture : skola, skolotājs, skolēns*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 44. lpp.

jauna ir aktīvi pārapsūtināma. Pēc M. Lutera domām ticībai ir jābūt apveltītai ar individuālu spēku, tā ir jāuztver kā dzīva personiska pieredze un Dieva dāvana. Racionālās pašapliecināšanās vietā, kas raksturīga antīkajai ētikai, un transcendentās ticības vietā, kas izpaužas viduslaiku ētikā, Lutera vietu ierādīja individuālajai ticībai. Pārvietojot Dievu cilvēka dvēselē, viņš iedibina atbildības jēdzienu, uz kuru balstās Rietumeiropas ētika³⁵.

Šādā pasaules telpā, kur no vienas puses bija humānistu drosmīgā atsacīšanās no viduslaiku iedibinātās kārtības ar antīkās filosofiskās domas lidojumu un no otras puses ar M. Lutera baznīcas reformu, dzīvoja humānisma (renesanses) laika cilvēks.

Šī laika enerģija neapšaubāmi atstāja pēdas cilvēka dvēselē vairāku gadsimtu periodā. Tā Monteņa, Lutera, Petrarkas novatorisms jaunu elpu ieguva J. A. Komenska radošajā personībā 17. gadsimtā - laikā, kad līdzīgi dabas likumiem, tika pētīti arī cilvēka darbības likumi³⁶. Pedagoģijas vēsturē šis dabatbilstības princips visspilgtāk parādās J. A. Komenska izstrādātajā teorijā.

J. A. Komenska (1592 -1670) dzimtene ir Morāvija. Deviņpadsmit gadu vecumā viņš nokļūst Herbornas universitātē un iepazīstas ar jaunā profesora I. F. Alšteda vērienīgo pasaules skatījumu un plašajām zināšanām. J. A. Komenski aizrauj I. F. Alšteda personība, un viņa vadībā Komenskis ierauga sakārtotu, sistematizētu pasaules ainu, kur vienotā veselumā ir sakausēta antīkās kultūras sasniegumi ar viduslaiku svētajiem rakstiem, radot harmoniju starp zinātņi un reliģiju. Šis Alšteda pasaules skatījums spēcīgi atbalsojās Komenskī, jo arī viņš sevī dzirdēja aicinājumu rast sadrumstalotajā, pretrunīgajā pasaulē vienotības ceļu starp ideālisma ticību un racionālo izzināšanu, veltīt savu dzīvi pasaules vienotības pilnveidošanai³⁷. Vēlāk Komenskis papildinās Haidelbergas universitātē, padziļinot zināšanas teoloģijā un iepazīstoties ar V. Ratkes didaktiskajām atziņām, kas vēlāk iekļāvās Komenska didaktiskajā teorijā³⁸.

Studiju gadi noformulē jaunajā J. A. Komenskī viņa dzīves mērķi – “vest, mācīt un pilnveidot cilvēkus³⁹”. Šim mērķim Komenskis uzticīgs ir visu savu vētraino, nerimtīgo mūžu, īstenojot sevi un kalpojot citiem gan kā filozofs, rakstnieks, pedagogs, gan arī kā garīdznieks, jauno pedagoģisko ideju propogandētājs, skolotājs praktiķis, skolas vadītājs, sabiedriskais darbinieks, diplomāts, vēsturnieks un lingvists. It visā viņš cenšas ieraudzīt labo, iekšējo kārtību, atrast ceļu uz patiesību, vienotu pasauli un harmoniju. Dzīves noslēgumā J. A. Komenskis sacer “Unum necessarium,” “kurā pateicas Dievam par to, ka visu savu dzīvi bijis cilvēks, kas centies pēc patiesības,

³⁵ Lasmane, S. *Morāles filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 95. lpp.

³⁶ Rietumeiropas morāles filozofija. (sak. Lasmane, S) Rīga: Latvijas Universitāte, 2006, 311. lpp.

³⁷) Čečeļ, I. Predislovije. No: *Antologija gumannoi pedagogiki*. J. A. Komenskī. (sost. Čečeļ, I.) Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2002, str. 8

³⁸ Žukovs, L. *Pedagoģijas vēsture*. Rīga: RaKa, 1999, 94. – 102. lpp.

³⁹, Čečeļ, I. Predislovije. No: *Antologija gumannoi pedagogiki*. J. A. Komenskī. (sost. Čečeļ, I.) Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2002, str. 5.

vienlīdzības un vispusīgas attīstības⁴⁰.”

Kā īstenot sev nozīmīgās humānās vērtības dzīvē, kā bērnam izaugt par labu, godīgu, patiesu, godprātīgu, patstāvīgi domājošu personību, J. A. Komenskis vispilnīgāk, sistematizētāk ir atklājis savos ievērojamākos darbos “Mātes skolā” un “Lielajā didaktikā”. Šīs idejas ir pārdzīvojušas gadusimtus un ir aktuālas vēl šodienā. Ar šiem darbiem J. A. Komenskis kļūst par pamatlicēju jaunai humānai pedagoģijai 17. gadsimtā.

“Mātes skola” ir pedagoģijas vēsturē pirmais vispilnīgāk sistematizētais zinātniskais darbs, kurā būtiska nozīme ierādīta audzināšanas posmam pirmsskolas vecumā, sniegti ieteikumi un pamatojumi, ka pirmajā septiņgadē ieliktais vērtības bērnam ir sēkla augļiem visai turpmākajai dzīvei. Darbā autors sniedz ieteikumus, kā veidot bērnam pirmos priekšstatus par pasauli- priekšstatus par dabu, ģeogrāfiju, vēsturi, valodu, matemātiku, astronomiju, mūziku, īpašu vērību pievēršot bērna tikumiskajai un reliģiskajai audzināšanai.

J. A. Komenskis uzsver, ka bērna dzīves pirmajos sešos gados ir jāizkopj tādas īpašības kā mērenība, akurātums, godbijība, laipnība, godīgums, taisnīgums, labdarība, čaklums, pacietība, izpalīdzība vecākajiem, pieklājība, pazemība, spēja būt klusiem. Visā darboties pēc principa: zināt, rīkoties, teikt. Autors atzīmē nozīmīgu domu – skatīties uz bērniem nevis tādiem, kādi viņi ir šobrīd, bet kādus mēs vēlamies redzēt nākotnē, kādus viņus vēlas redzēt Dievs, ar līdzību Dievam, atcerēties, ka katrā bērnam ir dievišķā sākotne un bezgalīgas izaugsmes iespējas. Kā piemēru savu domu apstiprinājumam viņš min F. Melanhtona personību, kurš, ieejot skolā, bērnus sveicina ar uzrunu: “Sveicinu jūs, godājamie kunga mācītāji, doktori...slavenie, gudrie...mācītie kunga konsuli...tiesneši...profesori.” Kad citi smējušies par šo īpašo F. Melanhtona sasveicināšanās manieri ar bērniem, viņš atbildējis: “Es nejokoju, es runāju nopietni. Es, lūk, redzu bērnus ne tādus, kādi viņi ir šobrīd, bet domāju par to mērķi, kuru mums dod viņu audzināšana, un esmu pārliecināts, ka no viņu vidus iznāks nedaudzī tādi vīri, kaut arī var būt, ka starp viņiem ir arī nedaudz piemaisītas sēnālas un pelavas⁴¹.” Pedagoģs rosina pieaugušos attīstīt sevī spēju saskatīt bērnos viņu nākotni. Viņš uzsver, ka tas ir brīnišķīgs stimulants un iedvesma gan pašam bērnam izaugt un kļūt par pilnvērtīgu zemes pilsoni, gan arī pieaugušā uzdevums – audzināt bērnu nākotnei.

J. A. Komenska dzīves moto - pilnveidot pedagoģisko sistēmu tā, lai tā praktiski kalpotu humānas, viengabalainas personības veidošanai, lai bērns audzināšanas un izglītošanas vienotā rezultātā kļūtu par pilnīgu, labestīgu, godīgu, gudru pasaules pilsoni, kurš veido harmonisku pasauli bez strīdiem, kariem, negācijām, kurš spējīgs pats sevi vadīt. Viņa audzināšanas sistēma ir bērna –

---

⁴⁰ Žukovs, L. *Pedagoģijas vēsture*. Rīga: RaKa, 1999, 97. lpp.

⁴¹ Komenskī, J. A. *Materinskaja škola, ili o zobotļivom vospitaniji junošestva b pervije šestj let*. No: *Antologija gumannoi pedagogiki*. J. A. Komenskī. (sost. Čečeļ, I.) Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2002, str. 18

cilvēka pašaudzināšana⁴².

Kā metodi šī mērķa sasniegšanai viņš izvirza dabatbilstību ar pārliecību - ja bērnu audzinātāji, skolotāji ļoti uzmanīgi un vērīgi sekos norisēm dabā un savā darbā ievēros tos pašus principus kas ir dabā – pakāpenību, sistemātiskumu, vienotību, kopsakarības, sagatavos nepieciešamos materiālus pirms idejas īstenošanas, strādās, lai izkoptu bērna iekšējo pasauli, tad labi rezultāti audzināšanā un skološanā tiks ātri sasniegti.

Viņš uzsver, ka bērnus jāievirza reālās īstenības izzināšanā, darbā nepieciešams pedagoģiskais optimisms, cieņa pret bērna personību, ir jāievēro audzināšanas un izglītības daudzšķautnaino, visaptverošo, universālo raksturu, cik iespējams, viss jāuztver ar maņām, un mācību procesā jāizprot sakarības un jāuzkrāj personiskā pieredze. Jāveicina bērnu tieksmi izteikties, darboties, izzināt, paust savu domu un iztēli, jo bērnībā iegūtie ieradumi saglabā savu ietekmi visa mūža garumā.

Pedagogs audzināšanā izvirza trīs galvenos uzdevumus: zinātnisko izglītību, tikumību un reliģiozitāti (dievbijību). Komenskis ir pārliecināts, ka ikviens cilvēks var sasniegt augstu līmeni garīgā, tikumiskā, emocionālā, fiziskā attīstībā un gribasspēka izkopšanā. Audzināšanas rezultātā pedagogam jāpanāk, lai cilvēks izzinātu visas lietas, valdītu par lietām un sevi pašu, tiektos uz Dievu kā visa avotu. J. A. Komenskis mācību procesā izdala vairākus izziņas attīstības posmus: maņu attīstību, iztēles, atmiņas vingrināšanu, valodas un roku veiklības attīstību, domāšanas vingrināšanu, gribas un piepūles vingrināšanu. Kā darba formas audzināšanā iesaka izmantot spēles, rotaļas, ekskursijas, dabas parādību novērošanu, darbu.

Renesanses pedagogs skolu dēvē par “humānisma darbnīcu”, “gaismas darbnīcu”, “īstās cilvēcības darbnīcu” un atzīmē, ka jārada bērnos darba prieks, skaistums, kārtība, miers, satiecība, un jauno laiku uzdevums ir rūpēties par vecāku sagatavošanu audzināšanas darbam⁴³.

“Lielajā didaktikā” izsmalcināti Komenskis apraksta, kas bērnā jāattīsta, lai viņš izaugtu par tikumisku cilvēku:

- Vispirms jāattīsta galvenie tikumi: gudrība, mērenība, vīrišķība, taisnīgums;
- Jāapgūst mērenība visā, pieradinoties ievērot to ēšanā un dzeršanā, miega un nomoda ilgumā, darbā un rotaļās, sarunās un klusēšanā;
- Visa pamatā jābūt paradumam rīkoties pārdomāti un neko nedarīt pārsteidzīgi vai jūtu uzplūdā, jāradinās būt apdomīgam, apsverot savu rīcību, lai cilvēks patiešām kļūtu pats savas rīcības noteicējs;
- Būt taisnīgs cilvēks mācās, cenšoties nevienu neapvainot, katru pienācīgi

⁴² Stepaško, L. *Filosofija i istorija obrazovaniya*. Moskva: Flinta, 1999, str. 60 - 61

⁴³ Anspaks, J. J. A. *Komenskis: dzīves ceļš un pedagoģiskā jaunrade*. Rīga: Latvijas universitāte, 1992, 59 lpp.

novērtējot, izsargājoties no meliem un viltus, izrādot pretimnākšanu un laipnību;

- Nepieciešama taisnprātība un izturība darbā, bērniem jā mācās nebaidīties no cilvēkiem un no jebkura godīga darba. Tikumība attīstās darbā, nevis tukšā plāpāšanā;
- Cildenu taisnprātību var panākt, bieži esot saskarē ar cildeni cilvēkiem un viņu acu priekšā veicot daždažādus pienākumus;
  - Paradumu strādāt jaunieši apgūs, ja pastāvīgi nodarbosies ar kaut ko nopietnu vai saistošu. Darbs jā mācās strādājot, tā, lai pastāvīgas garīgas un fiziskās nodarbības pāraugtu darba mīlestībā, kas izslēdz dīkdienību;
- Sevišķi nepieciešams izveidot taisnīgumam radniecīgu tikumu – gatavību pakalpot citiem un patiku to darīt; jāiedveš doma par mūsu dzīves sūtību, proti, ka mēs piedzimstam pasaulē ne tikai sevis dēļ, bet arī Dieva un savu tuvāko dēļ;
- Tikumu ieaudzinašana jā sāk jau no mazotnes, pirms netikums vēl nav pārņēmis dvēseli;
- Tikumus mācās, pastāvīgi rīkojoties godīgi;
- Pastāvīgi priekšā jābūt vecāku, aukļu, skolotāju, draugu un kārtīgas dzīves paraugiem. Paraugi jāpapildina ar pamācībām, dzīves likumiem, lai atdarināto labotu, papildinātu, nostiprinātu;
- Bērni jā sargā no sliktiem paraugiem, lai tie viņus nesabojātu, jāpasargā no bezdarbības. Nepieciešama disciplīna, kas ir līdzeklis pret sliktiem paradumiem⁴⁴.

J. A. Komenska audzināšanas idejas 17. gadsimtā bija milzīgs solis uz priekšu visā izglītības jomā. Šīm krasajām pārmaiņām attieksmē pret cilvēku visa tā laika sabiedrība vēl nebija gatava, tādēļ vajadzēja paiet daudziem gadsimtiem, lai Komenska idejas dzīvētu 20. gadsimtā ieviestu reformpedagogi, un pat šobrīd, 21. gadsimtā, šīs idejas pieņemt un īsti, patiesi ieviest praksē ir izaicinošs solis sabiedrībai.

Trāpīgi J. A. Komenska rūpīgi izstrādāto pedagoģiskā modeļa fundamentalitāti raksturo L. Stepaško: “Kristīgi antropoloģiskā cilvēka koncepcija kā bāze Komenska pedagoģiskajā sistēmā nosacīja visas humānistiskās sistēmas raksturu. Audzināšanas mērķis definēts uz cilvēka vērtības atzīto pamatu, antropoorientēšanos, audzināšanas uzdevumos dominē garīgi tikumiskas personības virzība. Komenska pedagoģiskā sistēma - tā ir “stingra” pedagoģija, tā prasa attieksmi pret audzināmo kā apzinātu, darbīgu, atbildīgu savās domās un būtnes rīcībās, tā apstiprina pedagoģiskās darbības ideju kā vissarežģītāko no visām mākslām – cilvēciskā attīstību cilvēkā. Komenska pedagoģiskā sistēma ir optimistiska, caurstarota ar ticības gaismu par cilvēka iespējām un audzināšanas iespējām, perspektīvā, saprātīgā “cilvēku kopdzīvošanā”, apvienojot “dižus,

---

⁴⁴ *Didaktika. Ievērojamākie pedagogi par mācību teoriju.* 79. – 84. lpp.

vīrišķīgus, cēlsirdīgus cilvēkus”.⁴⁵”

Renesansē cilvēkā līdzvērtīgi priekšplānā izvirzās dievišķais un cilvēciskais. Nozīmīga kļūst personības pilnveidošana vienotā veselumā. Humānas rīcības avots ir Dievs, kas mājo cilvēka dvēselē. Būtiskas kļūst zinātnes un reliģijas harmoniskas attiecības. Sadrumstalotajā pasaulē tiek meklēta vienotība. Sistematizētu didaktiku, lai audzinātu cilvēku kā vienotu veselumu, 17.gadsimtā izstrādā J. A. Komenskis. Kā nozīmīgus principus audzināšanas darbā viņš izvirza dabatbilstību, pedagoģisko optimismu, cieņu pret personību, zinātniskumu, tikumību, reliģiozitāti, daudzšķautņainību, universālumu, sadarbību ar bērnu vecākiem, viņu izglītošanu. Kā prioritāti viņš izvirza cilvēku audzināšanu nākotnes sabiedrībai, kas būs vienota, vienlīdzīga, vesela un laimīga. Kā humāna cilvēka rakstura iezīmes, pirmkārt, viņš izvirza godīgumu, patiesumu, pieticību, mērenību, pacietību, čaklumu, izpalīdzību, cieņu, pazemību, dzīvesprieku, mieru un klusumu. Šīs īpašības bērnos jāattīsta jau no mazotnes.

1.6. Jaunie laiki. Apgaismības laikmets. 18. gadsimts

17. gadsimta vadošo ideju – cilvēka dabas un morāles saikni – pamazām nomaina pārliecība, ka galvenais virzītājs cilvēka attīstībā ir prāts, gaisma, kas pasaulē nāk no prāta. Tā 18. gadsimts ieguva Prāta gadsimta, Apgaismības laikmeta nosaukumu.

Apgaismības mērķis bija noskaidrot patiesību, pateicoties prāta skaidrībai, kā arī sasniegt brīvību rīcībā un patstāvību domāšanā⁴⁶. Tā sākotnējā šī laikmeta posmā apgaismotāji visu gudrību, risinājumus meklēja cilvēka prāta darbībā, cenšoties sasniegt absolūtu brīvību savā rīcībā, balstoties uz cilvēka prāta spējām, izslēdzot jūtu pasauli, saikni ar visumu, morāles lietās uzticoties individuālajam saprātam. Kā jau visos laikmetos, šim novatorismam bija gan pozitīvā, gan negatīvā puse. Filozofi, zinātnieki, mākslinieki, arhitekti caur šo ideju progresēja, izkopjot savas gara dāvanas, radot mākslas šedevrus, attīstot rūpniecību, bet aristokrātu aprindās zuda garīgums, pārspīlēti vērtību veltot ārējam izskatam. Izceļot prātu kā galveno cilvēka virzītāju⁴⁷, īpaša uzmanība tika pievērsta frizūrām – dāmas veidoja augstas frizūras, kuras rotāja kuģu modeļi, dažādi veidojumi no ziediem, bet vīrieši nēsāja parūkas. Īpaši nozīmīgs šis gadsimts bija filozofiem, ne velti 18. gadsimtu dēvē arī par Filozofu gadsimtu. Kā atzīmē S. Lasmane, apgaismības laikmetā prāta spēka apziņā filozofija meklēja iespēju, kā darīt pilnīgāku sabiedrību⁴⁸. Pilnīgākas sabiedrības rādītājs ir tās tikumība. Atbilstoši šī gadsimta iezīmēm, tā arī tika kopta, izejot no prāta aspekta,

⁴⁵ Stepaško, L. *Filozofija i istorija obrazovanija*. Moskva: Flinta, 1999, str. 56

⁴⁶ Rubenis, A. *Absolūtisma un apgaismības laikmeta kultūra*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 407. lpp.
Rubenis, A. *Apgaismības laiks Eiropā*. Rīga: Latvijas Mākslas Akadēmija, 2008, 256. lpp.

⁴⁷ Rubenis, A. *Absolūtisma un apgaismības laikmeta kultūra*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 388. lpp

⁴⁸ Lasmane, S. *Rietumeiropas ētika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 102. lpp.

tādēļ pārspīlētu uzmanību pievērsa smalki izstrādātiem žestiem, mīmikai, aksesuāriem, uzvedībai. Šo ārišķību rezultātā zuda cilvēku patiesums, viņu jūtu pasaule.

Kā viens no risinājumiem izejai no šīs pārlieku lielās ārišķības, kuru veicināja spēcīgā prāta darbība, bija Ž. Žaka Ruso personība un viņa filosofiskās domas.

Ž. Ž. Ruso (1712- 1778) ir dzimis Ženēvā. 1728. gadā pamet brīvprotestantu kalvinisko pilsētu, lai pats rūpētos par savu izdzīvošanu. Viņa uzskatu veidošanā liela nozīme atraitnei Vorensai, draudzībai ar D. Didro, darbībai enciklopēdistu biedrībā.

Ž. Ž. Ruso uzmanības centrā ir jautājums, kā savienot cilvēka individuālo brīvību ar sabiedrības gribu. Viņu uztrauc jautājums, kā var būt, ka cilvēks piedzimst brīvs, bet vienmēr ir važās, cilvēks ir radīts brīvībai un laimei, taču iegūst visnožēlojamāko stāvokli⁴⁹.

Pētot šo brīvības problēmu, filosofs izeju redz cilvēka vienotībā ar dabu, kura jārod jaunā attīstības pakāpē. Ruso traktātā "Pārdomas par zinātnēm un mākslām" raksta: "Lielisks ir cilvēks, kas iznāk no neesamības, ja var tā teikt, paša spēkiem, ar saprāta gaismu izklīdina tumsu, ar ko daba viņu apņēmusi, paceļas sev pāri un savā garā tiecas uz debesīm, ar Saules gaismas ātrumu domās izskrien cauri Visuma milzīgajai izplatībai un – kas ir vēl cēlāk un grūtāk – iedziļinās pats sevī, lai izpētītu cilvēku un zinātu viņa dabu, pienākumus un aicinājumu⁵⁰."

Īpašu vērību Ž. Ž. Ruso pievērš cilvēka nepieciešamībai iedziļināties sevī, atbildes meklēt visā savā būtībā – prātā, sirdī, dvēselē. Par laikmeta problēmu viņš tieši saskata cilvēka pārlieko prāta kultu, kur zināšanas tiek iegūtas zināšanu dēļ, bez saiknes ar reālo dzīvi. Šāda zināšanu iegūšana noplicina cilvēka jūtu pasauli, grauj atbildības izjūtu, iznīcina saikni ar citiem cilvēkiem, rada plaisu sabiedrībā, kas izpaužas kā nevienlīdzība starp cilvēkiem, attīsta bezdarbību, un neiespējami šādos apstākļos ir sasniegt vienotību sabiedrībā. Ruso raksta: "Kopš pirmajiem dzīvības gadiem neapdomāta izglītība izsmalcina mūsu garu un samaitā mūsu spriešanu. Visās malās es redzu neskaitāmas iestādes, kur pa lielu maksu izglīto jaunatni, lai tai iemācītu visu ko, tikai ne pienākumu pildīšanu. Jūsu bērni ignorēs savu sākotnējo valodu, toties viņi iemācīsies runāt citās valodās, kuras nekur nelieto... Ir tūkstošiem balvu par skaistām runām, bet nevienas – par skaistiem darbiem... Ak, tikumība, vienkāršo dvēseļu cēlā zinātne, vai patiešām vajadzīgas tādas pūles, lai tevi iepazītu? Vai tavi principi nav ierakstīti visās sirdīs, un vai nepietiek ieiet sevī un ieklausīties savā sirdsapziņas balsī, kad kaisles klusē, lai iepazītu tavus Likumus⁵¹?"

Dialoga meklējums prātam ar sirdi ir visas Ruso darbības pamatā. Viņš uzskata, ka prāts viens pats visu nespēj, tam jābūt vienotam ar jūtām, jo citādi viņš kļūst par tirānu pret sevi un pār dabu.

⁴⁹ Lasmane, S. *Rietumeiropas ētika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 102. lpp

⁵⁰ Rubenis, A. *Absolūtisma un apgaismības laikmeta kultūra*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 21. lpp

⁵¹ Ž. Ž. Ruso. Prātojums, kurš saņēmis Dižonas Akadēmijas balvu 1750.gadā. Par pašas Akadēmijas piedāvāto jautājumu: vai Zinātņu un Mākslas atjaunošana ir sekmējusi tikumu kopšanu? No: Lasmane, S. (sakārt.) *Rietumeiropas morāles filozofija*, 203. – 205.lpp.

Cilvēkam jāsaskaņo sava individuālā griba ar sabiedrības gribu, jo tad brīvība kļūst par īstu, patiesu spēku, tas ir svarīgākais taisnīguma princips pēc Ruso domām. Īsta laime iespējama tikai tad, kad vienotā veselumā ir pilsonis un cilvēks, nodibināta vienotība starp vēlmēm, tieksmēm, pienākumiem, starp dabu un sabiedriskajiem veidojumiem. Šāda vienotība atbilst cilvēka patiesajai dabai un nepieciešamībām. Uz šādiem principiem radītos likumus cilvēks spēs pieņemt patiesi, bez iekšējām pretrunām, kas ir fundamenta drošai pilsoniskai brīvībai godīgā, taisnīgā valstī.

Ruso saprot, ka brīva, radoša, domājoša, lemt spējīga pilsoņa audzināšana ir jāsāk jau no agras bērnības, tādēļ savas filosofiskās idejas viņš apkopo pedagoģiskajā romānā “Emīls jeb Par audzināšanu”. Šajā darbā viņš attīsta dabiskās audzināšanas teoriju, kuras būtība ir cilvēka audzināšanā par Cilvēku. Tā īstenojama, ievērojot dabiskos likumus:

- ļaut bērnam būt bērnam;
- darboties praktiski;
- izzinot pasauli, izzināt sevi;
- dzīvot šeit un tagad – izjūtot pasauli ar visu būtni.

Ruso uzskata, ka bērnā Radītājs ir ielicis jau visus pamatus pilnvērtīgai attīstībai, tādēļ pieaugušajam ir jāorganizē bērna dzīve tā, lai bērns spētu šīs sēklas pārvērst par augļiem⁵². Ruso īpaši uzsver nepieciešamību ļaut bērnam, pirmkārt, uztvert, izprast pasauli praktiskā darbībā, grāmatu zināšanas atstājot vēlākam laikam. Praktiski darbojoties, vienotā veselumā tiek attīstīta bērnu jūtu un domu pasaule, tiek sekmēta jēgpilnas dzīves izpratnes veidošanās. Šādi audzināti cilvēki kļūst darbīgi, domājoši, ieinteresēti, spējīgi pastāvēt par savām interesēm, viņus vairs nevar kā aitu ganāmpulku nodot no vienām saimnieka rokām otrās, viņi kļūst par vienotu progresīvi domājošu spēku.

Ruso šīs indivīda – pilsoņa, cilvēka un sabiedrības, brīvās gribas un pienākuma problēmas un attiecības risina visu savu mūžu, ar laiku tās iegūst vērienīgumu visas Francijas mērogā un kļūst par vienu no cēloņiem Lielajai Franču revolūcijai, kas ievada jaunu gadsimtu -19. gadsimtu - un kas bija milzīgs pavērsiens visas Eiropas attīstības dzīvē. Savukārt Ruso pedagoģiskā rakstura idejas spēcīgi atbalsojās vienā no redzamākajiem pedagogiem, sabiedriskajiem darbiniekiem astoņpadsmitā un deviņpadsmitā gadsimta mijā - J. H. Pestalocijā.

Apgaismības laikmets ir pielīdzināms labi uzartai (varbūt pat apsētai) zemei, kurā raža ienākas vēl šobrīd, 21. gadsimtā.

Apgaismības galvenā iezīme – patiesības meklējumi, brīvības iegūšana, patstāvīgas domāšanas veicināšana, izmantojot prāta skaidrību. Humānisma ideju nesējs ir. Ž. Ž. Ruso. Viņa uzmanības centrā ir cilvēka individualitātes brīvība un sabiedrības gribas vienība, brīvas cilvēku

---

⁵² Rubenis, A. *Absolūtisma un apgaismības laikmeta kultūra*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 21. Lpp, Stepaško, L. *Filosofija i istorija obrazovaniya*. Moskva: Flinta, 1999, str. 63 - 70

sabiedrības modeļa radīšana. Ž. Ž. Ruso uzskats - cilvēkam patiesu brīvību iespējams sasniegt, ja vienotā veselumā tiek sakausēta jūtu un prāta pasaule, ja cilvēka rīcību caurauž visuma enerģija.

1.7. Jaunie laiki. 19.gadsimts

19. gadsimtu Eiropas vēsturnieki dēvē par "ilgo gadsimtu". Par tā sākumu uzskata Lielo franču revolūciju, bet par beigām – pirmā pasaules kara sākumu⁵³.

Šajā gadsimtā turpina attīstīties 18. gadsimtā aizsāktā cilvēka brīvības ideja, paplašinās nepieciešamība pēc tautas, nācijas brīvības, neatkarības, pašnoteikšanās. Kā impulss "ilgajam gadsimtam" rit cauri 1789. gadā Francijā pieņemtā cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācija, kuras moto ir "Brīvība, vienlīdzība, brālība" un kas izteikta galvenajos nospraustajos, īstenojamajos darbības virzienos deklarācijā :

- Cilvēki piedzimst un paliek tiesībās brīvi un vienlīdzīgi;
- Cilvēka tiesības ir sasniedzamais mērķis;
- Suverenitātes avots – nācija;
- Cilvēks tiesīgs darīt visu, kas nekaitē citam;
- Likums ir vispārējās gribas izpausme.

Īstenojot šos virzienus, rit visa dzīve 19. gadsimtā – strauji attīstās industrializācija, ekonomika, politika, zinātne. Tā kā vienlīdzība vēl ir tikai tāls sapnis, tad zeļ atšķirība starp bagātajiem un trūcīgajiem, kas izpaužas no vienas puses kā liela greznība, vara un slava, bet no otras puses kā bads, alkoholisms, pārgurums. Tajā pat laikā strauji attīstās vajadzība pēc pašnoteikšanās, visas tautas izglītības līmeņa celšanas, nacionālās pašapziņas manifestēšanas, nepadošanās sarežģījumos, savas tautas kultūras vērtību, sakņu apzināšanās, vajadzība pēc cilvēcības. Manuprāt, trāpīgi šo laikmetu ir raksturojis A. Rubenis, sakot: "Ilkais 19.gadsimts" (1789 - 1914) ir laiks, kad dzimst pasaule, kādu to pazīstam vēl šodien. Vēl joprojām mūsu dzīvi ietekmē modernā laikmeta aizsācēju, vīriešu un sieviešu, atstātais mantojums: ekonomikā – brīvais tirgus, ražošanā - dzelzceļi, automobiļi, elektromotori u. c., politikā – liberālisms, demokrātija, nacionālisms, feminisms, reliģijā – sekularizācija un dievišķās autoritātes zudums, zinātnē – atomfizika, ķīmija, bioloģija, mākslā – impresionisms, simbolisms, modernisms, militārajā sfērā – masu iznīcināšanas līdzekļi, ikdienā – komforts, brīvais laiks, izglītībā – zināšanu prestižs, filosofijā – krīzes apziņa. (Mēs nepastarpināti dzīvojam šajā pasaulē, un varbūt tieši tāpēc, ka esam iesaistīti tās procesos, realitāte dažbrīd šķiet tik sveša un nesaprotama, dažbrīd - pat balsa.)⁵⁴,"

⁵³ Rubenis, A. *19.gadsimta kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 8.lpp.

⁵⁴ Rubenis, A. *19.gadsimta kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, aizmugurējais grāmatas vāks.

19. gadsimta raksturs dzīvi atainojas humānistu centienos, viņu ilgās pēc brīvības, vienlīdzības, godīguma, patiesuma, intelekta un tikumības vienotības – pēc humānisma. Spilgti tas izpaužas pedagogu darbībā, viņu pārliecībā, ka izglītots, tikumīgs cilvēks ir lietu mainītājs pasaulē, virzītājs pretī pilnībai, labestībai, sapratnei. Šī tendence nav raksturīga tikai Rietumeiropai, šīs idejas atrod dzirdīgas ausis gan Krievijas inteliģencē, gan arī inteliģences vidū Latvijas teritorijā. Manuprāt, spilgtākās personas humānistu – pedagogu vidū ir J. H. Pestalocijs, Fr. Frēbels, Ļ. Tolstojs, Latvijas teritorijā – Kr. Barons, Kr. Valdemārs, A. Kronvalds, A. Pumpurs, J. Cimze, Rainis.

Kā jau iepriekš atzīts, 19. gadsimtā viens no redzamākajiem humānisma ideju veicinātājiem sabiedrībā ir J. H. Pestalocijs.

J. H. Pestalocijs (1746 - 1827) ir dzimis Šveicē, Cīrihē ārsta ģimenē, viņa tēvs mirst, kad Heinriham pieci gadi. Topošo skolotāju uzaudzina māte kopā ar aukli (viņām abām H. Pestalocijs vēlāk ir ļoti pateicīgs par dāvāto sirds siltumu, mīlestību un labestību). Bieži mazais Johans ciemojas pie vectēva, kurš ir mācītājs reformists Hengā, tur arī sastopas ar zemnieku, nabadzīgo ļaužu dzīvi, un viņš sevī sajūt sirds aicinājumu palīdzēt nabadzīgajiem cilvēkiem, darboties tā, lai pasaule kļūtu vienota un nebūtu dalījums bagātajos un nabagajos, lai pār visu valdītu cilvēcība. Šis aicinājums J. H. Pestalociju pavada visu mūžu. Kā dzīves noteicēju, kritēriju, pēc kura ir jāvadās cilvēkiem un augstāko dzīves vērtību, viņš izvirza mīlestību, kas mīt cilvēka sirdī. Šī mīlestība ir jāpildveido ar pašai dziedzīgu darbu, mīlestībai jābūt savienotai ar pateicību, pazemību, tīrību, ticību Dievam. Sirds spēkam, kā cilvēka apzinātas rīcības vadītājam, J. H. Pestalocijs ir uzticīgs visu savu mūžu un 1805. gadā savā darbā “Gars un sirds metodē” raksta: “Mani izzobo mani tuvākie ienaidnieki, dēvējot mani par jūtu cilvēku. Es tāds esmu, es neesmu prāta cilvēks un nekad arī neesmu pieprasījis, lai mani tā dēvētu. Man pietiek, ja mana sirds ir atzīta. Viss mans darbs ir sirds darbs, visa patiesība, kas ir šī darba pamatā, visa patiesība, kas mājo manī, ir manu jūtu, pieredzes un ciešanu, kas mani ir stipri ietekmējušas, rezultāts. Es uzziņu patiesību, kas mājo manī, tās pilnīgajā kopsakarā. Tādēļ, kad es to kādam stāstu, es to izrunāju ar tādu siltumu un nepilnīgi, ka es patiešām ieguvu sirmus matus, pirms lasītāju lielākā daļa nojauta, ka patiesības daļām, kas ir pamatā maniem aizrautīgajiem vārdiem, ir iespējams vismaz neliels kopsakars⁵⁵.”

Ar misionāra apziņu Pestalocijs visu mūžu centās cilvēkos modināt apziņu, cik nepieciešams ir dzīvot pilnskanīgu, godīgu, mīlestības caurstarotu dzīvi. Šī mērķa vārdā viņš meklēja dažādus ceļus, kā īstenot savu redzējumu (organizēja jaunsaimniecību, atvēra patversmes, skolas, skolotāju institūtu, izstrādāja metodes audzināšanā, darbojās rakstniecībā). Savās novatoriskajās idejās bieži cieta neveiksmes, bet tas Pestalociju neapstādināja un viņš nepadevās. Ar savu milzīgo gribu, darba

---

⁵⁵ Pestalocijs, J. H. Darbu izlase veltīta pedagoga 250. gadu atcerei. Rīga: Latvijas Universitāte, 1996., 140. lpp.

sparu, enerģiju, deva milzīgu ieguldījumu humāno audzināšanas ideju attīstībā pedagoģijas nozarē.

Apkopojot atziņas no J. H. Pestalocija darbiem, kā arī A. Brīlmeiera, A. Čaures, K. Obšteina, L. Stepaško⁵⁶ pētījumus, uzskatu, ka būtiskākais J. H. Pestalocija devums humānās domas attīstībā un bērna humānas rīcības veidošanā ir sekojošs.

J. H. Pestalocija atziņa par cilvēka dievišķo sākotni. Cilvēka dievišķā sākotne ir garīgā potenciāla bāze, kas cilvēkam dod spēju attīstīt garīgās kvalitātes – mīlestību, patiesumu, skaidrību, pateicību, ticību, palīdz uzveikt un izmainīt savu zemāko dabu – slinkumu, nenovīdību, skaudību, negodīgumu.

J. H. Pestalocija atziņa par sirds spēka, prāta skaidrības un roku veiklības vienotību. J. H. Pestalocijs attīsta ideju par sirds –prāta – roku vienotību. Šajā trīsvienībā priekšroka ir ierādāma sirdij, kas ir visas cilvēciskās pastāvēšanas avots. Impulsam no sirds jārit uz prātu un rokām; ar sirds mīlestības spēku ir jācaurstaro loģisks, nozīmīgs vērtīgs, jēgpilns darbs. Šādā veidā darbojoties, bērns attīstās intelektuāli (domāšana, priekšstati, uztvere, spriedumi), fiziski (spēks, prasmes, veiklība), tikumiski (ticība, mīlestība, vērtēšana, sirdsapziņa) .

J. H. Pestalocija atziņa par individuālās pieejas audzināšanā nepieciešamību. No agras bērnības katrs bērns ir audzināms kā ne ar vienu nesalīdzināma individualitāte, atbilstoši savu spēku un dotumu būtībai. Pedagogam jāpalīdz atklāt individualitātē viņa dievišķās garīgās potences, tikumiskās vērtības. Ar loģisku, sakārtotu, sistematizētu pedagoģiju, metodiku, šīs vērtības ir jāpilnveido, jāiznes priekšplānā, lai palīdzētu bērnam un viņš “padarītu cildenāku sevi” cilvēka kultūras pieredzes izzināšanas, garīgi tikumiskās dzīves, praktiskās darbības sfērās. Šī kopdarba rezultātā maksimāli tiek attīstīti bērna patstāvīgie spriedumi, praktiskās prasmes un tikumiski garīgā izaugsme.

J. H. Pestalocija atziņa par bērna audzināšanas un apkārtējās vides kopsakarību, pieaugušā parauga nozīmīgumu. Audzināšana ir jāpietuvina dzīvei, jābūt vienotībai starp darbiem un vārdiem, reālā dzīve ir “jāienes” skolā, no tās jānosmeļ “krējums”, bērniem jāredz, jājūt tikumiskais, labais, jāaug un jāveidojas šajā tikumiskajā gaisotnē, jāpiepildās ar mīlestību.

Bērnam jāpalīdz ieraudzīt skaistais, labais viņa tuvākajā apkārtnē, lai viņš tajā varētu augt un pats nākotnē radīt ap sevi skaistu pasauli, tādēļ labais jāpārdzīvo, jāizdzīvo ar visu būtni, jāieaug tikumā, jāstrādā, lai tas kļūtu par dzīves nepieciešamību, ieradumu. Šīm vērtībām jāiestarojas dziļi bērna dvēselē, tādēļ pieaugušajam (vecākam, pedagogam) arī ir jādzīvo šāda mīlestības vadīta, izgaismota dzīve, lai bērns jūt ap sevi šo dievišķumu, jūt , ka pieaugušajam viņš ir svarīgs un vajadzīgs. Pestalocijs ir pārliecināts, ka maksimāli labi apstākļi (pozitīva vide) palīdzēs cilvēkam kļūt tikumiskākam, labākam, pilnīgākam.

---

⁵⁶ Pestalocijs, J. H. Darbu izlase veltīta pedagoga 250. gadu atcerei. Rīga: Latvijas Universitāte, 1996.,140. lpp. Obšteins, K.. *Pedagoģijas vēsture. 3. daļa Rīga:* Stepaško, L. *Filosofija i istorija obrazovaniya.* Moskva: Flinta, 1999

Pestalocijs šiem izvirzītajiem mērķiem pats bija spilgts, pilnīgs paraugs. Viņš raksta : “Maniem bērniem vajadzēja nojēgt no manas pieres un lūpām, ka mana sirds tiecas pēc viņiem, ka viņu laime ir mana laime, ka viņu prieks mans prieks. No agra rīta līdz vēlam vakaram es biju viņu vidū...mana roka bija viņu rokās, manas acis lūkojās viņu acīs. Manas asaras ritēja reizē ar viņu asarām, mans smaids sekoja viņu smaidam⁵⁷.”

J. H. Pestalocijs vairākkārt uzsvēra, ka šajā mīlestībā, vienotībā ar bērniem jābūt ietvertai disciplinētībai, prasīgumam no pieaugušo puses. Pestalocijs, meklējot vidusceļu starp autoritāro pedagogu un audzināmā brīvību, orientējoties uz dabisko, brīvo bērna spēku attīstību, uzstājas par aktīvu pedagoģisko vadību, par tiešu skolotāja vēršanos pie skolēna. Lai radītu bērnos pašsavaldību, viņš izstrādāja vingrinājumus, kas attīsta bērnā nosvērtību un stabilitāti. Tikumiskās vērtības, pēs pestalocija domām, ir iekšējā līdzsvara un miera fundamenti.

J. H. Pestalocija atziņa par indivīda pilnveides un visas cilvēces attīstības kopsakarībām.

Pestalocija centieni bija mērķēti nākotnes vārdā, viņš ticēja, ka atsevišķu indivīdu pilnība, garīgums pacels gan tautas, gan visas cilvēces līmeni līdz vienotai mīlestības apziņai, saskaņai starp domām un darbiem. Uz šo pilnību ir jātiecas visās dzīves sfērās.

Noslēgumā par Pestalociju jāatzīmē Stepaško atziņa, ka Pestalocija pedagoģiskās domas pamatā ir sarežģīta priekšstatu, ideālu un vērtību sintēze, kuru saknes rodamas kristīgajā tradīcijā, augsti kulturālā ideoloģijā, vācu romantismā, bet zeme – 18.gadsimta beigu un 19. gadsimta sākuma Eiropas garīgajā dzīvē⁵⁸.

J. H. Pestalocija pedagoģiskās teorijas turpinātājs, papildinātājs 19. gadsimtā ir viņa skolnieks un draugs, bērnodārza idejas pamatlicējs Frīdrihs Frēbels.

Fr. Frēbels (1782-1852) ir dzimis Tīringenē. Agri kļūst bārenis, izglītību ieguvis Jēnas universitātē. Viņa pasaules uzskatu veidošanā nozīmīga ir iepazīšanās ar F. Šellinga, J. Fihtes, G. Hēgeļa filosofiskajām atziņām, bet pedagoģiskajam darbam milzīgu iedvesmu guva, studējot J. H. Pestalocija rakstus, viesojoties un strādājot viņa mācību iestādē Iverdonā, kā arī izzinot J. A. Komenska pedagoģiskās atziņas.

Frēbeļa pasaules skatījums ir tuvs Pestalocijam. Kā nozīmīgu principu bērna audzināšanā Frēbels izvirza audzināšanu vienotā veselumā. Viņš uzsver, ka cilvēks, Dievs un daba ir nedalāmi, tā ir viena būtība, līdzīgi viss ir vienots arī cilvēkā – sirdī, prātā, fiziskajā, tāpēc cilvēkam ir jāpilnveidojas vienotā veselumā. To iespējams īstenot, ja cilvēks pēta dabu, cenšas izprast sevi un tiecas pie Dieva. Interesanta ir Frēbeļa atziņa par pasaules viengabalainību, vienotību un tajā pašā laikā daudzšķautņainību un dažādību, pēc Frēbeļa domām, pasaule attīstās pēc vispārēja, vienota likuma, bet katrā atsevišķā gadījumā šis vienotais likums izpaužas kā specifisks likums. Skatoties

⁵⁷ Obšteins, K. *Paidagoģijas vēsture*. 3. daļa. Rīga, 1932, 74. lpp.

⁵⁸ Stepaško, L. *Filosofija i istorija obrazovanija*. Moskva: Flinta, 1999, str. 78

uz cilvēku kā uz pasauli miniatūrā, Frēbels šo pasaules daudzveidīgo un tajā pašā laikā vienoto attīstības shēmu izmantoja par pamatu audzināšanas sistēmas izveidei bērnudārzā, jo arī katrs bērns ir pilnīgi atšķirīgs un tāpēc prasa individuālu, atšķirīgu pieeju audzināšanā, taču tajā pašā laikā noteiktos vecumu posmos attīstība rit pēc viena principa. Ja respektē šo bērna un dabas līdzību, iespējams iznest priekšplānā un meistarīgi atraisīt, pilnveidot to dievišķo būtību, ar kuru daba bērnu ir apveltījusi no dzimšanas. Frēbels uzskata, ka cilvēks piedzimst labs, bet, ja nepilnveidojas pozitīvā virzienā, tad viņu pārņem ļaunās dziņas, un viņš kļūst negatīvi noskaņots. Pamatojoties uz šo cilvēka attīstības iezīmi, Frēbels ir absolūti pārliecināts, ka sakārtota, jēgpilna audzināšana ir jāsāk agrā bērnībā, lai cilvēkam būtu iespēja raisīt sevī pozitīvās, dabas dāvētās iezīmes, tā izsargājoties no negatīvā un kļūstot par dievišķāku cilvēku. Frēbels arī uzskata, ka bērnam pirmā tikumiskā audzināšana jau rit prenetālajā periodā, uzņemot sevī tos iespaidus, ko pārdzīvo māte, pēc tam agrā bērnībā ģimenē, bet vēlāk bērnudārzā pedagogu vadībā.

Savus uzskatus par jēgpilnas, pārdomātas audzināšanas nozīmīgumu Frēbels īsteno izveidotajā bērnudārzā. Lai veicinātu bērna un dabas vienotības attīstību, viņš bērnu ikdienas aktivitātēs lielu vērību ierāda dārzkopībai, savukārt, lai attīstītos darba tikums, Frēbels kopā ar audzinātājiem – dārzniecēm – pārdomā, lai nodarbības būtu jēgpilnas, mērķtiecīgas, ar māksliniecisku ievirzi, uzskatot, ka šādas aktivitātes veicina pilnskanīgas personības veidošanos. Kā vadošo darba formu Frēbels bērnudārzā izraugās rotaļu, atzīstot, ka tā bērnībā ir viens no noteicošajiem elementiem, lai cilvēks nākotnē dzīvotu jēgpilnu, tikumisku dzīvi. Savā darbā “Cilvēka audzināšana” Frēbels raksta: “Bērni, kas pieraduši rotaļās čakli strādāt un labi uzvesties, izauguši lieli, arī būs godīgi, prātīgi, čakli un satīcīgi cilvēki⁵⁹.”

Frēbels bērnudārza praksē aktualizē jau antīkajā laikā radušos atziņu, ka cilvēkam pašam aktīvas darbības ceļā, izzinot lietu būtību, ir jānonāk pie atbildes, nevis sausi jāpeņem cita atklātais. Viņš uzskata, ka izzinot priekšmetus, bērns mācās izzināt arī sevi (lai praksē īstenotu šo atziņu, Frēbels izstrādā “6 dāvanas”).

Frēbels ir pārliecināts, ka šādas vispusīgi virzītas attīstības rezultātā, vingrinot bērna spējas redzēt, dzirdēt, sajūst, darīt, bērns veidojas par patstāvīgi loģiski domājošu personību, ar augsti izteiktu tikumības apziņu, izkoptu garīgo pasauli, darbīgs un enerģisks.

Interesanta personība 19. gadsimta beigu posmā ar savu devumu humānās domas attīstībā pedagogijā ir Krievijā dzīvojošais kņazs Ļevs Tolstojs.

Ļ. Tolstojs (1828-1910) ir dzimis Jasnaja Poļanas muižā netālu no Tulas, agri zaudēja abus vecākus. Pēc vecāku nāves viņu aristokrātiskā garā audzināja radniecības. Šīs audzināšanas rezultātā jaunajā grāfā izkopās gan bagātīgas gara dāvanas, gan arī patmīlība, juteklība, nenosvērtība, griba visur būt pirmajam. Ļ. Tolstojs studē Kazaņas universitātē filoloģiju un jurispudenci, taču studijas

---

⁵⁹ Obšteins, *Paidagoģijas vēsture*. 3. daļa. Rīga, 1932, 121.lpp.

viņā īpašu interesi neizraisa, tādēļ tās pamet. Grāfs jūt sevī diskomfortu, ir neapmierināts ar sevi, krasi grib mainīt savu dzīves veidu. Lai uzlabotu materiālo stāvokli, gūtu jaunus iespaidus, iestājas kara dienestā un piedalās Kaukāza un Sevastopoles cīņās. Atrodies karalaukā, Ļ. Tolstojs pārdzīvo cīņu arī sevī, kuras rezultātā nolemj “vienkāršoties”, veltīt dzīvi vienkāršajai tautai, paceļot tās kultūras līmeni. Ar šādu mērķi Jasnajā Poļanā dibina tautskolu, kurā uzņem bērnus bez skolas naudas. Drīz Tolstojs saprot, ka viņam pietrūkst zināšanas, lai iecerēto mērķi īstenotu tā, kā pats ir ar to apmierināts, tādēļ skolu slēdz un dodas vēlreiz uz ārzemēm, kur studē pedagogu darbus, iepazīstas ar skolu organizāciju. Pēc atgriešanās Tolstojam ir skaidrs, kādu audzināšanas sistēmu viņš grib veidot, kādam ir jābūt viņa skolas garam un noskaņai.

Kā primāro savas skolas dzīvē, bērnu audzināšanā un attīstīšanā Tolstojs izvirza cilvēka individuālo brīvību. Viņa uzskats ir, ka tikai tad, ja bērns skolā, mājās, pie grāmatām būs tik brīvs kā vienatnē, esot dabā, mācīšanās nesīs patiesu labumu, ieinteresētību, tās ietieksies dziļi bērna sirdī un dvēselē, tad bērns būs ieinteresēts patstāvīgi studēt un izzināt, kļūs par individualitāti ar patstāvīgiem spriedumiem, ar skaidru mērķi un nelokāmu gribu. Viņš būs patiess, atklāts, godīgs.

Lai īstenotu un atraisītu bērnam šo dabīgo brīvību, atbrīvotu viņu no bailēm, Jasnaja Poļanas skolā netiek uzdoti mājas darbi, skolēni klasē var sēdēt, kur paši labāk vēlas, mācību process tiek organizēts, balstoties uz noskaņu klasē (šī jauninājuma rezultātā skolēni ar laiku paši nokļūst pie pašdisciplīnas un izveido sakārtotu, loģisku mācību sistēmu). Nozīmīga vieta tiek ierādīta bērnu radošajai darbībai – radošo spēju izpaušmei caur dažādiem mākslas veidiem. Tolstojs atzīmē, ka bērns sākumā domā tēlos, krāsās, skaņās, tāpēc ir nepieciešama daudzveidīga darbība, lai mācības būtu atbilstošas bērna psiholoģiskajām īpatnībām, bērna dabai; liela vērtība tiek veltīta skolotāja personiskajām rakstura iezīmēm, viņa attieksmei pret bērnu- Skolotājam īsti un patiesi bērns ir jāmīl. Mīlestības, sirsnības, sapratnes starojumam ir jābūt ikvienā mācību stundā, ikvienā saskarsmē ar bērnu. Tolstojs virza, lai skolotājs pats būtu brīva, radoša personība, apveltīts ar pedagogisko radošumu, lai varētu mācību procesu veidot atbilstošu bērna dabai, individuālajām attīstības iezīmēm. “Vispārējās piezīmēs skolotājam” viņš iesaka dot bērnam pārdzīvojumus, piedzīvojumus no stāstiem, lai tie viņā raisītu interesi par lietām, dot tādas zināšanas, ko bērns var pārbaudīt, lai skolēnam būtu saprotams un saistošs tas, ko viņam māca⁶⁰. Tolstojs raksta: “Jo vieglāk skolotājam mācīt, jo grūtāk skolēnam mācīties. Jo grūtāk skolotājam, jo vieglāk skolēnam. Jo vairāk skolotājs apdomās katru stundu, jo vairāk sekos līdz skolēna domai, jo vairāk būs jautājumi un atbildes, jo vieglāk būs mācīties skolēnam... ja skolotājs sevī apvieno mīlestību uz darbu un skolēnu, viņš ir pilnīgs skolotājs⁶¹.”

---

⁶⁰ Tolstoi, Ļ. Obšije zamečanija dlja učičeļa. No: *Antologija gumannoi pedagogiki*. Tolstoi. Moskva: Izdažeļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2002, str. 131- 134

⁶¹ Tolstoi, Ļ. Obšije zamečanija dlja učičeļa. No: *Antologija gumannoi pedagogiki*. Tolstoi (sost.

Tolstojs, strādājot Jasnajas Poļanas skolā, vērojot mācību procesu, studējot rietumu filosofu un pedagogu darbus, domājot par Krievijas nākotni, par brīva, radoša cilvēka audzināšanu un veidošanu, izsaka šādas atziņas:

- Ideāla ir skola, kurā ir brīvs skolotājs un brīvs skolēns, starp viņiem ir brīvas, nepiespiestas, ar mīlestību caurstarotas attiecības;
- Skola nedrīkst būt atdalīta no reālās dzīves, bērniem jāsniedz zināšanas par savas un citu tautu tradīcijām, vērtībām, nodarbošanos;
- Skolotājam jā rūpējas par bērnu tikumisko audzināšanu, tikumībai un reliģijai kā strautam jārit caur mācību procesu, tā rezultātā rodas gudra izglītība. Skolotājam jāvirza bērnu uzdot sev jautājumu: kādas ir manas attiecības ar bezgalīgo pasauli;
- Skolotājam, vecākam pret bērnu jābūt atklātam un atvērtam, jāatzīst savas kļūdas un nepilnības, tās jānovērš, lai bērnam būtu labs paraugs pašaudzināšanā;
- Vienīgais kritērijs pedagoga darbā ir brīvība, vienīgā metode – pieredze;
- Katrai skolai ir jābūt kā pedagogiskajai laboratorijai – tad tai būs progress un tā ies līdzī laikiem⁶².

19.gadsimts ir īpaši zīmīgs humānās domas attīstībā arī Latvijas teritorijā. Šajā laikā kultūras dzīves centrā ir jaunlatvieši. Viņu mērķis pacelt tautas nacionālo pašapziņu, apzināties sevi kā vērtību, ne mazāk spējīgu un svarīgu kā bagāto vācieti. Lai īstenotu savu mērķi, tiek dibinātas skolas (arī 1. jūrskola Latvijā - tā dod iespēju latviešiem iziet pasaulē), tiek vākti un apkopoti folkloras materiāli, kas īpaši nozīmīgi ir tautas nacionālās pašapziņas celšanai, tautas senā kultūras mantojuma un sakņu apzināšanā, noorganizēti 1. Latviešu dziesmu svētki un 1. skolotāju kopsapulce dziesmu svētku laikā. Kā viens no redzamākajiem šī laika kultūras darbiniekiem un skolotājiem ir A. Kronvalds ar tautas kultūras, tradīciju, valodas, tēvzemes mīlestības ideju.

Atis Kronvalds (1837-1875) ir dzimis Krotas pagasta Lejasmīķos. Tēvs viņam bija ar nopietnu un stingru raksturu – ko nodomāja, to arī izdarīja, nekas viņu nespēja atturēt no nospraustā mērķa. Arī A. Kronvalds, līdzīgi tēvam, savā salīdzinoši īsajā mūžā paveica ļoti daudz, kļūdam gan dedzīgs jaunlatvietis, sabiedriskais darbinieks, publicists, valodnieks, tautai un bērniem mīļš skolotājs. Tā kā A. Kronvalda uzmanības centrā ir tieši nacionālā ideja, patriotiskā audzināšana, latviešu valoda kā vērtība, tad, analizējot viņa devumu, izmantošu citātus, jo tie spilgti atklāj viņa personību un uzskatus.

Kā bērnos veicināt cieņas un mīlestības jūtu veidošanos pret dzimto zemi, tās tradīcijām un valodu, viņš risina darbā “Tēvuzemes mīlestība”.

Ievadā autors raksta: “Mums pienākas un vajag savu tēvuzemi kā visas tautas svētnīcu cienīt

un godāt, par tās gaismību, vaļību un nemirstību no sirdsdibena gādāt un strādāt, un tāpēc gataviem būt, kad tagadējie laiki to no mums prasa. Bet šāds prāts, šāda tīra tēvuzemes mīlestība jau mazos gados dēstījama; jo tad ne mūžam neaizsniegsim īsteno tēvuzemes mīlestības augstumu un spēku, ja skolās un mājās viņu nesēsīm, neaudzināsīm un nespēcināsīm⁶³.”

Pedagogs izvirza sekojošus principus jeb, kā viņš pats saka, avotus, kas veicina cieņu, mīlestību pret tēvzemi, izpratni par tās vērtību, un sniedz arī ieteikumus, kā labāk bērnos raisīt mīlestības jūtas pret dzimto zemi, kultūru, tradīcijām, valodu.

Tēvuzemes pazīšana: “Tikai tas, kas savu tēvzemi pazīst, var to patiesi mīlēt... bet tēvzemi nevar ar kādām sausserdīgām tabulām mācīties pazīt. Vajag jauno audzi mācīt apskatīt, aplūkot un ievērot, un vajag tai dzīvus, skaidrus viduču aprakstus dot lasīt⁶⁴.” Autors atzīmē, ka tēvzemē ir jāpazīst gan svētkalni, pilskalni, cīņu vietas, tautas mākslas sasniegumi, visa daba, “jo tad jaunā audze sāks savai tēvišķai zemītei dedzīgi pieglausties, tad tā vairs nebūs svešiniece pašā tēvzemes vidū⁶⁵”.

Tautas vēstures zināšana: “Jaunai audzei ... jānāca skaidri un patiesīgi, kāda mūsu tauta bijusi sentēvu laikos ... jāparāda, kā toreiz, vaļības laikos, visa latviešu tauta pratusi cienīt tautas visdārgākās mantas, kā viņos senos laikos tautas dēli un sirmgalvj, meitas un mātes dzīvi un dziļi sajuta visas tautas likteni, kā mūsu kareivji cīnījušies pret uzbrucējiem par savu vaļību, ticību un tautību, kā tie nav nevienu sprīdi zemes atdevuši uzvarētājam, pirms to nebij ar savām karstām asinīm vēlāku laiku darbiem svaidījuši⁶⁶.”

Tēvu valodas cienīšana un kopšana: “Tiklīdz kā mūsu jaunā paaudze sajēgs savu tēvu valodu pieklājīgā godā, cieņā turēt, tad arī no dedzīgas tēvu valodas cienīšanas uzplauks tiešām karsta tēvuzemes mīlestība, kā brangs auglis uzaug no spēcīga zieda⁶⁷.” Pedagoģs iesaka skaidru, tīru valodas paraugu bērniem ar priekšzīmi rādīt gan ģimenē sarunājoties, gan arī skolā esot, jo tikai praktiskā ceļā iespējams aptvert latviešu valodas skaistumu un bagātību. Savas valodas kopšana vieno tautu un veicina kultūru.

Turēties pie tēvutēvu krietnām ierašām. Te A. Kronvalds atzīmē, cik būtiski ir priecīgi svinēt latviešu gadskārtu svētkus tā, kā tas darīts sensenos laikos, pārmantot tautas tradīcijas nesakropļotā veidā. Īpašu vērību pedagogs velta senajai dziedāšanas tradīcijai: “Pie latviešu tautas smaršīgākiem ieradumiem pieder dziesmas. Tāpēc arī tautas dziedāšanas gars atspirdzināms un stiprināms. Lai cienījam savas tautas dziesmas kā svētu mantojumu no sentēvu laikiem – kur un kā vien

⁶³ Kronvalds Atis. *Kopoti raksti. 2. sējums*. Rīga: Valters un Rapa, 1936, 3. lpp.

⁶⁴ Kronvalda Atis. . *Kopoti raksti. 2. sējums*. Rīga: Valters un Rapa, 1936, 5. lpp

⁶⁵ Kronvalda Atis. *Kopoti raksti. 2. sējums*. Rīga: Valters un Rapa, 1936, 6.lpp.

⁶⁶ Kronvalda Atis. *Kopoti raksti. 2. sējums*. Rīga: Valters un Rapa, 1936, 7.lpp.

⁶⁷ Kronvalda Atis. *Kopoti raksti. 2. sējums*. Rīga: Valters un Rapa, 1936, 10.lpp.

iespējams⁶⁸.”

Kopības prāts. Autors uzskata, ja tautai, lai arī mazai, būs vienotība savos uzskatos un pārlicībā, tad tā spēs sasniegt ļoti daudz, tādēļ vienotības, kopības vērtība bērnos jāaudzina jau no mazotnes: “Kopības garā uzaudzinātus bērnus varēs droši ievest dzīvē. Lai gan katrs savu ceļu staigās, tiem tomēr būs vienāds ceļa gals. Un tad parādīsies dienu no dienas jo gaišāki, ka arī uz mums zīmējas tā mācība: ar savienotiem spēkiem iespēj ir tie maziņie brīnum daudz⁶⁹!”

Latviešu tautas krietnāko dēlu cieņā, godā turēšana. Zinot agrākos laikos iegūtos sasniegumus gan cīņā par tautas brīvību un kultūru, iespējams iedvesmoties un uzdrošināties paveikt kaut ko jaunu, kas vērtīgs gan pašattīstībai, gan arī kalpo izaugsmei visas tautas mērogā.

“Ticības mācībai būs būt par tēvuzemes mīlestības iesvētījumu.” “Tēvuzemes mīlestība ir Dieva dāvana. Jaunā audze jāamāca, ka paša Dieva prāts un vēlēšanās, ka mēs visu, kas vien labs un jauks virs zemes, un tamlīdz arī tautu un tēviju, mīļojam, to saudzam un aizstāvam līdz pēdējam. Tādu ticību būs jaunai audzei iedēstīt tēva mājā, skolā un baznīcā. Šī ticība būs auglīga, svētīga un stiprs pamats tēvuzemes mīlestībai uzzelt un uzplaukt⁷⁰,” raksta A. Kronvalds.

Noslēdzot rakstu “Tēvuzemes mīlestība”, pedagogs uzsver, ka būtiskāks ieguldījums bērna tikumiskajā audzināšanā par skolā koptu ir tas, “ko bērni iezīž tēvu mājā, to tie paņem līdz uz dzīves ceļa par garīgu mantojumu⁷¹”.

A. Kronvalda idejas spēcīgi sasauca ar J. A. Komenska, Ž. Ž. Ruso dabiskās audzināšanas izvirzītajiem principiem, ar Herdera aicinājumu izziņāt tautas tradīcijas un Francijā pieņemto pilsoņu tiesību deklarāciju – tos visus vieno viena humāna ideja – cilvēka brīva audzināšana no aizspriedumiem brīvai sabiedrībai.

19. gadsimtā kā prioritāte tiek izvirzīta nepieciešamība pēc cilvēka individuālās brīvības un vienotas tautas brīvības un vienlīdzības, tiesībām uz pašnoteikšanos, neatkarības no “kaklakungiem”. Cilvēka pašapziņa tiek celta, apzinoties tautas garīgo kultūras mantojumu, spēka, atbalsta rašanu šajā bagātībā, ikvienas cilvēka dzīves, tautas, dzimtās zemes kā vērtības apzināšanos. Pedagoģiskajā procesā kā virzošais elements ir brīvības, mīlestības, disciplinētības vienotība, tiek meklēts ceļš, kā audzināt apzinātu, radošu, tikumīgu personību.

1.8. Jaunākie laiki. 20. gadsimts

20. gadsimts ir trauksmains, pārbaudījumiem pilns gadsimts gan visas Eiropas kultūrvēsturē, gan arī Latvijas kontekstā. Skatoties uz 20. gadsimtu kā laika posmu, sākot no antīkajiem laikiem,

⁶⁸ Kronvalda Atis. *Kopoti raksti*. 2. sējums. Rīga: Valters un Rapa, 1936, 10.lpp.

⁶⁹ Kronvalda Atis. *Kopoti raksti*. 2. sējums. Rīga: Valters un Rapa, 1936, 10.lpp.

⁷⁰ Kronvalda Atis. *Kopoti raksti*. 2. sējums. Rīga: Valters un Rapa, 1936, 12. lpp.

⁷¹ Kronvalda Atis. *Kopoti raksti*. Rīga: Valters un Rapa, 1936, 13.lpp.

jāteic, ka tas ir tikko, un mēs esam šī laika aculiecinieki, un notikumi, kas risinājušies pagājušajā gadsimtā, ir mūs veidojuši par to, kas esam. 20. gadsimts ir revolucionāro cīņu, izcīnītās brīvības, tās pazaudēšanas un atkal atgūšanas laiks. 20. gadsimts ir divu pasaules karu gadsimts. Tas ir aukstā kara, koncentrācijas nometņu aizsākuma un beigu laiks, cilvēku, cilvēcības iznīcināšanas un atkal jaunu radīšanas laiks. Tas ir materiālās dzīves triumfa un arī tās zaudēšanas gadsimts, kultūras uzplaukuma un degradācijas, paradīzes un elles laiks cilvēku attiecībās. Šajā gadsimtā tika izdarīti daudzi atklājumi un sasniegumi visdažādākajās zinātņu nozarēs: medicīnā, fizikā, mākslā, literatūrā, filosofijā un pedagoģijā. Atklājumu veicējs neapšaubāmi bija cilvēks, un tie ietekmēja visas cilvēces dzīvi – gan materiālo, gan arī garīgo.

Tāpat kā citos laika posmos, arī 20. gadsimta centrā ir cilvēks ar savām ilgām pēc mīlestības, draudzības, sapratnes, vārdos neizsakāmu gribu dzīvot laimīgu, priecīgu, piepildītu dzīvi. Tāpat kā citos laikos, arī šajā izdzīvošanas gadsimtā cilvēku dzīves ritēja caur skolotāju rokām, kas savā ziņā bija likteņa un laimes spēle – ja skolotāja prioritāte bija humānās vērtības, tad lielāka iespēja bija tās attīstīt arī bērnam, ja skolotājs sevī nesa gadsimta sāpes, nespēja tās pārvarēt, uzveikt, pakļāvās laika spiedienam, tad mazākas arī iespējas bija bērnam sevī attīstīt tādas būtiskas humāna cilvēka kvalitātes kā mīlestību, atvērtību, līdzsvaru, radošumu, prieku, optimismu u.c. Tā kā darba tēma ir humānisma ideju attīstība pedagoģijas vēsturē, tad, uzmanību vēršot uz kopīgo situāciju Eiropā, izdalīšu tikai to laika posmu, kas, manuprāt, ir visraženākais humāno ideju attīstībā pedagoģijā 20. gadsimtā, bet trīs atšķirīgos 20. gadsimta laika nogriežņus un tā devumu humānismā analizēšu Latvijas situācijas kontekstā.

Nozīmīgākais 20. gadsimta notikums humānisma ideju attīstībā ir reformpedagogu kustība.

Reformpedagoģija. Reformpedagoģijas aizsākumi meklējami jau iepriekšējā gadsimtā - 1889. gadā - S. Redija atvērtajā Ebetsholmas skolā Anglijā. Reformpedagoģijas ideju atspoguļoja nosaukums “Jaunā skola”. To rašanās bija ritošā laika vajadzība pēc kaut kā jauna, darbīga, rosīga, kas bija pretējs “vecajai skolai”, kuras galvenās iezīmes bija mācīšanās tikai no grāmatām, mehāniska iekalšana bez izpratnes, zināšanu nesaistīšana ar reālo dzīvi, stingri reglamentētas attiecības starp skolēniem un skolotājiem⁷².

Reformpedagogu mērķis bija izmainīt mācību metodes skolā – no automātiskas zināšanu iekalšanas pāriet uz apzinātu mācīšanos, kuras centrā ir bērna audzināšana un tapšana par individualitāti, kas spējīga patstāvīgi spriest, rīkoties, pastāvēt sabiedrībā un radīt vērtības kopā ar citiem. Reformpedagogu teorijas pamats sakņojās zinātniskajos atklājumos, ka katra bērna attīstība ir individuāla, milzīga nozīme ir videi, kurā bērns aug, ar ko saskaras. Šī vide nosaka bērna personības iezīmes veidošanos, un tajā viņš top no indivīda par kulturāla cilvēka personību. Īpaša nozīme tika ierādīta pedagogam kā kultūras nesējam sabiedrībā. Lai īstenotu šos uzskatus,

---

⁷² Ķestere, I. *Pedagoģijas vēsture : skola, skolotājs, skolēns*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005

reformpedagogi centās izmainīt visu vidi ap bērnu, atdzima un tika pilnveidota Pestalocija ideja par sirds, roku un prāta vienotības nozīmīgumu⁷³. Reformpedagogu kustība veidojās ļoti plaša, to sekmēja individuālpedagoģijas nostādne, ka brīvam ir jābūt ne tikai bērnam, bet arī pedagogam. Skolotājs ir kā mākslinieks, nesaistīts ar metodiskiem priekšrakstiem, mācību plāniem. Viņš strādā ar prieku, improvizē, ņemot vērā skolēnu noskaņojumu, intereses⁷⁴.

Izvēlētās tēmas ietvaros nav iespējams izanalizēt visu reformpedagogu veikumu, tādēļ ierobežošos ar diviem – R. Šteinera un S. Frenē – ,kuri mani uzrunāja visvairāk.

R. Šteiners (1861 - 1925), antroposofijas un valdorfa pedagoģijas pamatlicējs, ir dzimis Austroungārijā, mācījies Vīnes Politehniskajā institūtā matemātiku, literatūru, vēsturi, filosofiju. Īpašu iedvesmu guva no V. Gētes un F. Nīčes darbiem. 1919. gadā atvēra pirmo Valdorfa skolu. Savu mūžu veltīja cilvēka būtības, dievišķās dabas, dvēseles izzināšanai., garīgajiem spēkiem cilvēkā, īpašu vērību veltīdams bērnu audzināšanai un izglītībai, uzskatot, ka izglītība, audzināšana un bērna attīstība ir nedalāmi jēdzieni⁷⁵.

Nozīmīga ir R.Šteinera divpadsmit maņu mācības teorija. Maņas ir kā logi, pa kuriem cilvēks ierauga pasauli; kā tilts, kas savieno cilvēka dziļāko, iekšējo būtību ar Dievu, līdzcivēkiem, dabu, visu apkārtējo vidi, rada vienotības izjūtu ar pasauli. Ja tās tiek pilnveidotas, stiprāks, dievišķāks, vispusīgāks kļūst pats cilvēks. Pirmskolas vecumā īpaši svarīgi ir izkopt tausti, dzīvības, kustību un līdzsvara maņu⁷⁶.

Nozīmīga loma valdorfpedagoģijā ir skolotāja un vecāku personībām. Viņu dzīves uzskatus, attieksmes pret lietām, darbības un domas bērns kā sūklis uzsūc sevī, tas veido viņu priekšstatus un attieksmi pret dzīvi, visu bērna iekšējo pasauli. Tāpēc pieaugušajiem ir jābūt ļoti atbildīgiem par visu, ko viņi dara – domām un darbiem, nemitīgi sevi jāpilnveido, jākopj sava garīgā pasaule.

1919. gadā vadīto lekciju kursu skolotājiem “Vispārējā cilvēkmācība kā pedagoģijas pamats” R. Šteiners noslēdz ar vārdiem: “Fantāzijas nepieciešamība, patiesības izjūta, atbildības sajūta – tas ir tie trīs spēki, kuri veido pedagoģijas nervus, un kas grib uzņemt sevī pedagoģiju, tas lai uzraksta šai pedagoģijai par moto: “Cauraud sevi ar fantāzijas spēju, radi drosmi pret patiesību, asini savas jūtas dvēseliskai atbildībai⁷⁷.”

20. gadsimtā Eiropā pazīstama kļuva S. Frenē personība un viņa izveidotā darba skola.

S. Frenē (1896 - 1966) dzimis Francijā, 1915. gadā smagi karā ievainots, kopš 1920. gada sākas viņa pedagoģiskā darbība, kurai uzticīgs visu mūžu.

⁷³ Stepaško, L. *Filosofija i istorija obrazovanija*. Moskva: Flinta, 1999. , 76.lpp.

⁷⁴ Ķestere, I. *Pedagoģijas vēsture : skola, skolotājs, skolēns*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005

⁷⁵ Valdorfpedagoģija. *Katalogs izstādei, velītai UNESCO konferencei par audzināšanu 44. sesija Ženēvā* (sast. Gebela, N., Lierls, K., Maier, M., Makaliss, Dž., Rufs, B.). Mīnhene, b. g., b. i.

⁷⁶ Šteiners, R. *Vispārējā cilvēkmācība kā pedagoģijas pamats*. Rīg, b.i., b.g.,58 – 63.lpp.

Kolers, H. *Par bailīgiem, bēdīgiem un nemierīgiem bērniem*. Antroposofiskā biedrība Latvijā, b. g.

⁷⁷ Šteiners, R. *Vispārējā cilvēkmācība kā pedagoģijas pamats*. Rīga, b.i., b.g., 98.lpp.

20. gadsimta 20.-30. gadi Francijas skolā ir autoritatīvās audzināšanas laiks. Kā galvenā mācību metode ir zinību iekalšana, kas bērniem neveicina ne intelekta, ne emocionālo attīstību, ne arī zinātkāri. Selestianam Frenē, kurš pēc dabas bija aktīvs, dzīvespriecīgs, enerģisks cilvēks, sāpīgi noskatījies uz šo Francijas skolu. Viņš sevī jūt aicinājumu mainīt izglītības sistēmu, pietuvināt skolu dzīvei, radīt apstākļus, lai bērnam skola būtu prieks, lai bērnība būtu caurstarota ar liksmību, gaišumu, enerģiju, entuziasmu, radošu garu; lai skola ar savu vidi vispusīgi audzinātu bērnu par brīvu, radošu, godīgu, patstāvīgi domājošu personību, ar izpratni par zināšanu kopsakarībām ar reālo dzīvi. Frenē raksta: “Ja gribam brīvus cilvēkus, nedrīkstam dresēt vergus. Bezjēdzīgi un pat amorāli ir paskaidrot bērnam, kas ir brīva griba, kad viņš ir kā putns būrī, bezjēdzīgi viņam sacīt, lai ciena vecus cilvēkus, kad tie viņu pašu vispār neciena, bezjēdzīgi mācīt cēlsirdību, ja pret viņu neviens nekad nav bijis cēlsirdīgs. Tikumiskajā audzināšanā šāda attieksme ir vēl bīstamāka kā citur, jo bērns aug par divkosi⁷⁸.”

Lai risinātu šīs problēmas, S. Frenē kopā ar sievu E. Frenē atver skolu, kuras centrā ir bērns, kā mācību metodi izvēloties darbaudzināšanu.

Viņš izveido mācību un audzinošo vidi, kuras “sirds” ir skolas tipogrāfija. Te bērni kopā ar skolotājiem veido un izdod mācību grāmatas, iknedēļas sienas avīzes. Šajā kopīgajā darbībā aug bērnam atbildība, sadarbība, izkopjas radošums, mākslinieciskais talants, darbaprieks, izzūd negatīvās īpašības.

Frenē humānisms ir personības brīvība, patiesums, godīgums, aktivitāte, liksmība, optimisms un enerģija.

Darbu kā audzināšanas līdzekli 20. gadsimta trīsdesmitajos gados PSRS praktizē pedagogs **A. Makarenko** (1888 -1939). Cilvēks, kurš apveltīts ar apbrīnojamu gribasspēku, sirsnību, iecietību, enerģiju, ticību, mīlestību, drosmi, humora izjūtu, radošumu. Pēc novatoriskajām idejām, iedibinātajām tradīcijām, darba formām mazgadīgo noziedznieku kolonijā un sasniegtajiem rezultātiem A.Makarenko iespējams pievienot reformpedagogu grupai. Ar savu neatlaidīgo darbu kolonijā viņš pierāda, ka, mērķtiecīgi strādājot, ar mīlestību un pacietību iespējams izmainīt pasaules uztveri, skatījumu uz dzīvi, ieradumus pat cilvēkiem, kuros pārsvarā ir tikai negatīvas rakstura iezīmes. Lai to īstenotu, prasmīgi vienā veselumā ir jāsaliedē mīlestība ar disciplīnu, loģisks, jēgpilns darbs. A. Makarenko panākumi ir apbrīnojami – viņa audzēkņi kļūst par atzītiem sava aroda speciālistiem, cilvēkiem, kas dzīvo pilnskanīgu, darbīgu dzīvi, ar augstām prasībām pret sevi un citiem. Savā praksē A. Makarenko turpina attīstīt Ž. Ž. Ruso humāno domu, kā indivīda gribu saskaņot ar kolektīva interesēm, lai tās pašos pamatos nebūtu pretrunā, bet gan viena otru stiprinātu, atbalstītu, spēcīnātu. Manuprāt, ukraiņu pedagogam tas izdodas izcili. “Pedagoģiskā

---

⁷⁸ Frene, S. Nrvastvennoje i graždanskoje vospitanije. No: *Antalogija gumannoi pedagogiki. Frene* (sost. Vuļfson, B.). Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2002, str. 102

poēma” atklāj, ka tieši sadarbība pozitīvā, jēgpilnā darbā starp audzēkņiem ir raksturu izmainītāja, humānas attīstības virzītāja. Tā izpaužas kopīgos priekos, pārdzīvojumos, panākumos, arī neveiksmēs. To iespējams sasniegt, ja skolotāja vārdi pilnīgi saskan ar viņa darbiem, ja viņš ir stiprs un pārliecināts savos humānajos uzskatos, dzīves prioritātēs, ja skaidri zina mērķi, uz kuru virzās un ir gatavs arī saskarties ar zaudējumiem un neveiksmēm, ja gatavs riskēt un nepadoties. Trāpīgi šo savas dzīves pozīciju ir izteicis pats A. Makarenko: “Es mīlu dzīvi tādu, kāda tā ir. Viņa ir skaista tieši tādēļ, ka nepraktiska, nedomāta egoismam, tajā ir cīņa un bīstamības, ir ciešanas un jēga, sava veida lepnums un neatkarība no dabas...Es dzīvoju tāpēc, ka mīlu dzīvot, mīlu dienas un naktis, mīlu cīņu un mīlu skatīties, kā aug cilvēks, kā viņš cīnās ar dabu, ieskaitot arī ar savu personīgo dabu...Tā cilvēki ir dzīvojuši vienmēr, un tā dzīvos vienmēr. Viņi tikai arvien vairāk un vairāk mācās atrast dzīves prieku kolektīvā, priecāties nevis par personiskajiem sasniegumiem, bet par cilvēces uzvarām⁷⁹.”

Kā jau iepriekš atzīts, 20. gadsimts ir savdabīgs laiks humānās domas veidošanās procesā Latvijas teritorijā. Nozīmīgākais humānās pedagoģijas attīstības vēsturē ir laika posms no Latvijas Republikas dibināšanas līdz Baigajam gadam un laiks pēc Latvijas neatkarības atgūšanas 1990. gadā.

Latvijas Republika līdz 1940. gadam. 20. gadsimtā pavērsiena punkts humānās idejas attīstībā bija Latvijas Republikas dibināšana 1918. gadā, kā rezultātā tika likvidēta izglītības sistēmas unifikācija pēc Krievijas parauga. 1919. gadā pieņemtais izglītības likums rosināja meklēt jaunus ceļus nacionālās skolas izveidei. Arī Latvijā sākās reformpedagoģu kustība, kurus sauca par skolotājiem mēģinātājiem un to atbalstīja Izglītības ministrs Rainis. Viņš aicināja veidot demokrātisku skolu. Eiropas reformpedagoģu idejas ienāca Latvijas skolā, un izglītībai tika izvirzīti šādi mērķi:

- Savienot sociālo un individuālo audzināšanu, brīvību un disciplīnu;
- Dažādādot mācību saturu, tuvinot to reālajai dzīvei;
- Aktivizēt mācību procesu, izmantojot dažādas formas un metodes;
- Demokratizēt skolēnu un skolotāju attiecības, ar cieņu izturoties pret bērna personību⁸⁰.

Pazīstamākie skolotāji mēģinātāji Latvijā bija J. Greste, A. Āre, L. Taivāns, kuru uzmanības centrā bija priekšmetu savstarpējā saikne, skolas un reālās dzīves vienotība, vecāku līdzdalība bērnu izglītošanā, zināšanu un prasmju ieguve praktiskā darbībā, īpašu uzmanību veltot mācību ekskursijām, bērnu tikumiskajai, darbaudzināšanai, tradicionālās kultūras apguvei. Ar J. Grestes

---

⁷⁹ Stepaško, L. *Filosofija i istorija obrazovanija*. Moskva: Flinta, 1999. , str. 76.

⁸⁰ Ķestere, I. *Pedagoģijas vēsture : skola, skolotājs, skolēns*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 80. lpp

vārdu ir saistīta arī skolas muzeju veidošanās kustība – tā spēcīgi veicināja un veicina izpratnes veidošanos starp zināšanām un to pielietojumu praktiskajā dzīvē.

Humānisma ideju attīstību Latvijā sekmēja ne tikai reformpedagogu darbība, bet arī visa kultūras dzīve, kas spraigi ritēja Latvijā 20. – 30. gados. Dziļš dvēseliskums staroja no Z. Mauriņas, T. Celma, A. Duges filosofiskajām apcerēm; Aspazijas, F. Bārdas, A. Brigaderes, A. Niedras, Raiņa, K. Skalbes, E. Virzas literārajiem darbiem, J. Mediņa mūzikas, augsti profesionālajiem, dvēseliskajiem iestudējumiem Latvijas teātros. Latviskās tradīcijas tautā centās iedzīvināt R. Rudzītis, E. Brastiņš, milzīgs ieguvums bija K. Barona apkopotās “Latvju dainas”, R. Klaustiņa, J. Endzelīna “Latvju tautas dainas”, kuras atsedza monumentālu tautas materiālās, sociālās un garīgās kultūras ainu, raksturoja tautas nacionālās īpatnības, dzīves filosofiju, ētiskos uzskatus, cilvēka garīguma centienus⁸¹. Šis valsts kopīgais garīgais uzplaukums veicināja dziļi intilīgenta, humāna cilvēka veidošanos, kurā vienā plūsmā kopā saplūda tautas tradicionālā kultūra ar pasaules kultūras sasniegumiem. Īpaši šī pasaules un Latvijas vienotības nepieciešamība cilvēka tapšanā tika akcentēta Z. Mauriņas dzīves uzskatos, viņas pārdomās par cilvēka sūtību uz zemes.

Z. Mauriņa (1897- 1978) dzimusi Tīrzā, piecu gadu vecumā saslimst ar bērnu trieku, kā rezultātā visu mūžu paliek ratiņkrēslā, taču tas nebija nepārvarams šķērslis viņas sirds aicinājumam pilnveidoties un lidot ar gara spārniem plašajās cilvēcības debesīs. Zentu visu mūžu pavadīja tēva sacītais bērnbārā: “Cilvēka griba ir debesis⁸².” Tāpat spārnos viņu nes vārdi: “Iedrīkstēties ir skaisti, un to vajag sev priekšā dziedāt⁸³.” Ar spīti, nelokāmu gribu, zinātkāri viņa iegūst izglītību Latvijas Universitātē, papildinās Haidelbergā, kļūst par mīļotu un gaidītu lektori universitātēs, kultūras centros gan Latvijā, gan vēlāk, trimdā esot, Zviedrijā, Vācijā, Šveicē. Kad I. Sokolova vaicāja vāciešiem: “Par ko Jūs tā mīlat Zentu Mauriņu?” tie atbildēja: “Viņas grāmatas uzrakstītas meistarīgā vācu valodā, un tajos sastopam vārdus, kas lasītāju dara laimīgu, māca tam prieku, godu, līdzjūtību⁸⁴.”

Un patiešām, viņas dzīve, esejas, visa literārā un sabiedriskā darbība ir dziesma cilvēku mīlestībai, labvēlībai, sirsnībai, godīgumam, izturībai, apņēmībai, cildinājums visam skaistajam, gudrajam, patiesajam, pierādījums, ka ar stipru gribu ir iespējams nepadoties izaicinājumiem un nonākt pie mērķa. Apbrīnojama ir viņas inerpretācijā pasniegtās gan Latvijas, gan pasaules dižgaru biogrāfijas – prasmē akcentēt katrā cilvēkā viņa labo, cildeno, cilvēcisko un dievišķo, spējā līdzvērtīgi blakus sarindot pasaulē plaši pazīstamus filosofus un literātus ar Latvijas humānistiem, ievīt Latvijas kultūras ziedus krāšņajā pasaules kultūras ziedkopā.

⁸¹ Latviešu rakstniecība biogrāfijās (red. Hausmanis V.). Rīga: Latvijas Enciklopēdija, 1992
Zeiferts, T. Latviešu rakstniecības vēsture. Rīga: 1927.

⁸² Mauriņa, Z. *Tālā gaita*. Rīga: Daugava, 1996, 35. lpp.

⁸³ Mauriņa, Z. *Tālā gaita*. Rīga: Daugava, 1996, 275. lpp.

⁸⁴ Sokolova, I. *Zenta Mauriņa*. Rīga: Zvaigzne, 1993., 340.lpp.

Respektējot A. Krūzes un Ē. Vugules atziņu, “ ka tagadne ir saistīta ar pagātni un tās abas veido pamatu nākotnei⁸⁵”, kā nozīmīgākās šobrīd, pasaules globalizācijas laikmetā, kad mums jāatrod ceļš, kā prasmīgi sakausēt gadu tūkstošu gaitā radušās nacionālās kultūras vērtības ar pasaules kultūras sasniegumiem, man šķiet Z. Mauriņas atziņas par pasaules vienotību:

- Patiesas vienotības pamatā ir nevis nonivilēšana, bet dažādības atzīšana, brīva sacensība, radniecīgu un pretēju spēku iecietīga sadarbība;
- Kopīgās važās sasaistītie cilvēki nīst cits citu, tāpat kā tauta nīst to tautu, kas kavē tās brīvo attīstību;
- Auglīga kultūru mijiedarbība iespējama, tikai valdot savstarpējām simpātijām, tikai labvēlības un brīvības gaisotnē; vienīgi telpā, kura neliedz brīvu skatienu un kurā nav tumšu nostūru, iespējams pilnīgi attīstīt radošos spēkus;
- Ādas krāsa, kultūras un civilizācijas pakāpe ir dažāda, dvēseles gradācija un garīgā attīstība atšķirīga, bet cilvēka dvēseles pirmamats ir viens un tas pats;
- Es nemeklēju vienas reliģijas patiesību, nemeklēju vienas kultūras skaistumu, bet meklēju patiesību, kas saista visas reliģijas un kultūras un palīdz cilvēkam pildīt savu misiju;
- Tuvoties pasaules vienotībai palīdz katrs, ja viņš īsteno trīs lietas: dara garīgu sava paša dzīvi; cenšas iepazīt un uzklaustīt citus; atrod sevī spēku atzīt arī svešādo⁸⁶.

Jaunākie laiki. Latvijas Valsts neatkarības atgūšana. 1991. gadā ar Latvijas neatkarības atgūšanu Latvijas iedzīvotājiem atveras vārti uz Rietumiem. Sākas izglītības humanizācijas process, uzmanību vēršot uz personības individualitātes attīstību, kas maz tika respektēta laikā, kad Latvija bija PSRS sastāvā.

Skatoties Eiropas attīstības kontekstā no aizvēstures un respektējot A. Rubeņa atziņu, ka ar Padomju Savienības sagrūšanu sākas jauns attīstības cikls Eiropas kultūrvēsturē⁸⁷, varētu pat sacīt, ka ar Latvijas neatkarības atgūšanu sākas jauns laiks Latvijā, kas rit vēl šobrīd (līdzīgi kā 19. gadsimta sākumu kultūrvēsturnieki datē ar Lielo franču revolūciju 1789. gadā).

Milzīgs šī jaunā laika ieguvums ir padomju režīmā aizliegtās literatūras atgūšana, piekļūšana pie trimdā dzīvojošo autoru darbiem, nacionālo sakņu apzināšanās, kā arī gadsimta sākuma reformpedagoģijas ideju atdzimšana un tās ienākšana Latvijā no Rietumiem – šie notikumi veicināja personības individualizēšanos, radoša, brīva, domājoša cilvēka veidošanos, kas ir tik svarīgi humānas sabiedrības attīstības procesā. Tajā pat laikā atveras plaši vārti uz Rietumu tirgu, sākas strauja industrializācija, kas zināmā veidā traucē humāna cilvēka veidošanos, seno kultūras vērtību

⁸⁵ Krūze, A., Vugule, Ē. Pedagoģijas vēstures pētniecība Latvijā pēc neatkarības atgūšanas (1990 - 2009). No: *Pedagoģijas vēsture: 15 jautājumi* (sast. Krūze, A. Ķestere, I.). Rīga: Raka, 2010, 113. lpp.

⁸⁶ Mauriņa, Z. *Pasaules vienotība un indivīda uzdevumi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997, 163 lpp.

⁸⁷ Rubenis, A. *20. gadsimta kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004

saglabāšanos.

Ar šīm 20. gadsimta beigu posma iezīmēm Latvija ieiet 21. gadsimtā – jaunajā tūkstošgadē.

20. gadsimtā nozīmīgas idejas humānās domas attīstībā ir reformpedagogiem. Kā primāro darbā viņi izvirza radošas, vispusīgas personas audzināšanu, kas atvērta pasaulei. Populāra kļūst S. Frenē darbaudzināšanas teorija, kuras centrā ir darbīgs bērns, R. Šteinera cilvēkmācības teorija. Mācību procesā kā nozīmīgs elements kļūst izglītojošās vides veidošana, tās atbilstība bērna psihofizioloģiskajām vecuma īpatnībām. Vērtība tiek pievērsta skolotāja personībai kā īpaši svarīgam faktoram darbā ar bērniem.

Kā nozīmīgas humānās vērtības 20. gadsimta 20. – 30. gados tiek atzītas vienotība, iekšēja brīvība, patiesums, draudzība, smalkjūtība, strādīgums, sirsnība, pašatdeve, drosme, dzīvesprieks, optimisms, tautiskums.

Pēc neatkarības atgūšanas aktuāla kļūst problēma, kā pāriet no autoritārās audzināšanas metodēm uz izglītības humanizāciju, kur pirmajā vietā ir bērna personības veidošana, humāna attieksme pret cilvēku, Latvijā – kā atdzīvināt tautas tradicionālās kultūras vērtības, etnisko identitāti.

1.9. Jaunākie laiki. 21. gadsimts

Ir iestājies 21. gadsimts. Atvērti ceļi nācijām vienai pie otras, izzināta biosfēra. Cilvēks atklājis, kā ātri var nokļūt no zemes zemē, kā acumirkļi sazināties ar citā kontinentā dzīvojošiem. Šie atklājumi paplašinājuši mūsu garīgos apvāršņus un veicinājuši sadarbību. Tajā pat laikā tie arī radījuši cilvēkā apziņu, ka viņš ir pasaules kungs, drīkst un spēj visu. Rezultātā nepārdomāti izmantoti dabas resursi, kā sekas ir globāla krīze, un jāmeklē ceļš, kā kopīgiem spēkiem dzīvot labāk, saskanīgāk, pilnvērtīgāk. S. Rudenko raksta:” Šobrīd – sociāli ekonomisko pārmaiņu laikā – sabiedrība ir ekonomiski un politiski nestabila. Vērojams humānisma regress, cilvēku bezatbildība, neiecietība, cietsirdība un iekšējās pasaules dezorientācija. Tehnokrātiskais laikmets ir mainījis cilvēka dzīvesveidu, iedibinājis materiālo vērtību kultu un līdz ar to par mazvērtīgiem padarījis tikumiskos un garīgos dzīves pamatus... Tāpēc skolai – svarīgākajai audzināšanas institūcijai – ir jābalstās uz visu saprātīgo un tikumīgo cilvēka būtībā un jāpalīdz katram audzēknim apzināties savas personīgās dzīves vērtības, kas ir saskaņotas ar sabiedrības vajadzībām un prasībām⁸⁸.”

Kā atrast ceļu, lai īstenotu izvirzīto S. Rudenko šī laikmeta nepieciešamību?

Vienu no risinājumiem 20. gadsimta nogalē un 21. gadsimta sākumā piedāvāja Šri Činmojs.

Šri Činmojs (1931- 2007) ir dzimis Bengālijā, no 1964. gada dzīvojis Ņujorkā, savā mūža

---

⁸⁸ Humānās pedagoģijas zinātniskie pamati.(no pedagoģisko zinātņu kandidātes S. Rudenko referāta “Kā izaudzināt labu pilsoni”), 45.lpp.No: Almanaha “Humānisms. Pedagoģija.” Biedrība Librum, 2008

sakomponējis vairāk kā 20 000 dziesmu un muzikālu skaņdarbu, sarakstījis vairāk kā 1600 grāmatu, sniedzis ap 800 koncertiem, uzgleznojis ap 250 000 gleznu, bijis izcils sportists dažādās disciplīnās, vieslektors pasaules universitātēs, ilgstoši vadījis miera meditācijas dažādu valstu līderiem ANO, UNESCO Miera medaļas, Ositinas Universitātes balvas laureāts par ieguldījumu miera izglītībā u.c. balvu īpašnieks⁸⁹. Savu mūžu veltīja, lai kalpotu cilvēcei, rosinātu cilvēkus dzīvot pilnvērtīgāk, radošāk, saskaņotāk ar dabu, sevi, Dievu, pasauli.

Viņš uzskatīja, ka jaunajā tūkstošgadē pasaulē miers un vienotība sasniedzama būs tad, ja cilvēks neskatīsies uz savām un citu nepilnībām, bet uzmanību vēršīs uz labo, ko pats darījis un gatavojas darīt, uz labo, ko darījuši citi. Kā jaunās tūkstošgades mērķi viņš redzēja cilvēku spēju saskatīt gaismu sevī un citos. Pēc Šri Činmoja domām visas cilvēces vienotība, sapratne, draudzīga līdzās pastāvēšana ir nākotnē īstenojams mērķis⁹⁰.

Lai pietuvotos šim redzējumam, Šri Činmojs 1987. gadā iedibināja Pasaules Harmonijas skrējieni, kura ideja ar sporta starpniecību veicināt sapratni starp dažādām politiskām un reliģiskām pārlicībām, starp nācijām un tautām dzīvojošām dažādos kontinentos. Par skrējiena dalībnieku var kļūt ikviens bez vecuma un fiziskās sagatavotības ierobežojuma. Kā simbols pasaules vienotības un mīlestības gaismai, līdz ar skrējējiem no valsts uz valsti, no kontinenta uz kontinentu ceļo lāpa, kuru skrējēji nodod no rokas rokā, tā apliecinot savu labo gribu un vēlēšanos dzīvot kopā kā vienai ģimenei⁹¹.

Šri Činmoja pārlicība – katrā cilvēkā ir bezgalīgs radošo spēju potenciāls, neizmērojamas garīgas kvalitātes – mīlestība, vienkāršība, patiesums, pārlicība, ticība, pateicība, vienotība, tās attīstot, cilvēks ik mirkli kļūst labāks, viņam vieglāk sadarboties, izprast un pieņemt citus. Ar šo garīgo spēku cilvēks veido dziļas vienotības tiltu no sirds uz sirdi – sākumā uz sev tuvākajiem radniekiem, tad paplašinoties – uz tautu, nāciju, cilvēci, pasauli kopumā. Šādā dziļā, patiesā garīgā vienotībā nebūs vieta naidam, agresijai, gribai iznīcināt un pakļaut otru, šādā vienotībā uzziedēs pilnība, un visa pasaule kļūs vienota, tuva ģimene⁹². Vienu no ceļiem kā attīstīt šo vienotību, atraisīt sevī garīgās kvalitātes, Šri Činmojs piedāvā meditāciju sirdī. Viņš raksta: "Meditācija mums dāvā prāta mieru. Iegūtais miers mūžīgi saglabājas tiecīgajā sirdī. Meditācija mums dāvā tīrību. Tīrība, kuru iegūstam lūgšanu un meditāciju laikā, mūžīgi mīt mūsu tiecīgajā apziņā. Katra meditācija plaucē pateicības ziedu sirdī. Ar meditācijas palīdzību mēs atrodam pateicību un atklājam ticību.

---

⁸⁹[http:// www.sricinmoycentre.org](http://www.sricinmoycentre.org)

⁹⁰[http:// www.srichinmoy.org](http://www.srichinmoy.org)

⁹¹[http:// www.worldharmonyrun.org](http://www.worldharmonyrun.org)

⁹² Sri Chinmoy. *The Divine Hero*. London, 2002, page 245

Sri Chinmoy. *Meditations. Food for the Soul*. Augsburg: Perfection – Glory – Press, 1995.

Meditācijas pasaule mūs uzaicina un ved uz augstāko Realitāti. Ar meditācijas palīdzību mēs sākam sadzirdēt Dievu un uz klausīt Dieva balsi. Tā rezultātā haosa pasaule priekš mums pārstāj pastāvēt⁹³.”

Balstoties uz Šri Činmoja filosofiju, M. Montesori un R. Šteinera pedagoģiskajām idejām Vašingtonā ir izveidota Vienotas ģimenes skola, kur mācībās ir integrēti meditācijas, koncentrācijas, iztēles vingrinājumi, kas paplašina bērna radošo potenciālo, veicina sadarbības prasmes, rada iekšēju mieru, uzlabo koncentrēšanās spējas, tā paaugstinot mācību kvalitāti un veidojot bērnus par atvētām, domājošām personībām⁹⁴.

Līdzīgi uzskati kā Šri Činmojam ir arī Š. Amonašvili.

Š. Amonašvili (1931) ir dzimis Tbilisi, beidzis Tbilisi Orientālistikas fakultāti. Tagad ir Humānās pedagoģijas laboratorijas vadītājs Maskavas Pedagoģijas universitātē. Ilgstošā praktiskā darbībā pilnveidojis individuālo pieeju humānajā pedagoģijā. Šī pieeja palīdz veidoties bērnam par zinātkāru, darboties un sadarboties gribu, iejūtīgu personību, kurai rūp norises cilvēkos un dabā. Ar savām atziņām, vērojumiem pedagogs dalās tikšanās reizēs ar pedagogiem, studentiem, izklāstījis tās ir grāmatās. Galvenie Š. Amonašvili izstrādātie humānpedagoģijas principi ir šādi:

Pedagoga darbs ar sevi, nemitīga pilnveidošanās. Š. Amonašvili uzskata, ka galvenais pedagoģijā ir garīgums. Lai skolotājs varētu bērnu audzināt par humānu cilvēku, skolotājā pašā jābūt garīgām kvalitātēm, viņam jābūt labestīgam, priecīgam, bērnus mīlošam, zinošam. Šīs kvalitātes iespējams attīstīt, studējot reliģiskus rakstus, pedagoģijas, filosofijas klasiķu darbus⁹⁵.

Skolotāja misijas apzināšanās. Š. Amonašvili salīdzina skolu ar svētnīcu, skolotāju – ar priesteri, bet stunda – svēts mirklis, kad skolotāja un skolēna dvēseles sastopas. Skolotājam ir jāapzinās sava nozīme skolēna dzīvē, viņam vienmēr jābūt dzīvam un atvērtam, jārada dzīva pedagoģija. Lai tas notiktu, garīgumam kā strautam ir jāplūst cauri izglītībai. Visām zināšanas, ko skolotājs sniedz bērnam, jābūt barībai bērna dvēselei. Š. Amonašvili atzīmē, ka pedagoģijas meistars ir tāds skolotājs, kurā vienlīdz spēcīgi ir izkopta sirds (garīgās kvalitātes), profesionalitāte, zināšanas un pieredze, skolotājs ir gara gaismas nesējs bērnam. Viņš raksta: “Ja mēs gribam, lai mūsu vārds ir Skolotājs, tad mums ir jāizstaro savs garīgums un tikumība, sava gudrība un mīlestība, cilvēcība un Dievišķums⁹⁶.”

Skolotāja, skolēna, vecāka sadarbība. Skolotājam jā rūpējas, lai bērni un vecāki gribētu nākt

---

⁹³ Sri Chinmoy. *The Garland of Nation – Souls. Complete Talks at the United Nations.* Health Communications, Inc. deerfield Beach, Florida, 1995, page 292

⁹⁴ www.onenessfamily.org

⁹⁵ . Amonašvili, Š. *Razmišļeņija o gumannoi pedagogike.* Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2001

Amonašvili, Š. *Škola žizni. Ulbka moja, gde ti?* Moskva: Izdaļeļski Dom Šalvi Amonašvili, 2003

⁹⁶ Amonašvili, Š. *Lai dāvātu bērnam zināšanu dzirksti, skolotājam sevī jāuzņem Gaismas Jūra.* Rīga, b.i., 2009, 17. lpp.

uz mācību iestādi, lai dzīvs būtu pavediens starp skolu un bērna mājām. Tikai tad, kad būs dzīva šī saikne, mācīšanās būs pa īstam, tad tā būs dzīva pedagogija no sirds uz sirdi, tad šīm zināšanām būs paliekoša vērtība, tās ietieksies bērna dvēseles dzīlēs, un bērns augs garīgi.

Skolotāja radošums un bērna nemītīga attīstība. Skolotājam jābūt radošam, jāiet līdzī laikam, jāredz bērna radošā sākotne, jāatrod katram bērnam atbilstošu pieeju, lai bērns ik mirkli augtu savā attīstībā, lai bērnā raisītos vēlēsšanās meklēt atbildes pašam, jo tad viņš apmācības procesā būs dzīvs, radošs, aktīvs⁹⁷.

Kultūras un izglītības saikne. Š. Amonašvili uzskata, ka skolotājam ir jābūt vidutājam starp kultūru un bērnu. Katras skolas mācību programmas pamatā ir jābūt tautas nacionālās kultūras vērtībām, jo vispārcilvēciskās humānās vērtības veidojas uz nacionālās kultūras bāzes. Lai bērns izaugtu par krietnu, stipru cilvēku, ir jābūt spēcīgai nacionālajai pašapziņai, un tā veidojas mērķtiecīgā, sistemātiskā izglītības apgūvē, kuru caurstaro nacionālā kultūra⁹⁸.

Amonašvili personības un pedagogisko centienu būtība trāpīgi ietverta pedagoga un ārsta A. Dubrovska sacītajā par humāno pedagogiju: “Humānā pedagogija ir mīlestības, prieka un izpalīdzības pedagogija, savstarpēju rūpju un kopēju panākumu pedagogija, kas veido spēcīgu, laimīgu un veselīgu personību⁹⁹.”

Humānās pedagogijas idejas Latvijā. Šobrīd aktuāla ir humāno ideju ieviešana Latvijas izglītības sistēmā. Latvijas skolotāju 14. kongresā S. Lasmane uzsvēra, ka svarīgi ir bērnus virzīt pašiem domāt, darīt, izvērtēt paša padarīto un tā mainīt un pilnveidot sevi¹⁰⁰, savukārt A. Špona kā prioritāti 21. gadsimta izglītībai izvirzīja attieksmes veidošanu pret mācībām. Ja bērnībā būs izveidojusies atbildība pret savu mācību darbu, tad vēlāk tā pārtaps atbildībā pret dzīvi, sekmēs spēju izvērtēt, pilnveidot sava paša darbu, nevis kritizēt otra padarīto. Šīs attieksmes veidošanās procesā nozīmīga ir skolēna un skolotāja abpusēja sapratne un sadarbība¹⁰¹.

Latvijas Nacionālās Skolotāju Savienība Latvijas izglītībā 21. gadsimtā ir izvirzījusi trīs šādus uzdevumus – latviskumu, garīgumu un radošumu¹⁰², tā uzsverot, ka nākotnes sabiedrībai Latvijā ir vajadzīgs cilvēks, kurš stingri ar saknēm ir ieaudzis savā zemē, ciena, izprot un dzīvo saskaņā ar tautas garīgo mantojumu, ir stiprs savā sirdī, uzskatos, humāns attiecībās ar apkārtējo vidi, radošs savā darbībā.

⁹⁷ Amonašvili, Š. *Razmišļeņija o gumannoi pedagogike*. Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2001

⁹⁸ Amonašvili, Š. *Skolas patiesība*. Rīga: Dizaina un drukas divīzija Citrons, 2007

⁹⁹ Amonašvili, Š. *Lai dāvātu bērnam zināšanu dzirksti, skolotājam sevī jāuzņem Gaismas Jūra*. Rīga, b.i., 2009, 4. lpp.

¹⁰⁰ Lasmane, S., Ījabs, I. Kāpēc un kādi tikumi vajadzīgi 21. gadsimtā. No: *Izglītība un audzināšana Latvijas sabiedrībai*, 59.lpp.

¹⁰¹ Špona, A. Attieksme kā iespēja un izaicinājums audzināšanas darbā. No: *Izglītība un audzināšana Latvijas sabiedrībai*, .61 - 62.lpp

¹⁰² LNSS rīkotās konferences”Latvijas cilvēks izglītības telpā un laikā” materiāli.

21. gadsimts ir tikko sācies, kāds tas izveidosies, cik daudz paveiksim, kādas atziņas, ierosmes, panākumus gūsim, ko nodosim nākamajām paaudzēm kā vērtīgu mantojumu, tas ir mūsu ziņā, atkarīgs no darba, gribas, veiksmes, vienotības.

21. gadsimta problēma – ekonomiskā krīze, kuras cēlonis ir cilvēka nesaprātīga darbība, sekas no 20. gadsimta. Lai 21. gadsimts cilvēcei izveidotos par miera un vienotības gadsimtu, nepieciešams izglītībā būtisku vietu ierādīt garīgumam, radošumam, atbildīgu pilsoņu audzināšanai, tautas tradicionālās kultūras apgūšanai.

Secinājumi:

1. **Arhaiskā laika** galvenā iezīme – cilvēka dzīves strukturizēšana ar rituāla starpniecību. Pateicoties rituālo darbību sistemātiskam atkārtojumam, reglamentētajai kārtībai, sakārtotajai struktūrai, nostabilizējas cilvēka nervu sistēma, kas rada progresīvas izmaiņas visā psihofizioloģiskajā attīstībā. Tā ir bāze, uz kuras vēlāk rodas mākslas, zinātnes, filosofiskas darbības iespējas. Arhaiskā laikā cilvēks no bezsatura būtnes kļūst par individualitāti, iemācās dzīvot starp cilvēkiem.

2. **Antīkajā laikmetā** cilvēka mītoloģisko domāšanu nomaina zinātniskā. Redzamākā persona šajā laikā ir Sokrāts, viņš ar savu personību manifestē humāna cilvēka iezīmes un nepieciešamības – cilvēks ir domājoša būtne, kuram pašam ir jāizzina sevi un pasauli, jāveido spriedumi un jāatbild par savu rīcību; jāattīsta garīgas kvalitātes – godīgumu, patiesumu, mieru, vienkāršību, optimismu.

3. **Viduslaikos** klosteru klusumā izkristalizējas cilvēka garīgās īpašības, prāta skaidrība. Redzama personība viduslaiku beigu posmā ir P. Abelārs. Viņš pierāda, ka cilvēka individualitātei ir gan tiesības, gan arī iespējams sasniegt vienotību ar Dieva gribu bez baznīcas starpniecības, pateicoties sirdsapziņai, kas mājō ikvienā cilvēkā. Cilvēks kā individualitāte ir brīvs Dievā, viņam ir tiesības uz patstāvīgu domu spriedumu, atbildes rašanu sevī. Nozīmīgs ir Akvīnas Toma uzskats- sabiedrībā kārtība būs tad, ja cilvēki būs brīvi, gatavi draudzīgai problēmas risināšanai, viņi ticēs Dievam - lietu sākumam un galam. Viduslaiku progress humānās idejas attīstībā – no individualitātes neatzišanas cilvēkā uz individualitātes kā vērtības pasludināšanu.

4. **Renesansē** skatījumā uz cilvēku līdzvērtīgi priekšplānā izvirzās dievišķais un cilvēciskais. Nozīmīga kļūst personības pilnveidošana vienotā veselumā. Humānas rīcības avots ir Dievs, kas mājō cilvēka dvēselē. Būtiskas kļūst zinātnes un reliģijas harmoniskas attiecības. Sadrumstalotajā pasaulē tiek meklēta vienotība. Sistematizētu didaktiku, lai audzinātu cilvēku kā vienotu veselumu, 17.gadsimtā izstrādā J. A. Komenskis. Kā nozīmīgus principus audzināšanas darbā viņš izvirza dabatbilstību, pedagoģisko optimismu, cieņu pret personību, zinātniskumu, tikumību, reliģiozitāti, daudzšķautņainību, universālumu, sadarbību ar bērnu vecākiem, viņu izglītošanu. Kā prioritāti viņš izvirza cilvēku audzināšanu nākotnes sabiedrībai, kas būs vienota, vienlīdzīga, vesela un laimīga.

Kā humāna cilvēka rakstura iezīmes viņš aplūko godīgumu, patiesumu, pieticību, mērenību, pacietību, čaklumu, izpalīdzību, cieņu, pazemību, dzīvesprieku, mieru un klusumu. Šīs īpašības bērnos jāattīsta jau no mazotnes.

5. **Apkaisības laikmeta** galvenā iezīme – patiesības meklējumi, brīvības iegūšana, patstāvīgas domāšanas veicināšana, izmantojot prāta skaidrību. Humānisma ideju nesējs ir Ž. Ž. Ruso. Viņa uzmanības centrā ir cilvēka individualitātes brīvība un sabiedrības gribas vienība, brīvas cilvēku sabiedrības modeļa radīšana. Ž. Ž. Ruso uzskats - cilvēkam patiesu brīvību iespējams sasniegt, ja vienotā veselumā tiek sakausēta jūtu un prāta pasaule, ja cilvēka rīcību caurauž visuma enerģija.

6. **19. gadsimtā** humānisma vērtības ir brīvība un vienlīdzība, tautu pašnoteikšanās, tradicionālā kultūra, dzimtā zeme kā vērtība, kā arī brīvība un mīlestība pedagoģiskajā procesā. Redzama personība ir J. H. Pestalocijs ar izvirzīto uzdevumu audzināšanā – roku, prāta un sirds vienotība, jēgpilna izglītība, kura cieši vienota ar reālo dzīvi, dabu. Humānās vērtības – mīlestība, pašai dziedzība, strādīgums, pazemība, prāta skaidrība, ticība, pateicība, vienotība.

7. **20. gadsimtā** nozīmīgas idejas humānās domas attīstībā ir reformpedagoģiem. Kā primāro darbā viņi izvirza radošas, vispusīgas personas audzināšanu, kas atvērta pasaulei. Populāra kļūst S. Frenē darbaudzināšanas teorija, kuras centrā ir darbīgs bērns, R. Šteinera cilvēkmācības teorija. Mācību procesā par nozīmīgu elementu kļūst izglītojošās vides veidošana, tās atbilstība bērna psihofizioloģiskajām vecuma īpatnībām. Vērtība tiek pievērsta skolotāja personībai kā īpaši svarīgam faktoram darbā ar bērniem. Kā nozīmīgas humānās vērtības 20. gadsimta 20. – 30. gados tiek atzītas vienotība, iekšēja brīvība, patiesums, draudzība, smalkjūtība, strādīgums, sirsnība, pašatdeve, drosmē, dzīvesprieks, optimisms, tautiskums. Pēckara periodā personīgā pieeja audzināšanā tiek nomainīta ar kolektīvisma audzināšanu. Ieguvēji ir tie skolēni, kuru skolotāji meistarīgi apvieno kolektīvo audzināšanu ar indivīda personības veidošanu, praktizējot humānu attieksmi pret bērnu. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas aktuāla kļūst problēma, kā pāriet no autoritārās audzināšanas metodēm uz izglītības humanizāciju, kur pirmajā vietā ir bērna personības veidošana, humāna attieksme pret cilvēku.

8. **21. gadsimta** problēma – ekonomiskā krīze, kuras cēlonis ir cilvēka nesaprātīga darbība, sekas no 20. gadsimta. Lai 21. gadsimts cilvēcei izveidotos par miera un vienotības gadsimtu, nepieciešams izglītībā būtisku vietu ierādīt garīgumam, radošumam, atbildīgu pilsoņu audzināšanai, tautas tradicionālās kultūras apgūšanai.

9. Humāns cilvēks ir cilvēks, kas izzina sevi, pasauli, tiecas uz vienotību ar Dievu, sevis īstenošanu jēgpilnā darbībā, kas ir harmonijā ar dvēseles aicinājumu, sirdsapziņu, apkārtējo vidi, dabu, sabiedrību. Humāns cilvēks sevī pilnveido garīgās īpašības. Šajā sevis pilnveides ceļā viņš nav inerts pret apkārtējo pasauli, bet apzinās, ka visa pasaule ir vienota, un tās labklājība ir atkarīga no indivīda labklājības, tāpat indivīda labklājība ir atkarīga no sabiedrības labklājības. Humānismā

nedalāmi jēdzieni ir indivīds un sabiedrība.

10. Humānās vērtības, kuras ritējušas cauri visiem gadsimtiem, ir mīlestība, vienotība, vienkāršība, patiesums, pateicība, izpalīdzība, strādīgums, izturība, mērķtiecība, prieks, izbrīns, spēja saskatīt pasaulē skaisto, labo, optimisms. Humānisti šīs vērtības dzīvē aktualizējuši individuālā darbā ar sevi un kopā ar citiem (literatūras studijās, garīgā praksē - meditācijās, lūgšanās, rituālos, svēto rakstu lasīšanā, tautas tradīciju praktizēšanā).

11. Bērns par humānu personību veidojas praktiskas darbības ceļā, tas ir, aktīvā vidē kopā ar pieaugušo un vienaudžiem - izzinot, iepazīstot dabu, pasauli, tautas tradīcijas, citu tautu kultūru, darbojoties ar dabas materiāliem, muzicējot, veidojot, gleznojot, rotaļājoties.

2. HUMĀNISMA IDEJU REALIZĀCIJAS PIEREDZE PIRMSKOLA

Pētījuma gaitā, analizējot humānistu atziņas cauri gadsimtiem, ņemot vērā pirm skolēna psihofizioloģiskās vecuma īpatnības un sintezējot humānistu atziņas savā praktiskajā darbībā, esmu izstrādājusi galvenos principus, kuri jāņem vērā, organizējot dzīvi pirm skolā. Izstrādātie principi savā starpā ir cieši saistīti, pedagoģiskajā procesā nedalāmi, tāpat kā vienots un nedalāms savā būtībā ir cilvēks, daba, visa pasaule. Savstarpējā mijiedarbībā, notiekot dažādām aktivitātēm, principi dzīvi īstenojas pedagoģiskajā procesā. Lai uzskatāmāk atklātu katra principa īstenošanos praktiskajā darbībā, ir izveidoti pielikumi, kas ievietoti darba noslēgumā.

2.1. Pirmais princips - prieks, humors, optimisms, dzīvīgums, radošums

Lai ikdienā ar bērniem vienmēr būtu labā noskaņojumā, priecīga, darbīga, gatava bērnus uz klausīt, izprast, palīdzēt, uzslavēt, man ir jāizkopj sevī garīgās kvalitātes – mieru, pacietību, sirsnību, līdzjūtību, iejūtību, prieku, vienkāršību, ieinteresētību; jātransformē nemieru, šaubas, neiecietību. Šī mērķa īstenošanai ikdienas praktizēju Šri Činmoja piedāvātās meditācijas tehnikas. Tā ir meditācija sirdī. Garīgā prakse palīdz būt vienmēr možā noskaņojumā, smaidīgai, darbīgai un atvērta, intuitīvi izjust bērna vajadzības, skatīties uz pasauli ar bērna acīm, patiesi priecāties par mazām lietām, redzēt cilvēkos, dabā dievišķo sākotni, problēmsituācijās saglabāt mieru un rast risinājumu. Esmu novērojusi, ka ar smaidu un sapratni skatoties uz bērnu, kurš nav labā noskaņojumā, bērns mainās – viņš kļūst priecīgs, ātrāk pārslēdzas uz citu darbību, aizmirst nepatīkamo notikumu.

Š. Amonašvili un Šri Činmojs iesaka redzēt bērnos tās garīgās kvalitātes, kuras ārēji vēl nav redzamas. Ar mūsu domu un lūgšanu spēku tās ātrāk attīstās¹⁰³, tādēļ arī es katru reizi pirms darba lūdzu par savas grupas bērniem, iztēlojoties viņus sev priekšā draudzīgus, veselus, labestīgus, lūdzu Dieva vadību ikdienas darbam.

Lai būtu možā noskaņojumā, varētu vairāk paveikt, spētu ar bērniem kopā dinamiski darboties, regulāri nodarbojos ar skriešanu un riteņbraukšanu, tas man palīdz ikdienā visu dienu azartiski, jēgpilni un pilnvērtīgi piedalīties bērnu kustību rotaļās, spēkoties ar vecākajiem zēniem. Šīs aktivitātes visa vecuma bērniem ļoti patīk, sagādā prieku un liksmību, atbrīvo no emocionālās

---

¹⁰³ Amonašvili, Š. *Razmišļeņija o gumannoi pedagogike*. Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2001
Šri Činmoi, Oduho

spriedzes, negatīvajiem pārdzīvojumiem, stiprina savstarpēju pieņemšanu, draudzīgumu, rada kopības izjūtu. Tādējādi nemanot kļūstu par patiesu bērnu draugu, rotaļbiedru un padomdevēju vienlaicīgi. Vērojot bērnus, esmu sapratusi, ka tieši mana priecīgā, aktīvā, radošā līdzdalība viņu ikdienas gaitās ir tā, kas vislabāk palīdz adekvāti pārvarēt krasās noskaņojumu maiņas, dod impulsu pārslēgties uz jaunu, vērtīgu darbību. Palīdz pašiem iemācīties adekvāti reaģēt, saglabāt mieru, līdzsvaru problēmsituācijās (sk. 1. pielik.).

Mazs bērns pēc savas dabas ir līksms, priecīgs, emocionāls. Viņa galvenā darbības forma ir rotaļa. Prieku, izbrīnu sagādā visa apkārtējā vide: mazs kukainītis, ūdens peļķe, lidmašīna debesīs. Tajā pašā laikā priecīgo, līksmo izbrīnu pēkšņi var nomainīt dusmas un neapmierinātība. Šī krasā noskaņojumu maiņa saistīta ar nervu sistēmas darbības attīstību, jo par emocijām atbildīgie rajoni smadzeņu hipotalāmā nobriest ātrāk nekā prāta darbības noteicēji, tādēļ pieaugušajiem, kas ir saskarsmē ar šī vecuma bērniem, ir jābūt apveltītiem ar humora izjūtu, prieku un līksmību, radošumu un izdomu, jābūt dinamiskiem, pacietīgiem, līdzsvarotiem, lai ātri un atbilstoši spētu reaģēt uz bērna uzvedības maiņu, radot pozitīvas emocijas, dzīvesprieku, attīstot bērna dvēseles labai raksturīgo prieku, labvēlību, mīlestību, sirsnību, izpalīdzību, tā neitralizējot negatīvo. Pretējā gadījumā, ja pieaugušais uz šīm noskaņojuma maiņām reaģē ar dusmām un nemieru, tad neapzinātā veidā bērns šim paraugam seko un pakāpeniski attīsta arī sevī šīs iezīmes, tā iznīdējot dabas doto labvēlīgo skatījumu uz dzīvi.

2.2. Otrais princips - vecāku, pedagogu un bērnu savstarpēja sapratne, sadarbība, labvēlība

Šis princips izriet no iepriekšējā – lai audzinātu bērnu par humānu cilvēku, pieaugušajiem, kuri ir saskarsmē ar bērnu, jābūt vienotiem audzināšanas principiem un mērķiem. Viņiem jāapvieno sevī vienotā veselumā prasīgums un mīlestība. Noteikumiem jābūt pamatotiem ar dziļi garīgu raksturu, pieaugušajiem jābūt paraugam bērniem ar savu rīcību, jāspēj atzīt arī savas kļūdas un tās neatkārtot, lai bērniem būtu kam līdzināties. Lai to īstenotu, attiecībām ir jābalstās uz draudzības, mīlestības un sapratnes principiem, jo tikai to, ko patiesi mīlam un cienām, spējam izvēlēties par savu autoritāti. Šādās attiecībās jūtamies brīvi un nepiespiesti, kas ir vislabākā augsne pašaudzināšanai un pašdisciplīnai – humāna cilvēka sākumam. Vecāku un pedagogu vienotība bērna audzināšanā pirmskolā ir ļoti būtiska tādēļ, ka šajā laikā veidojas bērna personība, izveidojas iekšējā pozīcija – noturīga attieksmju sistēma pret sevi, pret citiem, pret pasauli kopumā. Šīs attieksmju sistēmas izveide kļūst par turpmākās attīstības avotu, cilvēka patstāvības, mērķtiecības, neatlaidības un neatkarības izveides avotu, par dzīves stila bāzi¹⁰⁴.

---

¹⁰⁴ Svence, G. *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 93.lpp.

Lai sadarbība būtu patiešām patiesa un dzīva, lai viss kolektīvs (bērni, vecāki, pedagogi) dzīvotu “uz viena viļņa”, rūpējos par iekšējas, dvēseliskas saiknes rašanos un stiprināšanos starp tā locekļiem. Šī mērķa īstenošanai labi kalpo ritualizētas darbības, kas nemanāmi veido garīgu vienotību, rada iekšēju spēku un kopību. Šo rituālu būtība – katram indivīdam atsevišķi un kolektīvam kopīgi pietuvoties savam garīgajam potenciālam, izjust, apzināties to un tad saplūst vienotā veselumā ar visu kolektīvu (sk. 2. pielik.). Ja kolektīvs pēc tam kādu darbu dara kā garīgs spēks, tad darbam ir lielāka vērtība un tam arī ir labāks rezultāts.

Lai kolektīvs būtu kā viens veselums, regulāri organizēju šādus kopīgus pasākumus:

- Vakarēšana reizi mēnesī;
- Gadskārtu svētku (Miķeļu, Mārtiņu, Ziemassvētku, Meteņu, Lielās dienas, Jāņu) svētīšana autentiskā vidē;
- Latvijas dzimšanas dienas svinības;
- Izglītojošās ekskursijas, teātra izrāžu apmeklējumi (ne retāk kā 2 reizes pusgadā);
- Vasaras skolas visai ģimenei, bērnu vasaras nometnes;
- Izglītojošas lekcijas vecākiem;
- Vecāku un skolotāju kopīgas tikšanās, lai sastādītu darba plānu;
- Vecāku iesaistīšana bērnudārza grupas vides pilnveidošanā (sk. 2., 3. pielik.).

Šīs aktivitātes detalizēti ir analizētas manā iepriekšējā pētījumā¹⁰⁵, kur arī atspoguļots vecāku vērtējums un apliecinājums, ka kopīgie pasākumi veicina gan visa kolektīva, gan arī katras ģimenes atsevišķi savstarpēju saprašanos, vienotību, satuvināšanos un bagātināšanos.

Kopīgajos pasākumos vecākiem ir iespēja redzēt citus ģimeņu modeļus, vērot pedagoga sakarsmi ar bērniem, audzināšanas problēmu risinājumus, kopīgi meklēt iespējas, kā apvienot mīlestību un prasīgumu. Neformālā vide ir vislabākā savstarpējās sapratnes un uzticēšanās veicinātāja, jo, ilgstoši esot kopā, ikvienam kopas loceklim ir iespējams otru iepazīt kā cilvēku ar savām pozitīvajām un negatīvajām īpašībām, ar vēlēšanos pilnveidoties. Vecākiem neformālajā vidē, redzot bērnu un pedagogu savstarpējo sapratni, pedagoga ieinteresētību bērna attīstībā, rodas lielāka uzticēšanās pedagogam, tādēļ skolotājam ir plašākas iespējas palīdzēt bērnam pilnveidoties.

Kopīgie pasākumi ir milzīgs ieguvums bērniem, jo arī viņiem kļūst pieejamāka saskarsme ar citu bērnu vecākiem, un tas veicina socializēšanās prasmes. Kā esmu novērojusi praksē, bērni sev kā tuvus draugus, padomdevējus un palīgus pieņem citu bērnu vecākus, tādējādi veidojas ne tikai pārlicība, ka visa pasaule ir vienota, labvēlīga, bet arī rodas draudzīgākas, iejūtīgākas attiecības starp pašiem bērniem.

---

¹⁰⁵ Mennika, B. *Tautas tradīciju izmantošana bērnu tikumiskās izpratnes veidošanai pirmskolas izglītības iestādē*: diplomdarbs, LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 85 lpp.

Bērnu grupas savstarpējas vienotības un sadarbības veicināšanai izmantoju šādas darba formas:

- Darbs kopīgos projektos (piemēram, izrādes iestudēšana, grāmatas radīšana, puķu dobes veidošana, gatavošanās svētkiem, to svinēšana);
- Kopīga dziedāšana, rotaļāšanās, dzejoļu atdarināšana ar kustībām;
- Maza cienasta sadalīšana visai grupai;
- Vecāko bērnu palīdzība jaunākajiem pašapkalpošanās iemaņu pilnveidošanā;
- Grupas kopīga sakārtošana;
- Ekskursijas, teātra izrāžu apmeklējumi, nometnes.

Īpaši veiksmīga darba forma savstarpējas labvēlības veicināšanā ir bērnu vasaras atpūtas nometnes laukos, kur bērni, dzīvojot kopā ar pedagogiem citos apstākļos, mācās paši tikt galā ar sadzīvē nepieciešamām vajadzībām, kopīgi palīdzot un sadarbojoties, gūst pozitīvus iesaides un mācās pārvarēt grūtības(sk. 3. pielik.).

2.3. Trešais princips - bērna patstāvīgas sevis un pasaules izziņas veicināšana

Ž. Piažē mazu bērnu dēvē par individuālo pētnieku¹⁰⁶. Vērojot pirm skolēnu viņa patstāvīgajā darbībā, patiesu izbrīnu un prieku sagādā šī pētniecība – ar kādu uzmanību, pacietību un interesi viņš vēro skudras ceļu, aplūko, ar tausti izbauda priekšmetus – oļus, čiekurus, gliemežvākus, kā rotaļājas smiltīs, skatās pieaugušo darbībā, cenšas to izprast.

Bērnā pētniecisko spēju iedīgļi pastāv jau kopš dzimšanas. Tie attīstās, bērna pirmajā septiņgadē notiekot psihofizioloģiskiem procesiem (šajā laikā veidojas smadzeņu funkcionālā asimetrija; reflektoriskās darbības procesā izveidojas smadzeņu forma, aug to šūniņas un vadītājceļi, rodas aizvien lielākas iespējas ļoti daudziem un visdažādākajiem savienojumiem un sakariem starp dažādu smadzeņu kārtu, centru un zonu šūnām¹⁰⁷). Lai šo procesu norise dotu maksimāli kvantitatīvus un kvalitatīvus rezultātus, pieaugušajiem jānodrošina atbilstīga audzinošā un izglītojošā vide, kurā bērns dzīvo. Pirmkārt, tas jau ir pats cilvēks – pieaugušais – ar zināšanām, kuras viņš spēj sniegt bērnam.

Respektējot A. Rubeņa atziņu, ka bērns savā attīstībā atkārti cilvēces evolūcijas stadijas un viņa domāšanā un pasaulu iztverē ir saskatāmas paralēles ar pirmatnējā cilvēka domāšanu, kā arī pasaules uztveršana no “iekšienes”¹⁰⁸, ir vērtīgi mācībās integrēt mitoloģiskos elementus, kuru avots Latvijā ir tautas tradicionālā kultūra. Tās saknes meklējamas arhaiskajā laikā, kas analizēts šī darba 1.1. nodaļā. Folkloras nozīmi pirm skolēna vispusīgajā attīstībā esmu analizējusi iepriekšējā

¹⁰⁶ Lieģeniece, D. *Kopveseluma pieeja bērna audzināšanā*. Rīga: Raka, 1999, 38.lpp.

¹⁰⁷ Puškarevs, I., Golubeva, A. *Bērna attīstība*. Rīga: Zvaigzne, 1999, 31.lpp.

¹⁰⁸ Rubenis, A. *Cilvēks mītiskajā pasaules ainā*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 11.lpp.

pētījumā.¹⁰⁹, tādēļ to tuvāk neapskatīšu.

Bērna pašizziņas un patstāvīgo spriedumu veicināšanai nozīmīgas ir gan pasakas, gan mīklas, sakāmvārdi, parunas, tautasdziesmas, kas savas vienkāršās formas dēļ aicina bērnus aizdomāties par filosofisko jēgu, kura izteikta tautas mutvārdu folklorā. Tā bez moralizēšanas pašam bērnam liek pārdomāt dzīves likumsakarības un savu rīcību līdzīgā situācijā. Folkloras tekstu izziņa vedina bērnus uz nākamo cilvēka domāšanas attīstības stadiju – kauzālo domāšanu, kas pedagoģijas vēsturē pazīstama kā “Sokrāta metode”. Ja pirmsskolas skolotājs piecgadīgam, sešgadīgam, septiņgadīgam bērnam nesniedz gatavas atbildes uz jautājumiem, bet virza viņu līdzīgi, kā to darīja Sokrāts, ar jautājumu palīdzību, tā ļaujot padziļināti “ieiet” tēmā, atklājas brīnišķīgi bērnu domugraudi, pašatklāsmes prieks, veidojas patstāvīgi spriedumi, atziņas, vispārināšanas, salīdzināšanas spējas, pilnveidojas uztvere, iztēle un atmiņa. Uzmanības noturība kļūst lielāka – to veicina interesantais atbilžu meklējumu ceļš skolotāja vadībā. Izziņas procesā aktīvi darbojas visi maņu orgāni, tādējādi norit vispusīga bērna attīstība. Šajā izziņas procesā bērns apgūst spēju ieiet lietu būtībā – līdzīgi kā viņš meklē likumsakarības norisēm dabā, tāpat apgūst prasmi meklēt likumsakarības norisēm, kas notiek pašā, savos draugos, tuviniekos, sāk izprast savstarpējās mijiedarbības realitāti. Pirmskolā “Sokrāta metode” ir īpaši nozīmīga, jo pirmā septiņgade ir patstāvīgo spriedumu sākuma laiks; ja pašos iedīgļos dabīgā zinātkāre tiek “nokauta”, bērnam attīstās nosliece uz inertumu, vienaldzību, negribēšanu pašam domāt, darīt, rīkoties, kā risinājumu izvēloties vieglāko ceļu – pateikt “nē”, kas savukārt bremsē cilvēka spēju rast izeju problēmsituācijā un skatīties uz dzīvi ar pozitīvismu un optimismu.

Šī principa īstenošana ikdienā notiek nemitīgi, jo bērns nepārtraukti saskaras ar cilvēkiem, lietām, norisēm, vēro, iepazīst tās. Lai šī izziņa būtu produktīva, bērns šajā procesā maksimāli bagātinātos, augtu garīgi, iegūtās atziņas spētu izmantot lietderīgi savā tālākajā dzīvē, ļoti kontrolēju savu rīcību, domas ikvienā saskarsmes mirklī ar bērniem. Arī tad, kad neesmu tiešā kontaktā.

Kā primāro šī principa īstenošanai iespēju robežās meklēju ceļus, lai bērns pasauli varētu iepazīt, patstāvīgi darbojoties, esot ciešā kontaktā ar pirmavotu, ar tiešo objektu, nevis klausoties skolotāju stāstījumā un zināšanas gūstot no attēliem. Klausoties tikai stāstījumu un redzot attēlus, bērnam iespējams iegūt tikai gatavu, apstrādātu informāciju, no kuras neiespējami vai grūti pašam veidot savus spriedumus. Lai rastos savi spriedumi, vērtējums, attieksmes pret lietām pasaulē, pirmskolas vecumā nepieciešama dzīva saskarsme, tādēļ

▪ lielu uzmanību veltu videi,

---

¹⁰⁹ Mennika, B. *Tautas tradīciju izmantošana bērnu tikumiskās izpratnes veidošanai pirmskolas izglītības iestādē*: diplomdarbs, LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 85 lpp

kurā bērns uzturas:

➤ rūpējos, lai bērniem būtu iespēja redzēt, kā top rotaļlietas, un pašiem tās radīt, lai ap bērnu būtu rotaļlietas, kuras veicina radošumu, iztēli (pašgatavotas, no dabīgiem materiāliem);

➤ pievēršu uzmanību, lai ap bērniem būtu sadzīves priekšmeti, ar kuriem iespējams darboties un lai tā patstāvīgā izziņā un skolotāja vadībā viņi iegūtu izpratni par to lietderību, lietu rašanos pasaulē;

➤ nodrošinu iespēju uzturēties dabā – tajā patstāvīgi, jēgpilni rotaļāties, to uzturēt kārtībā, pilnveidot (grābt lapas, tīrīt sniegu, stādīt augus);

➤ organizēju tikšanās ar radošiem, dažādus amatus protošiem cilvēkiem, ļaudīm ar veselīgu dzīves uztveri (ekskursijas teātra darbnīcās, observatorijā, papīrfabrikā, tikšanās ar seno amatu pratējiem);

▪ patstāvīgā, pārdomātā kārtībā veicinu bērnu priekšstatu veidošanos par

➤ sevi;

➤ ģimeni;

➤ tuvākajiem draugiem;

➤ tradicionālo kultūru;

➤ lietu vidi;

➤ Latvijas dabu, ģeogrāfiju, vēsturi;

➤ dzīvi ārpus Latvijas;

➤ pasauli kopumā.

Tā kā šī tēma ir ļoti plaša, dziļa, lai detalizēti to analizētu, pielikumā pievienoju dažu pasākumu un nodarbību izvērstus aprakstus, kas ar piemēriem atspoguļo darbu šajos virzienos (sk. 3. pielik).

Īpašu uzmanību pievēršu tam, kādā kvalitātē varu veidot bērniem priekšstatus par tradicionālo kultūru. Tas ir ļoti nozīmīgi, jo tā ir bāze visai kultūras dzīvei Latvijā, tas ir mūsu iekšējais etniskais pamats. Ja pirmie priekšstati šajā jomā nav izkropļoti, tad bērniem paveras nākamībā lielākas iespējas gan izprast un pieņemt citu tautu kultūras vērtības un sasniegumus, gan arī pašiem būt radītājiem un radīt vērtības ar dziļi garīgu saturu savā zemē un ārpus tās. Tā kā ceļu, kā veidot priekšstatus pirmskolas vecumā par tradicionālo kultūru, esmu analizējusi iepriekšējā pētījumā¹¹⁰, tad vairāk par to nerunāšu.

Savā praktiskajā darbā lielu laika daļu veltu sarunām ar bērnu grupu kopumā, noteiktām interešu grupām, individuāli ar bērnu divatā vai kopā ar vecākiem par tēmām, ko bērni paši izvirza,

---

¹¹⁰ Mennika, B. *Tautas tradīciju izmantošana bērnu tikumiskās izpratnes veidošanai pirmskolas izglītības iestādē*: diplomdarbs, LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 85 lpp

kas nodarbina viņu sirdis un prātus, – draudzība, mīlestība, patiesība, taisnīgums, gods, pašlepnums, pašaižiedzība, pašpārvarēšana, naidis, agresija, kā kļūt labākam, pilnīgākam, eksistenciālie jautājumi, pārdomas par dzīvi debesīs un uz zemes, par kosmosu, pagājušiem laikiem un dzīvi nākotnē. Šajās sarunās patiesi izsaku savus uzskatus, pieredzes, kļūdas, secinājumus, savus spriedumus, ko varētu mainīt, lai nepatīkamās pieredzes neatkārtotos. Stāstu par saviem sāpīgiem un sirdij mīļiem pārdzīvojumiem, kas man sagādā dzīvē prieku un kas apbēdina. Kopīgi meklējam risinājumus, dziļi ietiecoties notikumu saknēs, cēloņos. Pievēršu bērnu uzmanību labām vai ne tik labām izmaiņām. Kopīgi meklējam iespējas, kā uzlabot situācijas. Pievēršam uzmanību, kā progresē katrs bērns atsevišķi, izejot no sava individuālā attīstības punkta, kā maināmies kā grupa kopumā. Bērniem šīs “sarunas par dzīvi”, kā viņi paši tās dēvē, ir ļoti vilinošas. Apbrīnojami ir vērot, kā viņi mainās to ietekmē, cik ilgi vēl atceras pārrunātās tēmas, kā sāk savu individuālo domu gājieni, cik neapmierināti ir, ja kāds pārkāpj grupā pieņemtos noteikumus, kā paši atzīst savu kļūdas, kā priecājas par savām un savu biedru iekšējām uzvarām. Pārsteidzoša ir grupas kopīgā izaugsme spējā kļūt labākam kā cilvēkam pašam par sevi, nevis uz citu neveiksmju rēķina.

Sevis izziņas darbā ir liela nozīme iespējai būt kopā ar bērnu četrus gadus (bērns grupā ienāk kā mazais trīsgadnieks, bet aiziet kā lielais septiņgadnieks), kā arī grupas specifikai, ka kopā aug bērni no trim līdz septiņiem gadiem. Tas dāvā iespēju uzskatāmi redzēt katram savu attīstību un ikviena citādību.

2.4. Ceturtais princips - kopveselums un dabatbilstība

Būtiski ir veicināt bērna vienotu pasaules redzējumu, izpratni, ka dzīvē viss ir saistīts, iegūtās zināšanas ir praktiski pielietojamas un noderīgas. Lai to īstenotu, jau pirmskolas izglītības sistēmā ir jāņem vērā J. A. Komenska izvirzītais kopveseluma princips, kuru vēlāk attīstīja J. H. Pestalocijs un F. Frēbels. Ja zināšanas izrietēs no sirds un ietieksies prātā un rokās, tad bērna attīstība būs pilnīgāka, viņš jau agrā bērnībā izprātīs sava darba nozīmīgumu, cilvēka vērtību. Lai kāda doma padziļinātos, tā ir jāizdzīvo ar visu savu būtību, pirmskolas vecumā – ar maņām, jo mazu bērnu pašu var salīdzināt ar maņu orgānu – viņš tver pasauli ar redzi, dzirdi, kustībām, sajūtām. Lai zināšanas ietiektos bērnam līdz dvēseles dziļumiem, to pasniegšanas veidam ir jābūt daudzšķautņainam, visaptverošam, universālam, loģiskam, jēgpilnam, ciešā kontaktā ar norisēm cilvēkā, dabā, visā pasaulē. Tikai tad, kad bērns redzēs to praktisko pielietojumu, tās kļūs par viņa vērtību.

Šajā vecumposmā īpaši nozīmīga ir pedagoga valoda, jo tā atstāj iespaidu uz viņa jūtu veidošanos. Kā uzskata K. Levi, bagāta un skanīga pedagoga valoda atmodina daudzveidīgu bērna iekšējo pasauli, bet rupja un nabadzīga valoda iekšējo pasauli noplicina¹¹¹. Ievērojot dabatbilstības

---

¹¹¹Levi, K. Staigāšana, valoda un domāšana – trīs galvenie bērna attīstības posmi. No: Valdorfpedagoģija. *Katalogs*

principu un to gudri pielietojot praktiskā darbībā, bērns pirmskolas vecumā mācās dzīvot pilnskanīgu dzīvi, izjust katra mirkļa vērtību, nozīmīgumu, mācās laiku pavadīt lietderīgi, saskatīt dzīves jēgu, rast dzīves mērķi un piepildījumu. Tā topot par cilvēku, kas izjūt atbildību par norisēm ap sevi, par cilvēku, kas gatavs dzīvot jēgpilnu dzīvi. Pirmskolas pedagoga uzdevums ir apzināties šo sava darba vērtību un nozīmību, rast modeli, kā strādāt, lai bērns izaugtu par humānu personību.

Šis princips ir pamatā visam dzīves ritmam, darba organizēšanai grupā. Kā jau iepriekš atzīts, pirmskolas vecumā veidojas izpratne par laika ritējumu, par kopsakarībām pasaulē. Ja bērns pirmajā septiņgadē apjautīs dzīves loģiskumu, gūs pirmās iemaņas ritmiskas dzīves veidošanā, apjautīs, cik labi ir dzīvot, ja katrai lietai ir sava vieta, ja katram darbam ir savs laiks, tad nākotnē ir lielāka iespējamība, ka bērns iemācīsies loģiski sakārtot, izveidot savu dienas, dzīves ritmu, iemācīsies plānot savus darbus un saplānoto arī mierīgi, pārliecinoši īstenot. S. Lasmane raksta: “Rītdzīvošana ir atbildīga un gudra dzīve, kurā situācija un mirklis ar mūžu sasaitīts nepārtrauktā laika ritumā. Zemnieka “visam savs laiks” arvien savienots ar “uz priekšu”, ar rītdzīvošanu. Visam, kas būs rīt, jāgatavojas savlaicīgi: jāsteidz palīgā Laimai ravēt pirts taku, ziemas saulgriežos jāizlūdzas auglība nākamās vasaras ražai, rītdienas ļaunā vara atbaidāma šodien ar ķekatu dziesmām... Viss rit uz priekšu, un šodien jāpalīdz šai rītei svētku ieražās un rituālos, jābalsta dabiski ritošais laiks. Darbībā tauta tagadnes mirkli padara bagātāku un blīvāku ar pastāvīgu rītizjūtu... Rītizjūta padara dzīves uztveri dinamiskāku. Virzība, vērstība, spriegums, pārejas, maiņas, pretstati, zūdošais un paliekošais – viss ritumu raksturojošais vārdu kopums izsaka garīgu enerģiju, kas nepieļauj palikt uz vietas, bet virza tapt, pārtapt, radīt. Tikums nav nekas cits kā tā pati uz priekšu jušana – tālumā un plašumā redzētspēja¹¹².”

Lai veidotu bērnos šo tagadnes saikni ar nākotni, izpratni par mūžīgi ritošo laiku, par likumsakarībām pasaulē, kā pamatu visam audzināšanas un izglītošanas darbam esmu izraudzījies latviskā Saules gada ciklu, kas sevī ietver izpratni par laika ritējumu – mirkļa, minūtes, stundas, dienas, nedēļas, mēneša, gadalaika, gada, dzīves, mūžības vienoto plūsmu un nozīmīgumu. Šajā ritējumā atbilstoši norisēm dabā un cilvēku dzīvē (senāk un tagad) plānoju izglītojošos, audzinošos un attīstošos uzdevumus, kas sekmē bērna vispusīgu attīstību un sagatavo skolas gaitu sākumam. Darbojoties šādā loģiskā plānojumā, bērniem pakāpeniski veidojas vienots pasaules redzējums, izpratne, ka viss pasaulē rit kopsakarībās, ka cilvēks ir dabas daļa, kurš ir līdzatbildīgs par norisēm pasaulē. Izpratne, ka cilvēka uzdevums ir palīdzēt pasaulei tapt skaistākai, harmoniskākai, vienotākai, bet nav tiesības nepārdomāti iejaukties un postīt, tā pārtraucot dabīgo ritējumu. Kā praktiski īstenojas latviskā Saules gada izdzīvošana pilsētvidē augošiem bērniem, kā latviskās

---

izstādei, veltītai UNESCO konferencei par audzināšanu 44. sesija Ženēvā (sast. Gebela, N., Lierls, K., Maiere, M., Makaliss, Dž., Rufs, B.). Mīnhene, b. g., b. i.

¹¹² Lasmane, S. Baltā pasaules izjūta. No: *Liepu laipa*. Rīga: Zinātne, 1990, 8., 9.lpp.

tradīcijas attīsta vispusīgu personību, esmu analizējusi iepriekšējā pētījumā¹¹³, tādēļ tagad tuvāk to vairs neapskatīšu (sk. 3. 1. pielik).

Gūstot iedvesmu J. H. Pestalocija, S. Frenē, A. Makarenko, A. Kuta pieredzē, kā veiksmīgu darba formu praksē izmantoju projektu metodi. Tas bērņus ļoti iedvesmo, saliedē, veicina radošu darbošanos, ilgstoši uztur uzmanības koncentrēšanu uz vienu mērķi, darbā ienes dzīvīgumu, līksmi, vēlēšanos ātrāk nokļūt pie mērķa; paaugstina darba kvalitāti, veicina savstarpēju sadarbību, interesi par otra paveikto, izpratni, ka kopīgi panākumi ir atkarīgi no ikviena dalībnieka apzinīgas attieksmes pret uzticēto uzdevumu (sk. 3. 4, 3. 5. pielik).

Šāda veida darbošanās attīsta bērņu par vispusīgu personību, jau agrā bērnībā dod iespēju sevi novērtēt kā vajadzīgu, pasaulei noderīgu cilvēku.

Secinājumi:

1. Bērņa attīstībā īpaši nozīmīgi ir pirmie septiņi dzīves gadi, tādēļ liela nozīme ir izvēlētajām audzināšanas formām un metodēm, kuras tiek izmantotas, darbojoties kopā ar pirmskolas vecuma bērņu.
2. Veidojot bērņu par humānu personību, pirmskolas vecumā ir jāievēro četri galvenie principi - prieks, humors, optimisms, dzīvīgums, radošums; vecāku, pedagogu un bērņu savstarpēja sapratne, sadarbība, labvēlība; bērņa patstāvīgas sevis un pasaules izziņas veicināšana. kopveselums un dabatbilstība.
3. Realizējot humānās audzināšanas principus pirmskolā, svarīgi darbā ir sintezēt tautas pedagoģijas audzināšanas idejas ar pasaules pieredzē izkristalizētām humānās audzināšanas metodēm.

---

¹¹³Mennika, B. *Tautas tradīciju izmantošana bērņu tikumiskās izpratnes veidošanai pirmskolas izglītības iestādē*: diplomdarbs, LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 85 lpp

Nobeigums

Apkopojot filosofu un pedagogu domas cauri gadu simtiem, ieskatoties viņu paveiktajā, secinu, ka humāns cilvēks ir cilvēks, kas izzina sevi, pasauli, tiecas uz vienotību ar Dievu, sevis īstenošanu jēgpilnā darbībā, kas ir harmonijā ar dvēseles aicinājumu, sirdsapziņu, apkārtējo vidi, dabu, sabiedrību. Humāns cilvēks sevī pilnveido garīgās īpašības – vienkāršību, patiesumu, skaidrību, mīlestību, vienotību, pacietību, mērķtiecību. Šajā sevis pilnveides ceļā viņš nav inerts pret apkārtējo pasauli, bet apzinās, ka visa pasaule ir vienota, un tās labklājība ir atkarīga no indivīda labklājības, tāpat indivīda labklājība ir atkarīga no sabiedrības labklājības. Humānismā nedalāmi jēdzieni ir indivīds un sabiedrība.

Humānisma ideju vēsturiskā pieredze rāda, ka katrā laika periodā ir dzīvojušas personas, kas nav samierinājušās ar esošo, bet gājušas pilnveides ceļu, ar savu degsmi, enerģiju kļuvušas par sabiedrības attīstības virzošo spēku un nesušas pozitīvas izmaiņas visā sabiedrībā. Tas nekad nav bijis monotons ceļš, vainagots ar tūlītējām uzvarām un panākumiem. Vienmēr tajā ir bijušas ciešanas, cīņa, sakāves, gandarījums par paveikto un vērstība uz priekšu, neapstāšanos sasniegtajā. Kā piemērus šeit var minēt Sokrātu, P. Abelāru, Akvīnas Tomu, J. A. Komenski, Ž. Ž, Ruso, J. H. Pestalociju, S. Frenē, R. Šteineru, A. Makarenko, Z. Mauriņu, Š. Činmoju, Š. Amonašvili. Viņu dzīves rāda, ka humāno domu rašanās un īstenošanās procesā ciešā vienotībā vienmēr ir bijusi sabiedrība, indivīds, izglītība un kultūra.

Tāpat kultūrvēsturiskā pieredze rāda, ka ikvienā laikmetā cilvēki iedvesmu, gudrību, atziņas ir smēlušies iepriekšējo laikmetu pieredzē, savu priekšteču sasniegtajā. Iepriekšējie sasniegumi bijusi kā bāze jaunām atziņām. Skatoties cilvēces attīstības vēsturiskajā pieredzē, jāsecina, ka katrs laikmets ar kādu savu īpašu iezīmi ir virzījis cilvēces attīstību, audzinājis cilvēku par Cilvēku. Šīs katra laikmeta specifiskās iezīmes ir izkristalizējušās cauri gadu tūkstošiem, laiku pa laikam atkārtojoties, izmainot savu formu, pastāv vēl šobrīd kā kultūras sastāvdaļas, humānas sabiedrības pastāvēšanas nepieciešamības vai kā cilvēces ideāli. Manuprāt, redzamākās ir:

- Nepieciešamība dzīvi strukturizēt ar rituāla starpniecību;
- Sevis padziļinātas pilnveides un izziņas nepieciešamība;
- Nepieciešamība pēc harmonijas ar sevi, Dievu, dabu, sabiedrību, pasauli kopumā;
- Nepieciešamība pēc cilvēka brīvības brīvā valstī;
- Nepieciešamība pēc brīvas valsts pastāvēšanas brīvā, vienotā pasaulē.

Lai īstenotu šīs vajadzības, visos laika periodos humānistiem aktuāla ir bijusi problēma, kā audzināt bērnu par humānu cilvēku, kurš savā dzīvē spētu šīs indivīda un sabiedrības nepieciešamības realizēt. Vienmēr ir meklētas metodes un darba formas, kā bērnam attīstīt savas

garīgās potences, kā kļūt radošam, atvērtam, domājošam, izzināt gribošam, kā izaugt par izglītotu cilvēku, kurš ir harmoniski attīstīta personība, ar vēlēšanos palīdzēt pasaulei kļūt labākai.

Humānisma ideju vēsturiskās attīstības gaitā ir atzīts, ka bērna audzināšanai ir jāpievērš pēc iespējas agrāka uzmanība. Pirmais šo atziņu izteica J. A. Komenskis, viņam pievienojās Ž. Ž. Ruso, J. H. Pestalocijs, Fr. Frēbels. Šis uzskats ir nemainīgs humānistiem arī mūsdienās.

Bērna attīstībā īpaši nozīmīgi ir pirmie septiņi dzīves gadi. Šobrīd, 21. gadsimtā, par nozīmīgu dzīves telpu bērniem ir kļuvis bērnudārzs, tādēļ, analizējot humānistu atziņas cauri laikmetiem, pētījuma gaitā ir izstrādāti galvenie principus, kas jāņem vērā audzinot un izglītojot bērnu no trim līdz septiņiem gadiem pirmskolas izglītības iestādē. Tie ir šādi:

- Prieks, humors, optimisms, dzīvīgums, radošums;
- Vecāku, pedagogu un bērnu savstarpēja sapratne, sadarbība, labvēlība;
- Bērna patstāvīgas sevis un pasaules izziņas veicināšana;
- Kopveselums un dababilstība.

Praksē īstenojot šos principus, ir atklāts, ka tiem kā straumei ir jāplūst cauri visai bērna dzīvei visām aktivitātēm, lai nestu nepieciešamos rezultātus. Īpaša vērība ir jāvelta pedagogu, bērnu vecāku sadarbībai jēgpilnās aktivitātēs. Prakse ir pierādījusi, ka veiksmīgas darba formas ir rodamas tautas pedagogijā, tas ir, par pamatu ņemot tradicionālo Saules gada ciklu ar gadskārtu ieražu tradīcijām, kurās veiksmīgi realizējas iepriekš minētie principi, tāpat Komenska, Pestalocija, Frēbeļa atziņa par bērna tiešā vairojuma nozīmīgumu izpētes procesā, mācību un reālās dzīves neaizstājamo saikni. Mieru un līdzsvaru steidzīgajā ikdienā bērnos palīdz attīstīt meditācijas, koncentrācijas un iztēles vingrinājumi.

Humānisma ideju vēsturiskā attīstība un to izmantošanas iespējas pirmskolas izglītības iestādē joprojām ir atklāts jautājums un neizsmeļams avots, kas jāturpina pētīt, jāaizzina, jāpilnveido, lai maksimāli tiktu izmantotas visas iespējas un šodienas 21. gadsimta bērns varētu izaugt drošs, stiprs, vesels, gudrs, laimīgs, ar gribu darboties mūsdienu mainīgajā pasaulē, tādēļ nobeigšu ar J. H. Pestalociju vēlējumu: “Pārbaudiet visu un paturiet no tā sev labo, bet ja Jūsos pašos mostas un top kas vēl labāks, tad lieciet to klāt pie visa tā, ko es Jums mēģināju dot, patiesi ticot Jums un mīlot Jūs... savā patiesajā ticībā un mīlestībā¹¹⁴.”

---

¹¹⁴ J. H. Pestalocijs. Darbu izlase veltīta pedagoga 250. atcerei. Izdev. Altermans, K., Čaure, A. Rīga: Latvijas Universitāte, 1996, titullapa

Izmantotā literatūra un avoti

1. *Antologija gumannoi pedagogiki. J. A. Komenskī.* Sost. Čečeļ, I. Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2002, 223 s.
2. *Antologija gumannoi pedagogiki. Tolstoi.* Sost. Semen, J. Moskva: Izdaķeļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2002, 219 s.
3. *Antalogija gumannoi pedagogiki. Frene.* Sost. Vuļfson, B. Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2002, 219 s.
1. **Amonašvili, Š.** *Lai dāvātu bērnam zināšanu dzirksti, skolotājam sevī jāuzņem Gaismas Jūra.*Rīga, b.i., 2009, 61 lpp.
6. **Amonašvili, Š.** *Poķemu ne proķitj nam ķizņ gerojami duha.* Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2003, 62 s.
7. **Amonašvili, Š.** *Škola ķizņi.Ulibka moja, gde ti?* Moskva: Izdaķeļski Dom Šalvi Amonašvili, 2003, 31 s.
8. **Amonašvili, Š.** *Skolas patiesība.* Rīga: Dizaina un drukas divīzija Citrons, 2007, 69 lpp.
- Amonašvili, Š.***Razmišļeņija o gumannoi pedagogike.* Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2001, 463 s.
9. **Anspaks, J. J. A.** *Komenskis: dzīves ceļš un pedagogiskā jaunrade.* Rīga: Latvijas universitāte, 1992, 59 lpp.
10. *Didaktika. Ievērojamākie pedagogi par mācību teoriju.* Sast. Kopeleviča, A., Žukovs, L. Rīga: RaKa, 2000, 344 lpp.
11. **Eliade, M.** *Sakrālais un profānais.* Rīga: Minerva, 1996, 170 lpp.
- Filozofijas vārdnīca.* Red. Rozentāls, M. Rīga: Liesma, 1974, 180 lpp.
12. **Frene, S.** Nravstvennoje i graždanskoje vospitanije. No: *Antalogija gumannoi pedagogiki.* Frene. Sost. Vuļfson, B. Moskva: Izdateļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2002, str. 96 - 126
13. Humānās pedagogijas zinātniskie pamati. No: *Almanaha "Humānisms. Pedagoģija."* Biedrība Librum, 2008, 44. – 53. lpp.
14. Kāpēc un kādi tikumi vajadzīgi 21. gadsimtā? *Izglītība un Kultūra*, 2009, Nr.8
15. **Ķestere, I.** *Pedagoģijas vēsture : skola, skolotājs, skolēns.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 181lpp.
16. **Kolers, H.** *Par bailīgiem, bēdīgiem un nemierīgiem bērniem.*Antroposofiskā biedrība Latvijā, b. g., 74 lpp.
- 17.**Kronvalds Atis.** *Kopotu raksti. 2. sējums.* Rīga: Valters un Rapa, 1936,480 lpp.
18. **Krūze, A., Vugule, Ē.** Pedagoģijas vēstures pētniecība Latvijā pēc neatkarības atgūšanas(1990 - 2009). No: *Pedagoģijas vēsture: 15 jautājumi.*Sast. Krūze, A. Ķestere, Rīga: Raka, 2010, 106. –

117. lpp.

19. *Kultūras Forums*, 2009.g. 18.dec.-8.janv., 2.lpp.
20. **Lasmane, S.** *Rietumeiropas ētika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 190 lpp.
21. **Lasmane, S, Ījabs, I.** Kāpēc un kādi tikumi vajadzīgi 21.gadsimtā. No: *Izglītība un audzināšana Latvijas sabiedrībai. Pedagoģijas zinātnes rakstu krājums*, 58 - 59. lpp.
22. **Lasmane, S.** Baltā pasaules izjūta. No: *Liepu laipa*. Rīga: Zinātne, 1990, 334 lpp.
23. **Lasmane, S.** *Morāles filozofija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 95. lpp.
24. *Latviešu konversācijas vārdnīca*. Rīga: A. Gulbja apgādībā, 1931, 12243. sl.
25. *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. Red. Hausmanis V., Rīga: Latvijas Enciklopēdija, 1992, 413 lpp.
26. **Levi, K.** Staigāšana, valoda un domāšana – trīs galvenie bērna attīstības posmi. No: *Valdorfpedagoģija. Katalogs izstādei, veltītai UNESCO konferencei par audzināšanu 44. sesija Ženēvā*. Sast. Gebela, N., Lierls, K., Maiere, M., Makaliss, Dž., Rufs, B. Minhene, b. g., b. i., 22. – 23. lpp.
27. **Lieģeniece, D.** *Kopveseluma pieeja bērna audzināšanā*. Rīga: Raka, 1999, 262 lpp.
28. LNSS rīkotās konferences "Latvijas cilvēks izglītības telpā un laikā" materiāli.
29. **Mauriņa, Z.** *Pasaules vienotība un indivīda uzdevumi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997, 163 lpp.
30. **Mauriņa, Z.** *Tālā gaita*. Rīga: Daugava, 1996, 326 lpp.
31. **Mennika, B.** *Tautas tradīciju izmantošana bērnu tikumiskās izpratnes veidošanai pirmskolas izglītības iestādē*: diplomdarbs, LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 85 lpp.
32. **Misāns, I, Šnē, A.** *Klosteris, pils un pilsēta*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004, 212. lpp.
- Netveramais Sokrāts*. Sast. Feldhūns, A. Rīga : Liesma, 1987, 237 lpp.
33. **Obšteins, K.** *Pedagoģijas vēsture*. 3. Rīga: b. i., 1932, 74. lpp.
34. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Red. Skujiņa, V. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000, 248 lpp.
35. *Pestalocijs, J. H. Darbu izlase veltīta pedagoga 250. gadu atcerei*. Izdev. Altermans, H, Čaure, A. Rīga: Latvijas Universitāte, 1996., 140 lpp.
36. **Puškarevs, I., Golubeva, A.** *Bērna attīstība*. Rīga: Zvaigzne, 1999, 119 lpp.
- Rietumeiropas morāles filozofija*. Sak. Lasmane, S. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006, 311 lpp.
37. **Rubenis, A.** *19.gadsimta kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 591 lpp.
38. **Rubenis, A.** *20 .gadsimta kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 456 lpp.
39. **Rubenis, A.** *Cilvēks mītiskajā pasaules ainā*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 53.lpp.
40. **Rubenis, A.** *Viduslaiku kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997, 12. – 13. lpp.
41. **Rubenis, A.** *Absolūtisma un apgaismības laikmeta kultūra*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 407

lpp.

42. **Rubenis, A.** *Apgaismības laiks Eiropā*. Rīga: Latvijas Mākslas Akadēmija, 2008, 256 lpp.
43. **Rubenis, A.** *19.gadsimta kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 591 lpp.
44. **Rubenis, A.** *20 .gadsimta kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 456 lpp.
45. **Ruso, Ž. Ž.** Prātojums, kurš saņēmis Dižonas Akadēmijas balvu 1750.gadā. Par pašas Akadēmijas piedāvāto jautājumu: vai Zinātņu un Mākslas atjaunošana ir sekmējusi tikumu kopšanu? No: *Rietumeiropas morāles filozofija*. Sakārt. Lasmane, S. 203. – 205.lpp.
46. **Sokolova, I.** Zenta Mauriņa. Rīga: Zvaigzne, 1993., 340 lpp.
47. **Špona, A.** Attieksme kā iespēja un izaicinājums audzināšanas darbā. No: *Izglītība un audzināšana Latvijas sabiedrībai*, .61 - 62.lpp.
48. **Sri Chinmoy.** *The Garland of Nation – Souls. Complete Talks at the United Nations*. Health Communications, Inc. deerfield Beach, Florida, 1995, page 292
49. **Sri Chinmoy.** *The Divene Hero*. London, 2002, page 245
50. Sri Chinmoy. *Meditations. Food for the Soul*. Augsburg: Perfection – Glory – Press, 1995.
51. **Sri Chinmoy.** *A Child heart s and a child s dreams*. Jamaica, 1986, page 123
52. **Šri Činmoi.** *Komentariji k Vedam, Upanišadam I Bhagavad Gite*. Doņeck: Izdateļstvo “UkrNTEK”, 2002, 256 str.
53. **Šri Činmoi.** *Vse, komu dorog mir*. Moskva: Centr Šri Činmoja, 1998, str. 227
54. **Šri Činmoi.** *Zemļa – naš Dom Jēginstva*. Kijev: b. i., 2001, 368 s.
55. **Šteiners, R.** *Vispārējā cilvēkmācība kā pedagogijas pamats*. Rīga, b.i., b.g., 98 lpp.
56. **Stepaško, L.** *Filosofija i istorija obrazovanija*. Moskva: Flinta, 1999, 272 s.
57. **Svence, G.** *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 150 lpp.
58. **Tolstoi, L.** Obšije zamečaņija dlja učiķeļa. Iz: *Antologija gumannoi pedagogiki. Tolstoi Sost. Semen, J.* Moskva: Izdaķeļskī Dom Šalvi Amonašvili, 2002, str. 131 - 134
59. **Toporov, B.N.** *Pervobitnije predstavlenija o mire (obšī vzgļad). Očerki istoriji jestestvenno naučnih znaniĵi v drevnosti*. Moskva, 1982, str. 8 - 40
60. *Valdorfpedagoģija. Katalogs izstādei, veltītai UNESCO konferencei par audzināšanu 44. sesija Ženēvā*. Sast. Gebela, N., Lierls, K., Maiere, M., Makaliss, Dž., Rufs, B. Minhene, b. g., b. i.
61. **Vēbers, E.** Izzini sevi jeb versija par Sokrātu. No: *Domas par antīko filozofiju*. Rīga: Avots, 1990, 61. – 79. lpp.
62. **Zeiferts, T.** *Latviešu rakstniecības vēsture*. Rīga: Zvaigzne, 1993, 505 lpp.
63. **Žukovs, L.** *Pedagoģijas vēsture*. Rīga: RaKa, 1999, 94. – 102. lpp.
64. [http:// www.onenessfamily.org](http://www.onenessfamily.org) .

65. <http://www.worldharmonyrun.org>

66. [http:// www.srichinmoycentre.org](http://www.srichinmoycentre.org)

67. [http:// www.srichinmoy.org](http://www.srichinmoy.org)

PIELIKUMI

1. PIELIKUMS. ROTAĻAS

Rotaļas un aktivitātes priekam, optimismam, dzīvīgumam.

1. Rotaļa “Kurš kuru?!”

Šī ir ļoti iemīļota rotaļa visa vecuma bērniem visos gadalaikos.

Rotaļa norisinās pagalmā, kur ir brīvs laukums. Skolotājs nostājas bērniem priekšā, bērni pretī skolotājam bariņā tā, lai viens otru netraucētu, bet lai redzētu skolotāju un tajā pat laikā justos brīvi. Skolotājs līksmi uzaicina bērnus “uzstiprināties”, lai varētu labi spēkoties: “Saberzējam plaukstas! Paskrienam! Pietupstamies! Palecamies! Apgriežamies! Saberzējam plaukstas! Iespiedzamies! Parādām dusmīgas sejas! Parādām ļoti priecīgas un laipnas sejas! Saberzējam plaukstas!” (tie ir daži darbību piemēri, bet jāļaujas improvizācijai, priekam, spēles dalībnieku noskaņojumam). Kad iesildīšanās beigusies un skolotājs izjūt, ka ir pienācis īstais laiks spēku mērošanai, viņš saka: “Uzmanību! Gatavību! Aiziet!” Tad bērni, līksmi spiegdami, “metas” virsū skolotājam, cenšas to apgāzt. Skolotājs “turas pretī”, izvairās, “atvairā” bērnus, bēg projām, bērni “dzenas” pakaļ, panāk skolotāju, atkal visādos veidos cenšas apgāzt. Skolotājs arī atļauj bērniem sasniegt savu mērķi, tad visi “sagrūt vienā kaudzē”, skolotājs rāda, ka nevar piecelties, bērni cenšas uzcelt. Skolotājs piepeši var pietraukties kājās un aizbēgt, kas izraisa bērnos lielu pārsteigumu un izbrīnu. Spēle turpinās, kamēr radies liels prieks, “iztvaikojusi” liekā enerģija, saspringums, radies prieks, optimisms, līksmība, gandarījums par savu varēšanu un kopā būšanu.

Varianti.

- Bērni cenšas apgāzt skolotāju, pēc tam skolotājs – bērnus.
- “Cīniņš” notiek pa grupām, piemēram, tikai zēni, tikai meitenes, tikai jaunākie bērni, tikai vecākie bērni. (te arī brīva improvizācija un atbilstošā brīža nepieciešamības).
- Ziemā rotaļā tiek iesaistītas sniega pikas.
- Dalībniekiem iespējams “paglābties” kādā vietā, kur nedrīkst ķert, kur grūti piekļūt vai kura aizkavē ķērājus.

Katrā ziņā šajā rotaļā jāļaujas priekam un brīvībai, tajā pat laikā virzot bērnus darboties tā, lai nejauši viens otram nenodarītu pāri, kontrolētu savu rīcību.

2. Rotaļa “Slazdi un mušas”.

Šīs rotaļas impulss ir I. Ziedoņa “Lāču pasakas” Mušu lāči ar lielo azartu, kārumu uz mušām. Bērni un skolotājs – Mušu lāči - staigā ar ķeramajām ierīcēm (piemēram, tīklu, auklu, spožu lentu kā “mušpapīrs”) un cenšas klusām, nemanot pielavīties citiem bērniem, kuri ir mušas vai kurus Lāči uzskata par mušām. Skolotājs ar savu spēles prieku “uzrunā” bērnus, un azarts “pielīp” arī bērniem – gan mušām, gan lāčiem. Mušas tiek sagūstītas, tad atkal atbrīvotas, “apēstas” vai arī tās pašas “pa

klusos aizbēg.

Tā kā šī rotaļa ir vairāk lomu sižeta rotaļa kā kustību rotaļa, tad noteikumi un arī varianti tai rodas norises gaitā.

Varianti.

➤ Mušām tiek izlikts slazds no dēļiem, auklām, akmentiņiem vai citiem priekšmetiem, kurā mušas nejauši iekrīt vai pielīp. Iespējams, ka grupas bērni pat nezina, ka priekšmeti, kas stāv zemē, ir slazds, un tā nejauši viņi kļūst par spēles dalībniekiem.

➤ Mušu medniekiem ir slēpņi, aiz kuriem viņi uzglūn mušām, un, kad kāds iet garām, tas tiek "nolaupīts".

➤ Ir dažādi mušu ķeršanas veidi: ar lamatām (izliktas dažādu ģeometrisku figūru veidā, līkločus, taisni u. t. t.), mednieki pārvietojas ar garu lentu (1 – 4 m) un ielenc mušas, pieskaras mušām ar īsu (5 - 25 cm) lentīti, tīklu, nūjiņu, uzmet virsū tīklu, no kura viegli izkļūt.

Šajā rotaļā svarīgi ir skolotājam uzturēt labvēlīgu, priecīgu, jautru noskaņu, lai bērni neapvainotos, ka ir piepeši noķerti, kā arī skolotājam jāvirza "medniekus", lai vērotu, cienītu citu bērnu rotaļas, kuri šajā reizē nav noskaņoti Mušu lāču medībām un ar savu spēli netraucētu citas darbības.

3.Graudi.

Katru gadu labības novākšanas laikā braucam ar bērniem uz Vecumniekiem skatīties, kā no lauka ar kombaini tie novākta jaunā raža. Saimnieks laipni mūs visus – bērnus un skolotājas – uzaicina iekārtoties traktora piekabē, vizināties pa lauku un sagaidīt, kad no kombaina graudi iebirst traktora piekabē. Tas visiem ir brīnišķīgs pārdzīvojums, kad tiek apbērts ar graudiem, laimes izjūta, ka esi kopā ar jauno maizīti. Šo pārdzīvojumu nekur neesmu ar bērniem tādā kvalitātē izbaudījis kā tikai ražas novākšanas laikā, to vairot palīdz zemnieka neapprakstāmais prieks, ka sūri, grūti darītais darbs ir nesis ražu.

2. PIELIKUMS. IKDIENU STRUKTURĒJOŠIE RITUĀLI

Ikdienu strukturējošie rituāli. Iztēles, meditācijas, koncentrēšanās vingrinājumi bērniem un vecākiem

Dzīvības apbrīnošana.

Viena maza mirdzoša rāsas lāse ir lielās Debesu Saules spogulis. Ieskatoties tajā, mēs sajūtam brīnumainās lielās Saules klātbūtni. Redzēt lielo mazajā, sīkajā ir spēja, kas mums ikvienam jākopj un jāattīsta. Lai šo prasmi izkoptu, grupiņā kā rituāls ir izveidojies katru dienu aplūkot kādu mazu, dzīvību raisošu lietu, piemēram, sveci, graudu, ziedu, rotaļlietu, zvārgulīti...

Kā piemēru aprakstīšu grauda aplūkošanu.

Kopā ar bērniem apsēžamies apkārt savai "bišu šūnai" – galdam. Ieinteresēju bērnus ar stāstu: "Pie mums ir atnācis kāds mazs bērniņš. Viņš guļ savā šūpulītī un vēlas izaugt liels. Viņu labi pazīst zemkopja rokas. Viņa vecāki ir mīļā zeme un saule. Lai mazulis izaugtu liels ir nepieciešama cilvēku mīlestība, rūpes, lietus un vējš. Ja šis mazulis pasaulē nebūtu, mums nebūtu maizītes."

Kad bērni ir nojautuši, ka tas ir grauds, to parādu un turpinu stāstu: "Mazulītim ir arī vārds, tikai neteikšu kāds, jums jāuzmin pašiem. Tas var būt: liniņš, rudzītis, auziņa, miezītis, griķītis, kviesītis, kaņepīte vai ķimenīte."

Tad graudiņš tiek uzmanīgi dots no rokas rokā, līdz beidzot tas atgriežas atpakaļ ceļojuma sākuma vietā. Bērni sauc iespējamo vārdu. Kad graudiņa vārds uzminēts, samīļoju mazulīti un ieliekam trauciņā ar nelielu ūdens daudzumu, lai tas varētu augt liels. Kurš graudiņš paaudzies ūdenī, to pabarojam – ieliekam zemītē. Visiem graudiņiem ir piestiprināti klāt viņu vārdi

Pētījums ilgst 2 nedēļas, katru dienu pievienojot pa vienam graudiņam un salīdzinot ar iepriekšējo labības vai sēklas šķirni.

Šī nodarbe attīsta bērnos koncentrēšanās spējas, uzmanību, vērību, atbildību, rada izpratni, ka jebkuras dzīvības pamatā ir mīlestība, rūpes, atbildība, gaisma, zeme un ūdens. Bērni sajūt graudu kā dzīvību.

2. Meža elpa.

Ik piektdienu dodamies pastaigā uz mežu – pētām sūnas, kokus, grāvjus, skrienam, spēlējamies... Katra pastaiga mežā noslēdzas ar mazu klusuma mirkli. Sapulcējamies kādā klusā meža stūrītī, kur tuvumā ir kāds interesants objekts, piemēram, celms, noliekušies koki, līks koks... "Galda" vidū noliekam līdzpaņemto cienastiņu. Nodziedam tautasdziesmas, kuru saturs atspoguļo dažādu ēdienu gatavošanu, sadodamies rokās un aizveram acis. Ieklausāmies meža noskaņā (atkarībā no gadalaika un laika apstākļiem), "iesmaržojam" sevī mežu, tad paveramies augšup un "pa mazu spraudziņu" paskatāmies uz debesīm, mākoņiem, sauli, koku galotnēm un pusčukstus sirsniņi sakām galda vārdus: "Zemītes audzēta, saulītes sildīta, Dieviņa svētīta nu mūsu galdā. Labu apetīti, veseli ēduši."

Lai visai pasaulei būtu laba veselība!” Tad sadalām līdz paņemto simbolisko cienastiņu, neaizmirstot atstāt arī kādu mazumiņu meža iemītniekiem – putniem, kukaiņiem, rūķīšiem. Sadodamies rokās un pateicamies: ”Paldies, paldies, būs mums spēks pusdieniņas sagaidīt!”

3. Gaisma.

Uguns liesmas klātbūtne neatstāj vienaldzīgu nevienu cilvēku. Radināt bērnus jau no mazotnes sarunāties ar gaismu, uzskatu, kā vienu no būtiskākajiem uzdevumiem vairāku iemeslu dēļ: mēs ikviens zinām, ka uguns nes gan lielu svētību, gan arī postu. Ja aizliegsim bērniem sastapties ar uguni, tas viņos var izraisīt nepārvaramu vēlmi to izdarīt slepeni – līdzīgi, kā ar ūdeni, tādēļ man šķiet svarīgi jau no mazotnes iepazīstināt bērnus gan ar uguns labo, gan arī ļauno dabu. Uguns ir dzīva. Uguns var mūs sildīt un dedzināt. Sveces liesmas gaišums, miers ir kā paraugs mūsu noskaņojumam – mēs varam būt mierīgi, apņēmīgi, dāsni, bet varam būt arī strauji, nevaldāmi. Ja esam mierīgi, priecīgi – spējam dāvēt daudz prieka apkārtējiem, ja esam tramīgi – no mums izvairās. Sveces liesma var būt arī trausla – tad mums tā ir jāsaudzē tāpat kā saudzējam to, kas par mums ir vājāks. Svece var būt gaiša, mierīga – šajā gadījumā mēs varam no tās gūt spēku, iedvesmu, uzskatīt to par savu paraugu. Sveces liesma, uguns var būt tikpat dažāda kā cilvēks.

Bērniem ir jāiepazīst dažādās uguns spējas, jāmacās ar to sadzīvot. Bērniem praktiskā darbībā ir jāapgūst, ka uguni iedegt drīkst tikai mierīgs cilvēks. Viņiem ir jāzina, ka senos laikos pieeja pie uguns bija tikai īpaši izredzētiem cilvēkiem. Bet mums, pieaugušajiem, ir jāzina, ka senāk uguns iedegšana bija īpašs sakrāls rituāls.

Pirmo reizi atnesot sveci (tā ir ietīta vairākos audumos) saku :”Uzminiet, ko es šodien jums atnesu. Tā ir gaiša, silta, skaista. Tā palīdz cilvēkiem kļūt labākiem, mīļākiem, tā tumsu pārrada gaismā.” Kad bērni atminējuši, lēnām uzmanīgi no auduma iztinu smaržīgu vaska sveci. To aplūkojot un kopīgi priecājoties, stāstu par labestību, par mīlestību un draudzību, ko svece var dāvēt cilvēkam un vēl svecītei daudz jauku piedzīvojumu.

Saujā sasildīto svecīti pasniedzu bērnam, uzaicinot arī viņu pasacīt kādu vēlējumu.

Tā svecīte tiek nodota no rokas rokā līdz nonāk atpakaļ pie manis. Gatavojos iedegt svecīti, uzaicinot bērnus vēl reizi veltīt svecītei vislabākās domas un tad pievērt acis tā, lai pa mazu spraudziņu varētu skatīties sveces liesmiņā un iztēloties tiltu no savas sirsniņas uz sveces liesmiņu.

Kad svece ir iedegta, aicinu bērnus sasveicināties ar liesmiņu, tai pamājot.

Vēl brīdi bērni skatās sveces liesmiņā ar pusatvērtām acīm. Uzaicinu katru bērnu šo īpašo, silto mīlestības gaismiņu ”ielikt” savā sirsniņā.

Svece tiek padota no rokas rokā, bērni ”ieliek” sveces gaismiņu savā sirsniņā, ar plaukstām it kā smeļot gaismu no liesmas.

4. Spēka brīži kopā ar vecākiem.

Iekšēja vienotība un sapratne ir avots veiksmīgai sadarbībai. Lai to veicinātu, praktizējam dažādus klusus kopības mirkļus visai grupai kopā pirms kādas aktivitātes sākuma.

Vakarēšanu jeb darba vakaru sākam, sapulcējoties visai grupai (bērniem un vecākiem)

kopīgā aplī un klusējot padodot no rokas rokā zvaniņu, lietus koku vai citu mūzikas instrumentu, to ieskandinot. Visi apļa dalībnieki ieklausās, cik atšķirīgi viens un tas pats instruments skan katra rokās. Pēc tam tiek nodziedāta kopīgi dziesma, kura ir nemainīga visiem darba vakariem vairāku gadu garumā. Tad skolotāja pastāsta par kopīgi paveikamo darbu.

Kopīgs mielasts. Ikviens darba vakars vai svētki noslēdzas ar mielastu vai arī tas tiek iekļauts pārejā no vienas darbības uz otru. Dalībnieki sapulcējas ap galdu, sadodas rokās un dzied 1 – 3 galda dziesmas. Šis mirklis ļauj sevī noskaņoties maltītei, piedzīvot gandarījumu par veiksmīgi, pilnvērtīgi kopā pavadīto laiku un padarīto darbu. Izjust darbu un tā augļus, arī ēdienu kā vērtību, kā Dieva svētību. Pārdzīvot kopības izjūtu, laimi, spēku par kopā būšanu.

3. PIELIKUMS. NODARBĪBAS UN SVĒTKI

Šajā pielikumā akcentēta 3. un 4. principa īstenošanās praktiskā darbībā nodarbību laikā bērnudārzā un kopīgos pasākumos ar vecākiem.

3.1. Gadskārtu svētki. Mārtiņi

Mērķis. Veidot izpratni par iekšējo mieru un harmoniju kā vērtību.

Uzdevumi.

1. Iepazīstināt ar maizes cepšanas darbietilpīgo procesu, veidot izpratni par maizes vērtību.
2. Iepazīstināt ar tautas tradīcijām – ķekatu gājienu.
3. Attīstīt sociālās kompetences – sadarbības prasmes, ieklausīšanos apkārtējos.
4. Veicināt izpratnes veidošanos par klusumu, mieru, paaudžu vienotības nozīmīgumu.

Vieta: Jelgavas raj., Vilces pagasta "Vinķīlas"

Laiks: Mārtiņu nedēļas sestdiena : no plkst. 10.00 līdz 17.30

Dalībnieki: Grupas bērni (bērni vecumā no trim līdz septiņiem gadiem), viņu brāļi un māsas, vecāki, skolotājas.

9.30 – 10.30 Ierašanās "Vinķīlās", rīta tēja kopā ar siltiem sklandu raušiem.

10.30 – 11.30 Maizītes iejaukšana, maizes krāsns iekuršana.

11.30 – 13.30 Spēles, rotaļas pagalmā, saimniecības ēku apskate, pusdienu gatavošana.

13.30 – 14.30 Maizes krāsns sagatavošana kukulīšu saņemšanai, kukulīšu veidošana un iešaušana krāsni.

14.30 – 15.30 Maizītes cepšana, Mārtiņu svētku mielasts, ražas godināšana, senču mielošana.

15.30 – 16.00 Maizītes izņemšana no krāsns.

16.00 – 16.40 Mārtiņu vecīšu uzņemšana: mīklu minēšana, pasaku stāstīšana, vecīšu un jaunās maizes godināšana.

16.40 – 18.00 Atvadīšanās no Mārtiņu vecīšiem, mājas sakārtošana, sarunas par pārdzīvoto, došanās mājup.

Mārtiņi ir vieni no mūsu saimes burvīgākajiem svētkiem, jo šajos svētkos saskaramies vistuvāk ar ikdienā neredzamo senču pasauli, gan arī vistuvāk esam dzīvības rašanās brīdīm – kļūstam par acu lieciniekiem, kā no graudiem un miltiem rodas mūsu lielākā bagātība – rudzu maize, kura līdz ar tautas garīgo mantojumu – dainām, mīklām, pasakām ir pārdzīvojusi laiku laikus un arvien ikvienā mājā tiek turēta godā un cieņā. Mārtiņi mums ir tas laiks, kad dziļi savās sirdīs godinām aizgājušo senču dvēseles un ceļam galdā jauno maizi.

Lauku mājā "Vinķīlās" Mārtiņus esam sagaidījuši jau sešus gadus. Un tas vienlīdz ir liels

notikums gan mums – rīdziniekiem, gan arī mājas saimniekiem – māksliniekam Raimondam Līcītim un viņa sievai Inārai, kuri "Vinķīlās" no Rīgas ir ienākuši pirms divdesmit pieciem gadiem, un no tā laika ar dziļu pietāti pret Zemes māti un Sauli, visu dzīvību un kosmosu kopj laukus un rūpējas par mājas svētību saskaņā ar savu dvēseles aicinājumu un cieņu pret dzīvi. Mārtiņi ir "Vinķīlu" gada notikums, jo ikdienā "Viķīlās" valda dziļš klusums un miers.

Uz Mārtiņiem izbraucam agrā sestdienas rītā, kad saules klātbūtne ir jaušama pavisam nedaudz.

Un tā ir Mārtiņu svinību pirmā burvība – rīts ir auksts, dzestr, zeme sasalusi, lauki vēl ietinušies Veļu miglā, pa ceļam dažviet redzami cukurbiešu kalni, bet citviet nokoptie, plašie Zemgales līdzenumi "Straumēniem" raksturīgās noskaņās, zilā debesu pļava šķiet tik tuvu, bet Saule apņēmīgi turpina kāpt Debesu kalnā – drīz vien visa pasaule top tik gaiša, ka kopā ar bērniem piedzīvojam lielo debesu mistēriju – Mārtiņš ar saviem spožajiem kumeļiem un bruņotajiem vīriem laižas no Rīgas mums līdzī un Zemgali. Un, iebraucot desmitos "Vinķīlās", tur ielaižas arī Mārtiņš ar savu karapulku, spožo Sauli, kas apmirdz salnotos, nokoptos rudens laukus un aukstumu. Un tad vispatīkamāk ir saimes virtuvē, kur uz senā koka galda kūp vasarā ievāktā piparmētru tēja, virs pavarda mutuļo siltie gaisa garaiņi, kas nāk no mūsu pašu maltajiem miltiem un vasarā ievāktajiem ievārijumiem. Ar basām kājām pa virtuvi rāmi un smaidīgi rosās saimnieks Raimonds, bet saimniece Ināra uz galda rindo balti noberztas krūzītes un savu meistarstiķi – pupu pastēti.

Šajā brīdī mēs ikviens jūtamies vienlaicīgi gan kā gaidīts viesis, gan arī kā piederīgais šai mājai. Katrs velkam ārā no ceļa groziem ciema kukuli – cits maizīti sunīšiem, cits cimdu pāri saimniekiem, bet cits medus podiņu un maizes klaipu.

Drīz vien esam sasildījušies un aprunājušies, lielais sienas pulkstenis nosit pusvienpadsmit, un mēs ķeramies pie darba.

Plāna vidū Ināra ceļ maizes abru, kur iepriekšējā vakarā ir iejaukts ieraugs. Tad uzliekam priekšautus, atrotām piedurknes un kopā ar bērniem satupstamies ap abru. Nodziedam savas darba dziesmiņas "Dzirnaviņas priecājās" un "Desmit pirkstiņus" un lielais darbs sākas. Bērni Ināras pavadībā ar sietiņu sijā sasildītos, mūsu pašu augusta beigās ievāktos, samaltos miltus, pieber ķimenes, diedzētos graudus, sāli, nedaudz raugu, un tad sākas lielā maizes mīcīšana.

Tas ir liels un patīkams pārdzīvojums ikvienam, vienlaicīgi grūts, atbildīgs un svēts darbs, īpaši, kad redzam, kā saimniecei Inārai sāk no smagā darba pilēt sviedri.

Tad ķeramies pie lielās mīcīšanas mēs. Drīz vien maizīte "sāk atlekt" no rokām, tad "pārsedzam to ar baltu paladziņu" – miltiņiem – un, pa kārtai pielipuši pie mīkliņas, klausāmies, kā maizīte runājas. Tas ir īpašs brīdis, jo pat visneticīgākajam nākas saskarties ar patiesību – maizīte ir dzīva, tāpat kā ikviens no mums, un šī dzīvība ir jāsargā, jālolo un jāmīļo.

Mēs pārmetam maizītei aizsardzības zīmi – krustu – satinam abru siltās, izrakstītās vilnas

segās un stiepjam istabā uz mūrīša, lai "mazais bērniš" aug liels. Vienlaicīgi māla bļodā iejaucam arī "kungu" maizi no baltajiem kviešu miltiem, sviestu, pienu, raugu, medu un riekstiem – tā ir svētku maize. Un caur to apgūstam gan labību atšķirības, gan arī vienkāršību, pieticību, spēku un pārticību, kuru senāk cits varēja izbaudīt tikai lielos svētkos, bet citam tā bija ikdiena.

Ir pienācis laiks kurināt maizes krāsni. Tādēļ visi pārceļamies pie pavarda. Krāsns durvis atveras, un tur ieraugām rūpīgi sarindotas garas malkas pagales.

Saimnieks Raimonds kurina krāsni, bet mēs visi kopīgi ar dziesmām "Es sakūru uguntiņu" un "Mārtiņš kūra uguntiņu", godinām Dievu, Māru, Laimu, Jāni, Jēkabu, Miķeli, Mārtiņu, tā saplūstot vienā vienotā upē ar mūsu spēka avotu un enerģijas devēju.

Tas visiem ir liels un spēcīgs pārdzīvojums, jo vienlaicīgi sastopas divi vareni spēki – Uguns un Dziesma. Gan Uguns, gan Dziesmas rašanās avots ir mūsu sirdis, kurās ieklausoties un ieskatoties, mēs ieraugām augšupejošu tiecības liesmu, kas aicina mūs ikvienu virzīties un augšu un mainīties, tā saplūstot ar Visumu. Ugunij no seniem laikiem piemīt transformējošs spēks, bet mūzikai, kas dzimst mūsu sirdīs, ir spēja pārveidot mūsu dabu, gan dziedināt slimības, gan veicināt vienotību pašam ar sevi, gan spēja apvienot saimi, caur dziedāšanu mēs pietuvojamies savas tautas dvēselei.

Šajā uguns iekuršanas rituālā, skatoties ugunī un klausoties viens otra balsī, mēs nokļūstam ārpus laika un telpas. Un mūs pārņem sajūta, ka esam nokļuvuši citā pasaulē, to ir gandrīz neiespējami aprakstīt, tas ir notikums, kuru ikvienam būtu vērts pārdzīvot.

Kad klusumā esot, esam ieklausījušies uguns mūzikā krāsnī un noskatījušies uguns liesmu deju pavardā, dodamies ārā, lai paši krietni izdancotos un caur savu deju dotu zemei auglību nākamajam gadam.

Tas ir jautrs un patīkams piedzīvojums, jo kopīgā prieka virpulī griežas gan bērni, gan pieaugušie. Pieaugušie ir paraugs bērniem, un bērni mācās – vērojot savus vecākus kopīgi ietajās rotaļās un dejās, mācoties no viņu attieksmes pret tradicionālās kultūras mantojumu, līdz saknēm iznīdējot maldīgo priekšstatu, ka tautas dejas, rotaļas un rotaļspēles ir paredzētas vien bērnu izklaidei. Mēs visi kopā to pārdzīvojam kā harmonizējošu un atjaunojošu rituālu.

Ir pienācis laiks doties maizīti likt krāsnī. Te vietā ir piemērota mīkla: "Brūnas govīs kūtī, sarkanas priekšā" (LTM 1291) (atminējums – maize krāsnī).

Bērni sastopas ar vēl vienu brīnumu – atverot maizes krāsns durvis pārņem liels karstums. Lielais uguns kalns ir pārvērties kvēlojošās oglēs. Saimnieks ar garu krāsns kručī izgrābj ogles un izmazgā krāsni ar bērzu slotu. Te vietā atkal ir piemērota mīkla: "Pilna laktiņa sarkanu vistiņu, ieskrēja garaste, izvājāja" (LTM 1558.) (Atminējums - rāsns, slotas, ogles). Mīklas cenšamies minēt ne tikai mācību procesā grupā, bet arvien tām atbilstošās un dabiskās situācijās, tādā veidā bērni apjauš mīklu *valodas* savdabību un īpašo domu ietērpšanas kodu.

Ir ļoti svarīgi bērniem redzēt īstas, spēcīgas, patiesas, dzīvas lietas, jo tās attīsta bērnos pietāti pret pasauli, pamatīgumu, īstumu un cieņu pret dabu, darbu un darba darītāju. Izmaiņas, kas notiek bērnos šajā laikā ir nenovērtējamas, īsti tās izpaužas pēc gadiem, kad mūsu – pieaugušo apzinīgi iesētās sēkliņas sāk raisīties.

Kad krāsniņa ir pārtapusi par tīru pirtiņu, Raimonds goda vietā liek lielo koka lizi, uz tās kļavu lapas, lai Ināra varētu veidot pirmo šī gada kukulīti. Kad kukulītis ir krāsni, tad katrs bērns kopā ar vecākiem veido savu maizes klaipiņu ar latviešu rakstu zīmēm.

Un katram tas iznāk vienreizējs un neatkārtojams, jo vienreizēji un neatkārtojami esam mēs ikviens ar savu dzīves pieredzi, domām, darbiem un izjūtām. Šajā brīdī ir būtiski ļaut izpausties katra bērna individualitātei, lai caur praktisku, patiesu darbošanos attīstītu sevī tik svarīgo darba gribu un darba prieku – iespēju izaugt par devēju un dāvātāju, nevis gaidītāju un patērētāju. Un tam ir jānotiek šeit un tagad – šaurā, karstā, piedūmotā istabā, savu mīļo cilvēku lokā, kur darba sūrumš ir roku rokā kopā ar darba augļu saldumu.

Kad divdesmit kukulīši ir krāsni, ieskanas vijoļu un kokļu balsis. Mēs saplūstam ar neatveramo mūzikas pasauli. Sākas kopīga muzicēšana. Ieskanas stabulīte, zvaniņi, iededzas uz saimes galda sveces, un mūs pārņem dziesmas un rudens svētība. Lielo balsis un dzīves pieredze saplūst ar mazajām balsīm vienā veselumā un rudeniģi, bagātīgi klāto svētku galdu un istabu piepilda viena no skaistākajām Mārtiņdienas dziesmām "Nogodēju rudzus, miežus." Ikvienu pārņem piepildījums un laime, un es pati jūtu, esmu laimīga kopā ar sev tuviem un mīļiem cilvēkiem pārdzīvot šo vienotību ar dabu. Pēc galda dziesmas "Ai, galdiņi, ai, galdiņi", sākas svētku mielasts – galdā netrūkst ne kartupeļi, ne skābēti kāposti, gaļa, maize, biezpiens, medus, ne arī burkāni, gurķi, svaigi kāposti. Viss ir vienkopus – bagātajā rudens galdā kopā ar mūsu prieku un tikko jūtamu siltas rudzu maizes smaržu, kas lēnām un maigi piepilda māju un mūs.

Ilgi gaidītais brīdis ir klāt. Krāsns durvis atveras, un mēs visi ieraugām mazus brūnus apaļus „bērņeļus” skatāmies sev pretī no karstās krāsns mutes.

Maizīte nedrīkst atdzist. Un mēs žigli to velkam ārā no krāsns, nomazgājam ar avota ūdeni un apsedzam ar siltiem paladziņiem.

Un tad klāt ir vēl viens skaists pārdzīvojums – mēs pieliekam ausis un degunus pie apsegtajiem rudzu maizes kukulīšiem – un klausāmies viņu siltajos, smaržīgajos sirdspukstos, izjūtot dziļu pateicību par brīnumu, kas ieplūst mūsu sirdīs un domās. Mēs pārdzīvojam to pašu prieku un laimi, kuru pārdzīvojis ikviens zemkopis, kad pēc grūta darba turējis rokās jauno rudzu maizi. Domās mēs sūtām pateicības sveicienus un laba vēlējumus dzimšanas dienā mūsu maizītes audzētājam un kopējam Jānim Bračkam Vecumniekos, kas ar savu pašatdevīgo darbu un rūpēm – savos laukos kopa, loloja un izaudzēja labību tā, lai Mārtiņu svētku galdā būtu jaunā maize.

Drīz vien mēs izdzirdam aiz loga savādas skaņas, dūdu skaņas, klabēšanu un ieraugām, ka no debesīm lido baltas sniega pārslas, bet aiz logiem ieraugām savādas, vēl neredzētas būtnes – kā no citas pasaules.

Mēs lielie – steidzamies atdarīt durvis, bet bērni spiegdami slēpjas zem lielā saimes galda,

zem soliem, aiz durvīm, kur kurais spēj. Istabu pamazām pārņem savāda smarža, dūdu skaņas un istabā ienāk maskoti ļaudis. Kad vaicājam, kas viņi tādi. Atbilde skan: "Mārtiņu vecīši. Nākam no Viņa kalna". Un ir sajūta, kā A. Brigaderes "Sprīdītī", kur Sīkstuļa istabā ienāk Baltais tētiņš. Pamazām bērni izlien no savām slēptuvēm.

Sākas mūsu saruna. Mārtiņu vecīši mūs izper ar dzīvības rīkstēm, izvaicā par paveikto, uzdod mīklas, stāsta pasaku, dzied dziesmas. Mēs no sirds ar zināmu bijību viņiem pateicamies, bet piecgadīgais Jēkabs, kurš pamanījies izcept veselus divus maizes klaipus, vienu no saviem klaipiņiem steidzīgi dāvā neparastajiem viesiem.

Vecīši aiziet pārslotajā, miglainajā, zvaigžņotajā laukā – uz Viņu kalnu, bērni vēl ilgi skrien viņiem līdzi, gribēdami uzzināt, kas tie tādi, bet tas ir noslēpums, ko cītīgi sargā maskotie ļaudis – dažu bērnu vecāki tāpat, kā senseņos laikos, to darīja viņu vecvecāki. Caur rituālu ir saskatāms skaistais paaudžu plūdums no pagātnes tagadnē, un no tagadnes uz nākotni, kuru mums visiem kopā ir jāsaglabā un svēti, tīri jānodod nākamajām paaudzēm, lai nezustu mūsu tautas atmiņa.

Pamazām atgriezāties realitātē – iededzam gaismu, kārtojam ceļa somas, sakopjam māju, atvadāmies no saimniekiem līdz nākamajam gadam. Izejam pagalmā, kas piesēts ar mieru, rāmumu, saltumu, klusumu un zvaigžņotām debesīm, kuras šķiet tik tuvu, tik tuvu . . . Un šķiet, ka visas durvis ir atvērušās un mēs esam vienoti un nedalāmi kopā ar visu plašo izplatījumu – šo sauli un viņsauli, zemi un debesīm.

Mārtiņi ir sagaidīti, nosvinēti un pavadīti. Un mēs braucam pretī ikdienai, jaunām rūpēm un darbiem, bet paši esam jau citi – piepildīti ar jaunu Enerģiju, jaunu Gaismu, Mīlestību, Prieku un Atklāsmēm.

Un mani pārņem pārlicība un atziņa – ja esam *patiesi* savos darbos un rīcībā, tad bērniem daudz nav jāstāsta, viņi izjūt pasauli ar savu sirdi. Un, manuprāt, pirmsskolas skolotājam tas ir pats svarīgākais – *pašatdevīgi, patiesi, iejūtīgi un sirsnīgi dot bērniem sevi, savu mīlestību, savus atklājumus tā, lai viņos būtu šis stabilais, drošais pamats, uz kura balstoties un augot lielāki, viņi paši varētu veidot un raisīt savu pārlicību par garīgo un materiālo pasauli, cilvēkiem, lietām un dabu, izvērtēt labo un ļauno, atklāt un atrast paši savu dzīves mērķi, uzdevumu un pārlicību.*

Pielikums 3.2. Vasaras skola ģimenēm

Vieta: Puša, tās apkaime..

Dalībnieki: Rīgas 16. Pirmskolas izglītības iestādes “Laismiņa” „Raspērlīšu” grupas bērni, arī absolventi, viņu brāļi, māšas, vecāki, ģimenes draugi.

Mērķis. Padziļināti iepazīt latviešu tradicionālo kultūras mantojumu.

Uzdevumi.

1. Veicināt ģimeņu (ģimenes) vienotību, savas dzimtas sakņu vērtības apzināšanos.
2. Attīstīt prasmi sadarboties dažādu vecumu grupām.
3. Izjust prieku par lietderīgi pavadītu laiku, veselīgu atpūtu, jaunu prasmju apgūšanu.
4. Iepazīt Latvijas dabu, ģeogrāfiju, vēsturi.

Tradicionālās kultūras vasaras skola ģimenēm Rēzeknes novada Pušas pagastā un Dagdas novada Andrupenes pagastā

Piektdiena, 7.augusts

Ierašanās vakarā, dzimtas dziesmu vakars.

8.augusts

7.30	Rīta rosme ar Baibu, pelde ezerā.	
8.30	Brokastis	
9.30	Izbraukšana pie Latgales podnieka Aivara Ušpeļa	
10.00	Darbnīca – „Latgales podniecība” (paralēli plānotas dažādas aktivitātes - podu darināšana ripas tehnikā, sviļpauniekus veidošana u.c., bruņu kreklu piemērīšana, šķēpu mešana, darbošanās ar mālu Baibas Mennikas un Vēsma Ušpeles vadībā.	
12.30	Izbraukšana uz pusdienām.	
13.00	Pusdienas Pēc pusdienām nodarbības Pušas pagasta „Mežmalām” pie tautas amatniekiem Boļeslava un Helēnas Mundām.	
13.45	Izbraukšana uz „Mežmalām”.	
14.00- 17.00	Darbnīca - „Skalu grozi” Katrai ģimenei ir iespēja izgatavot vienu skalu grozu meistarū vadībā. Būs iespēja noaust stellēs kādu stripu saimnieces lupatu deķī. Bērni varēs pabarot saimnieku kazas un samīļot viņu mazo kucēnu.	Darbnīca - „Meža skola bērniem” Bērni, sākot no sešiem gadiem, ir aicināti Uģa Treides un Jāņa Jasjukeviča vadībā doties iepazīt mežu. Uģis jau daudzus gadus darbojas vīru kopā „Vilki” un vada līdzīgas aktivitātes 3x3 nometnēs. Bērni varēs mācīties atšķirt putnu balsis, orientēties mežā pēc dabas zīmēm, izgatavot loku un bultas, atpazīt augus, veikt dažādas fiziskas aktivitātes u.c. <i>Līdz jāņem - gumijnieki, mežam piemērotas drēbes, saliekamais nazītis, cepure.</i>
17.00- 19.30	Latgales melnā pirts. Ap šo laiku vasaras skolas dalībnieku pārstāves – saimnieces – sāk gatavot svētku vakariņas. Bērni launagā uzēd pa medusmaizei. Bērni, meža skolas dalībnieki, mazgājas pirtī un Baibas Mennikas vadībā dodas pusstundu atpūsties pļavā un paklausīties stāstus.	
19.30	Svētku vakariņas „Mežmalu” pagalmā. <i>Līdz paņemiet katrs bļodiņu, karoti un krūzīti!!!</i>	
20.00- 23.30	Danči un rotaļas Šo aktivitāti vadīs Rēzeknes folkloras kopa „Vīteri”. Mācīsimies Latgales dančus un dziesmas, iesim rotaļās. <i>Paņemiet ērtus apavus un mūzikas instrumentus kopīgai muzicēšanai!!</i>	
22.00- 23.00	Darbnīca - „Man nav bail no tumsas!” Bērni kopā ar Uģi un Jāni dodas nakts pārgājienā pa mežu, pārējie paliek dancot. <i>Līdz jāņem: gumijnieki, meža drēbes, cepure, lukturīši.</i>	
23.30	Izbraukšana uz naktsmītnēm skolā	

24.00	Nakts miers.
-------	--------------

9.augusts

7.30	Rīta rosme ar Baibu, pelde Pušas ezerā.
8.30	Brokastis.
9.30	Novadpētniecības diena - Rēzeknes rajona kultūrvēsture teikās, nostāstos un dabā.
9.30-10.30	Ekskursija pa Pušas pagastu, pelde Pušas ezerā.
11.00	Izbraukšana pie Dagdas novada Andrupenes pagasta novadpētnieka Edmunda Tukiša.
11.30-14.00	Senais astroloģiskais akmens laikmeta kalendārs, upurakmeņi, svētavots Andrupenes pagastā.
14.00	Izbraukšana uz Andrupenes Lauku sētu.
14.30	Pusdienas
15.15	Ekskursija pa Andrupenes Lauku sētu
16.15	Izbraukšana uz Asotes pilskalnu.
18.00	Vasaras skolas noslēgums Asotes pilskalnā.
18.40	Izbraukšana uz Rīgu.

Pielikums 3.3. Bērnu vasaras nometne

Vieta: Salacgrīva, tās apkaime.

Dalībnieki: Rīgas 16. Pirmskolas izglītības iestādes “Laismiņa”, „Rasaspērlišu” grupas bērni un absolventi.

Mērķis. Sekmēt bērnu patstāvības veidošanos, prasmi savstarpēji izpalīdzot, tikt galā ar grūtībām bez pieaugušo palīdzības.

.

Uzdevumi.

1. Pilnveidot gribas īpašības: patstāvību, savaldību, mērķtiecību, neatlaidību .
2. Attīstīt prasmi sadarboties dažādu vecumu grupām, stiprināt grupas kopības izjūtu.
3. Veidot un attīstīt bērnu tikumiskās jūtas un priekšstatus.
4. Veicināt bērnu radošo pašizpausmi
5. Izjust prieku par lietderīgi pavadītu laiku, veselīgu atpūtu, jaunu prasmju apgūšanu.
6. Iepazīt Latvijas dabu, ģeogrāfiju, vēsturi.

3.4. Projekts. Teātris.

1. Mācību ekskursija uz teātri.

Vieta: Latvijas Nacionālais teātris

Dalībnieki: "Raspērlišu" grupas bērni, pedagogi, vecāki, kas iedalās ekskursijā.

Mērķis. Pilnveidot bērnu zināšanas par teātri.

Uzdevumi.

1. Iepazīstināt bērnus ar Latvijas Nacionālo teātri.
2. Iepazīstināt bērnus ar telpām teātrī-skatītāju zāli, fuajē, garderobi, kasi, darbnīcām, kur gatavo rekvizītus, šuj tērpus izrādēm.
3. Veicināt izpratni, ar ko teātris atšķiras no izrādes.
4. Veicināt interesi par teātra darbinieku profesijām.
5. Attīstīt prasmi klausīties gida stāstījumu, uzdot jautājumus, izprast atbildes, spriest, secināt, veicināt uzmanības noturību.
6. Pilnveidot kulturālas uzvedības iemaņas sabiedriskā vietā.

Pasākuma plāns.

10.00-10.40 Brauciens ar autobusu līdz Nacionālajam teātrim.

10.40-11.00 Nacionālā teātra apskate no ārpusē.

11.00-12.20 Ekskursija pa teātri. Darbnīcas-kokapstrādes cehs, metālkaltuve, butaforija, grimētava, kostīmu noliktava, šūšanas darbnīca, rekvizītu, dekorāciju noliktava, mākslinieku darbnīca, skatītāju zāle, kase.

12.20-13.00 Brauciens atpakaļ uz bērnudārzu.

2.Konspekts nodarbībai “Iepazīstināšana ar apkārtni un sabiedriskās dzīves norisēm”.

Tēma. Teātris.

Mērķis. Nostiprināt un pilnveidot bērnu zināšanas par teātri, kā arī radīt vēlēšanos pēc nodarbības interesēties par teātri un aktīvi piedalīties Teātra dienās bērnudārzā.

Uzdevumi.

- Veicināt bērnu kauzālās domāšanas attīstību.
- Attīstīt (2.pak.) un pilnveidot (3.pak.) fantāziju.
- Vingrināt izprast lietu izmantošanu un nepieciešamību (1.pak.).
- Vingrināt nosaukt objektus uz pieredzes pamata pēc vērojuma, atpazīt tos attēlā, īsi raksturot to nozīmi cilvēka dzīvē (1., 2., 3.pak. – atbilstoši bērna pieredzei par aprakstāmo objektu).
- Spriest par maz iepazītām lietām, balstoties uz pieredzi (līdzīgu zināmajam), secināt, veidot savu spriedumu (2., 3.pak.).
- Rosināt bērnus veidot īsu, loģisku stāstījumu pēc pieredzes - veidot prasmi izdalīt būtiskāko no mazāk svarīga, stāstīt stingri pieturoties skolotājas ierosinātajai tēmai.
- Veicināt visas ģimenes iesaistīšanos mācību procesā.

Iepriekšējais darbs. Bērni kopā ar skolotāju bijuši ekskursijā uz Nacionālo teātri, kā arī mācību gada laikā kopīgi noskatījušies vairākas izrādes Valsts leļļu teātrī. Bērniem ir veidoti priekšstati par literārā darba saikni ar izrādes iestudējumi teātrī. Kopā ar vecākiem bērni brīvdienās vērojuši dažādas celtnes tuvākajā apkārtnē, vecāki bērniem pastāstījuši par to nozīmi cilvēku dzīvē. Atsevišķas (pēc skolotājas izvēles) sabiedrībai nozīmīgas ēkas bērni kopā ar ģimeni attēlojuši zīmējumā.

Uzskates materiāli. Bērnus ieinteresējošā rotaļlieta – Rūķītis. Attēli ar sabiedrībai nozīmīgiem objektiem: bērnudārzu, skolu, aptieku, policiju, veikalu, Rīgas Radio, Nacionālo teātri, Latvijas Nacionālo Operu (bērnu zīmēti kopā ar ģimeni brīvdienās). Trīs dažādu izrāžu afišas (bērnu zīmētas kopā ar ģimeni brīvdienās), lāde ar teātra rekvizītiem, tērpiem, kas nepieciešami izrāžu norisei, tukšs grozs, kurā ievietot apskatītos rekvizītus, uzlīmītes, zīmītes izlozei, zīmītes ar fragmentu no bērniem zināmas teātra izrādes, cienasts-karameles “Teātris”.

Nodarbības gaita. Bērni kopā ar skolotāju ir rīta aplī, pēc sasveicināšanās dzejoļa telpā dzirdama skaņa: “Tuk, tuk, tuk!”

Skolotāja. Kas tad tur?

Nezināmais. Tuk, tuk, tuk!

Skolotāja. Draugi, vai jūs zināt, kas tur kladzinās? (*bērnu minējumi*)

Skolotāja. Es aiziešu paskatīties! Tas taču jūsu mīļais draudziņš! Lūdzu, ieklausieties uzmanīgi

viņā! *(zvaniņa skaņas, iespējams, ka bērni atpazīs šo skaņu)*

Rūķītis. Labrīt! *(sasveicinās ar katru bērnu)* Es tas esmu! Vai jūs mani pazināt? Vai jūs mani gaidījāt? Kas šodien par dienu? *(bērnu atbildes)* Vai jūs šonedēļ kaut ko īpašu darīsiet? *(bērnu atbildes – iespējams, ka minēs :spēlēsim teātri)* Teātris!? Es nezinu, kas tas ir “teātris”, uzspēlēsim “prāta vētru”, metīsim bumbiņu žigli viens otram un teiksim, kas ir “teātris”!

Spēle.

Pēc spēles, skolotāja, apkopojot bērnu atbildes, paskaidro īsi Rūķītim, kas ir teātris.

Rūķītis. Interesanti! Bet kas tur uz sienām, vai tur arī ir uzzīmēts teātris?

(Bērni Rūķītim stāsta, ka to zīmējuši brīvdienās kopā ar visu ģimeni)

Skolotāja. Rasaspērlītes, palīdzēsim Rūķītim saprast, kuras no ēkām saistās ar teātri un izrādēm. Redzat, groziņos ir divu dažādu veidu uzlīmītes. Ja attēlā ir uzzīmēta ēka, kas, jūsuprāt, saistās ar teātri vai ir teātris, lūdzu, uzlīmējiet maliņā šo uzlīmīti. Ja attēlā ir kāda cita nozīmīga ēka, bet, jūsuprāt, tā nesaistās ar teātri, lūdzu, uzlīmējiet šo uzlīmīti. Pēc tam visi kopīgi apskatīsimies, kas mums ir izdevies. Satiekamies atkal šeit pēc dažām minūtēm, kad Rūķītis iesvilpsies svilpītē.

(Bērni līmē uzlīmītes, Rūķītis staigā kopā ar bērniem un priecājas par visiem zīmējumiem; kad darbs tuvojas beigām, Rūķītis iesvilpjas.)

Rūķītis. Uzlīmējāt? Es izdomāju, tagad spēlēsim šādu spēli: kopīgi skaitīsim dzejolīti *(attēlošana ar kustībām)*, kad dzejolītis beigsies, es nosaukšu kādu vietu, piemēram, aptieka, un tad visi dosimies pie tā zīmējuma, kurā attēlota aptieka. Labi!

(Bērni ar kustībām attēlo I. Zanderes dzejoļus “Miklu panti”, tad dodas pie nosauktā objekta vai objektiem, bērni izsaka savas domas, vai šie objekti saistās ar teātri vai nē; sākumā izsakās jaunākie, pēc tam vecākie).

Rūķītis. Tas bija jauks ceļojums! Bet es redzēju garderobē kaut kādu lielu lādi, nezina, kas tur iekšā? *(visi steidzas skatīties)*

Bērnu minējumi par to, kas varētu būt lādē.

Lāde tiek atdarīta (iekšā dažādi priekšmeti, kas saistās ar teātri). Lietas tiek ņemtas ārā, uzlaikotas pie spoguļa, spriests par to, kādam mērķim tās izmantotas izrādē, vai tās ir senas vai mūsdienīgas, apskatītās lietas tiek ievietotas tukšajāgrozā; skolotāja izsaka minējumu, ka arī nākotnē varbūt kāds no bērniem strādās teātrī, būs aktieris.

Skolotāja. Jā, šīs lietas ir no dažādām izrādēm. Un izrāžu pasaulē ir tik daudz. Kā varētu izvēlēties, kuru skatīties un kuru nē, no kurienes var uzzināt par iestudētajām izrādēm? *(bērnu iespējamās atbildes – pēc reklāmas)* Kāda veida reklāmas jūs zināt? *(bērnu atbildes – afišas, radio, televīzija)*

Rūķītis. Mēs varētu uzspēlēt spēli “Reklāma: Kas jauns šonedēļ mūsu Rīgas teātros?”

Skolotāja. Labi! Mums pie sienām ir afišas ar dažādu izrāžu nosaukumiem, mēs ar izlozes palīdzību sadalīsimies pa aktieru trupām, un reklāmā parādīsim fragmentu no katras izrādes.

(bērni ar izlozes palīdzību sadalās pa aktieru trupām, veidojot lozes, vērā ņemts, lai katrā trupā būtu dažādi vecumi; tad bērni atbilstoši izrādes nosaukumam no lādes izvēlas piederumus sava fragmenta attēlošanai un dodas pie afišas sagatavot epizodi no izrādes, izrādes bērniem ir labi zināmas) (gatavošanās notiek līdz 5 min)

Skolotāja (*pārgērbusies par programmas pieteicēju*). Labdien, mīļie aktieri, jūs esat nokļuvuši televīzijas studijā. Tūlīt sāksies mūsu raidījums. Es būšu programmas pieteicējs. Kad nosaukšu jūsu izrādes nosaukumu, uzreiz attēlojiet fragmentu. Atcerēties, ka nedrīkst kavēties! Tas ir tieši tāpat kā Radio- katra sekunde dārga! Un parādiat, lūdzu, cik vien labi un iespaidīgi varat, lai televīzijas skatītājiem, ļoti, ļoti gribētos atnākt un noskatīties visu izrādi! Vai visas teātra studijas gatavas? Vai varam sākt? Lai mums visiem viss labi izdodas!

Labdien, cienījamie skatītāji! Šodien Jums ir tā iespēja uzzināt, kas jauns mūsu Latvijas (vai Rīgas) teātros! Rīgas 16. PII "Laismiņa" iespējams noskatīties grupas "Rasaspērļītes" iestudējumu "Lāču pasaka"(30 sek fragments), Nacionālajā teātrī iespējams noskatīties izrādi "Doktors Dūlītis" (30 sek fragments), bet Valsts Leļļu teātrī latviešu tautas pasaku "Zvēri un abru taisītājs" (30 sek fragments). Paldies, mīļie skatītāji, par uzmanību, ar to mūsu reklāmas pauze ir beigusies. Lūdzu, lūdzu apmeklējiet izrādes! Biļetes iespējams iegādāties "Biļešu paradīzes" kasēs!

Paldies, draugi, mani mīļie aktieri, jums ļoti labi izdevās! Ieraksts ir beidzies, un mans draugs Rūķītis jums ir sagādājis gardu pārsteigumu.

Rūķītis. Lūdzu, lūdzu nāciet pie manis aplītī!

Rūķītis(*dzied*) Ciema kukulis man jauks,
Ēdi vesels, mazais draugs,
Ausaini, Pūkaini, Zvaniņ, Pekaini,
Ļīketu, ļekatu, ļek!

(*Rūķītis dala cienastu, īsi pasakot paldies par jauki kopā pavadīto laiku un ko jaunu uzzinājis šodien, novēl visiem priecīgu darba nedēļu un aicina doties ārā pastaigā, jo aktieriem ir ļoti svarīgi vienmēr būt veseliem, mundriem un dzīvespriecīgiem.*)

Piezīme. Attēli ar ēkām pie sienām grupā atrodas divas nedēļas, darba gaitā tiek salīdzinātas ēkas ar teātri, meklēts kopīgais un atšķirīgais, atklājumi pierakstīti uz lapām, kas piestiprinātas pie sienas, tā sekojot līdzī savu zināšanu paplašināšanās procesam.

3. Darba vakars kopā ar vecākiem.

Vieta: 16. pirmsskolas izglītības iestādes “Laismiņa”, grupa “Rasaspērlītes”.

Dalībnieki: “Rasaspērlīšu” grupas bērni (vecumā no trim līdz septiņiem gadiem), viņu brāļi, māšas, skolotājas.

Mērķis. Radīt iespēju ģimenei pilnvērtīgi pavadīt laiku kopā un pagatavot rekvizītus “mušas” izrādei “Lāču pasaka”.

Uzdevumi.

- Atjaunot seno vakarēšanas tradīciju – darbs, jaunu prasmju apgūšana un atpūta vienlaicīgi.
- Attīstīt jaunas prasmes – veidot mušu, izmantojot kartonu, krāsu, stiepli, audumu, avīzes; pagatavot augļu un ogu kokteiļus, izmantojot apelsīnus, avenes, banānus, ķiršus, jāņogas.
- Pilnveidot radošo pašizpaušmi, savas ieceres īstenošanu.
- Radīt mājīguma un savstarpēja atbalsta atmosfēru ikdienas steigā.

Pasākuma plāns.

16: 30 – 16: 40 Vecāku un bērnu pulcēšanās uz vakarēšanu bērnu dārza grupiņā “Rasaspērlītes”.

16: 40 – 17:00 Vakarēšanas uzsākšana ar rituālu zvaniņa ieskandināšanu, padošanu no rokas rokā un kopīgu darba dziesmu “Mīl katrs baltu maizes rīku”, bērnu mīklupantiem, attēlotiem kustībā, ar uzdevumu vecākiem uzminēt.

17: 00 – 17: 10 skolotājas stāstījums par vakarā paveicamo darbu. 18: 30 – 19: 30 Darbs – ganu stabuļu gatavošana.

17: 10 – 18: 05 Mušu meistarošana.

18: 05 – 18: 15 Telpas sakārtošana, galda klāšana, augļu kokteiļa gatavošana

18: 15-18 : 45 Padarītā novērtējums, galda dziesmas, mielasts, došanās brīvdienās.

➤ **Scenārijs Ģimenes dienas izrādei “Lāču pasaka”.**

Mērķis. Veicināt bērnu radošās pašizpaušmes prieku, vēlēšanos iepriecināt savus vecākus svētkos.

Lāču pasaka.

Lomās: Ogu lāči – Sofija, Adriana, Elizabete, Zinta, Dāvids, Kristaps, Monta.

Mušu lāči – Krišs, Karlīna, Toms, Dīvs, Letīcija.

Medus lāči – Rihards, Rinalds, Rūdolfis, Matīss, Emīls, Madara, Katrīna, Ulrika.

Slinkuma lācis – Ance.

Lācene – Ilze (skolotāja).

Mājas Gariņš – Baiba (skolotāja)

Epizodēs: koki, putni - Rinalds, Rihards, Rūdolfis, Matīss, Ance;

Mušas- Sofija, Adriana, Elizabete, Zinta, Dāvids, Kristaps, Monta, Rihards, Rinalds, Rūdolfis, Matīss, Emīls, Madara, Ance, Katrīna, Ulrika.

Dekorācijas: lāču māja.

Rekvizīti : 3 – 4 koki, 4 putni, 16 mušas, Cukura trauks, 3 lupas (bērnu, Vecāku gatavots mākslas nodarbībās), 2 binokļi, “mušu slazds”, 1 galds, 8 krūzītes, 8 karotītes, mazs cukurtrauciņš, ogas. Izkārtne “Mušu fotosalons”.

Mūzikas instrumenti orķestrim:

Norise.

Bērni mūzikas pavadījumā ienāk zālē.

Dziesma par ģimeni.

Skolotāja. Ir atkal atnācis pavasaris, un pagalmā ir uzdziedējusi mūsu mīlā, baltā, kuplā ieva, un tad mēs zinām, ka klāt ir gada skaistākie, gaišākie, priecīgākie svētki – Māmiņu diena, Ģimenes diena. Un šodien mēs visiem, visiem vēlam labu noskaņojumu, mīlestību, satiecību, prieku un no sirds sakām, cik Jūs mums esat ļoti, ļoti vajadzīgi un cik ļoti mēs Jūs visus mīlam, un jo īpaši savas mīļās, mīļās māmiņas.

Dziesma par Māmiņu.

Skolotāja. Un tagad, mīļie vecāki un visi, visi mūsu viesi, mēs Jums uzbursim Pasaku par lāčiem, kas patiesībā ir stāsts par mums pašiem. Šī pasaka ir arī veltījums mūsu vecākajiem brāļiem un māsām, kas pirms 5 gadiem gāja Rasaspērlītēs un paši spēlēja šo pasaku. Lai jauka un priecīga skatīšanās!

➤ **aina.**
Ogu lāči mežā.

*Orķestris spēlē (skolēnu orķestris), tā pavadījumā uz skatuves izkārtojas koki, ielido putni.
Pa mežu staigā Ogu lāči; 3 – 4 gadīgie bērni spēlējot svilpauniekus.*

Uz skatuves paliek tikai putni un Ogu lāči, jaunāko bērnu orķestris apsēžas uz kubiņiem.

Ogu lāču dialogs, ogojot.

Kristaps. Odziņas! Gardās odziņas!

Adriana. Mellenītes!

Dāvids. Avenītes!'

Zinta. Kazenītes!

Elizabete. Zemenītes!

Sofija. Lācenītes!

Visi (*čāpstinās*) Namm, ņamm, ņamm!

Zinta. Pieēdīsimies kārtīgi!

Dāvids. Jā! Tad būsim veseli un stipri!

Adriana. Savāksim ogas visai ziemai!

Elizabete. Ēdīsim paši un cienāsim citus!

Kristaps. Kā būtu, ja mēs pievilinātu ogas un tās pašas skrietu mums grozos un vēderā?

Visi. Patiešām!

Visi. Odziņas, nāciet! Odziņas, lūdzu, lūdzu nāciet!

Jaunāko bērnu orķestris. (tā pavadījumā ogas slīd garām, Ogu lāči tās lasa)

Dziesma. Lai dzīvo ogas, urrā, kas nāk mums vēderā! (dzied visi) ja būs pa garu, izņemsim dziesmu

Lācene. Vai, lācēni, jums jau mutes kā melleņu ogas!

Lāči. Mēs jau esam Ogu lāči!

Lācene. Jūs gan būsiet stipri un veseli! Bet tagad gan laiks uz mājām pie Mušu lāčiem doties!

Visi aiziet dziedādami "Lai dzīvo, ogas, urrā, kas nāk mums vēderā"!

(prom arī dekorācijas)

➤ **aina.**

Mušu lāči un Mušas.

Mūzika. Uzlido mušas, lidinās.

M.Kristaps, Rūdolfs. Slēpjamiem! Mušu lāči nāk!

Mušu lāču dialogs.

Baiba. Kur viņas palika?

Karlīna. Es dzirdēju mušu balsis!

Toms. Es sajūtu mušu smaržas!

Krišs. Es redzu Mušu pēdas!

Dīvs. Nav!

Baiba, Dīvs. Labi, kamēr nav, tikmēr pagulēsim!

Parādās dažas Mušas.

M. Rihards, Sofija. Lielie Mušu mednieki aizmiguši!

Elizabete, Ance. Tad jau varam padancot!

Mušu dejas apkārt Mušu lāčiem(*varētu būt tā, ko "Riekstkodī" ap Rožu ezeru dejojām*)
Dejas beigās Mušas nolaupa Lāču "medību rīkus" - lupas, tālskati – un pazūd.
Lāči (*pamostas*). Vau! Vau! Vau! Ak jūs nešpetnās negantnieces! Tūlīt mēs jums tādas lamatas izdomāsim, ka nemūžam neizglābsieties!

Mūzikas pavadījumā Mušu lāči izliek spožu spoguļlentu pa apli. Noslēpjas aiz nosaukuma: MUŠU FOTOSALONS!

MUŠU LĀČIEM IEEJA AIZLIEGTA!

Izlien dažas Mušas.

Matīss, Adriana, Nāciet! Te kaut kas labs!

Mušas Matīss, Adriana, Dāvids, Zinta(*lasa*). MUŠU FOTOSALONS!

MUŠU LĀČIEM IEEJA AIZLIEGTA.

Tā tik laba lietiņa!

Šurpu, šurpu visas!

Uzlido visas mušas, pieskaras pie lentas un "pielīp".

Mušas. Vai, vai, vai! Mēs esam pielipušas!

Lāči (*izlien no slēptuves, priecīgi smejas, aizved mušas*). Izdevās! Beidzot mēs jūs noķērām!

Medus lāči! Mēs noķērām mušas! Tās Jūsu medu vairs neaiztiks!

➤ **aina.**

Medus lāči.

Mūzika (*orķestris ieņem vietas, Medus lāči uzstumj Cukura trauku, apsēžas pie galda, ber no cukurtrauka krūzītē cukuru*)

Sofija (*fonā mūzika*). Medus lāči ir saldi un kāri. Kafijas krūzītē viņi cukuru ber tik ilgi, kamēr visa kafija izlīst un krūzīte pilna ar cukuru. Tad viņi priecājas un saka.

Medus lāči. Tā tik ir kapižiņa! Tik gardu kapižiņu mēs katru stundiņu varētu dzert!

Lācene. Es jums rādīšu kapižiņu! Iecukurošu pa dupsī, tad jūs gan dabūsiet!

Medus lāči. Ko tad mēs dabūsim? Vēl cukuriņu?

Pulkstenis nosīt "9". (Bērnu orķestris) – visi lācēni skaita līdz pulksteņa sitieniem.

Lācene. Deviņi! Mušu lāči! Ogu lāči! Slinkuma lāči! Uz Čuču muižu!

Lācēni. Mēs negribam...

Lācene. De – vi – ņi!

Lācēni dodas gulēt, tikai ne Medus lāči.

Medus lāču saruna. Rinalds. Cukuriņ, man ir ļoti laba, salda doma!

Visi. Kāda?

Rinalds. Kad māmiņa un visi citi aizmigs, izlavāties pa kluso ārā un dodamies pārnakšņot Cukurtaukā!

Rihards. Jā! Tad mēs varēsim ēst visu nakti!

Visi. Labi!

(*Medus lāči aiziet pie pārējiem lāčiem*)

Lācis Adriana. Māmiņ, vai mēs gulēsim bez miega dziesmiņas?

Visi lāči. Lūdzu, lūdzu mūsu mīļo miega dziesmiņu!

(*māmiņa pasmaida*)

Lācēna Miega dziesma.

Lācene. Lai jums saldi sapnīši par medutiņu, odziņām, mušiņām, lai bites sapnī netraucē!

(lācēni aizmieg)

Rūdolf. Cukuriņ! Visi ir aizmiguši! Laiks doties uz cukurtauku! *(lācēni izlavās ārā pa vienam)*
(cukurtrauks lēnām tuvojas lācēniem, lācēni ielien podiņā)

Cik garšīgi! Ņamm – ņamm – ņamm!

(rīta mūzika, lācēni ceļas augšā)

Lācene. Labrīt, bērniņi! Kā gulējāt? Iesim visi brokastīs! Kam cukuriņu tējiņai?

Mušu lāči. Mums cukurmušiņas!

Ogu lāči. Mums cukurodziņas!

Slinkuma lācis. Man cukurslinkumiņu!

Medus lāči. Nē, nē, neaiztieciet!

Lācēni. Medus lāči cukurtraukā! Lieniet laukā!

Medus lāči. Nevaram! Vēders resns!

Lācēni. Debesu ķepas! Gatavais Vinnijs Pūks! Velkam laukā! *(izvel ārā Medus lāčus)*

Medus lāči. Jūs mums visu cukuru izspiedāt ārā!

(lāči smejas, aplūko cukurtrauku, mēģina vēl kaut ko laizīt)

Lācene. Es jums vēl parādīšu cukuru! Tā kā tādi pigori mūsu mājās vairs neatkārtotos! Lai es jūs vairs neredzētu nevienā traukā: ne pudelēs, ne kanniņās, ne bļodiņās, ne termosos. Lai jūs vairs nekad neēstu ne konfekšu papīrišus, ne kaimiņu ķiršus, ne šokolādes? Sapatāt?

Lācēni. Sapatāt?

Medus lāči. M-m-m! Bet tas viss, ko nedrīkst, ir tik salds!

Lācēni. Jā, viss, ko nedrīkst, ir tik salds!

Dziesma. Viss, ko nedrīkst, ir tik salds.

Slinkuma lācis. Atkal jūs man traucējat gulēt!

Ogu lāči. Celies, māmiņa teica: jāiet ogās!

Slinkuma lācis. Nē, man negribas!

Mušu lāči. Nāc! virtuvē ir daudz mušu! Lūdzu palīdzi izķert!

Slinkuma l. Lai viņas tur dzīvo! Man ir slinkums!

Medus lāči. Tā tās lietiņas neies! Tas slinkums ir jādzen prom!

Lāči. Bet kā?

Lācene. Mēs varētu izvilināt slinkumu ārā ar brīnummūziku un pārvērst mūsu sliņķi par Čakluma lācēnu!

Orķestris.

Slinkuma lācis. Es vairs negribu slinkot! Es gribu strādāt! Dodiet man darbu!

Lācēni. Urrā! Izdevās! Mums ir Čakluma lācītis! Čakluma lācēn, nāc mūsu orķestrī! Nāc kopā ar mums muzicēt!

Orķestris kopā ar Čakluma lācēnu.

Baiba. Visi, visi muzicēsime kopā! (skatītājiem izdala akmentiņus, kociņus, citus instrumentus un visi dzied Orķestra dziesmu vēlreiz kopā un muzicē).

Skolotāja. Visu skaisto ieceru un brīnišķīgo notikumu sākums ir Skaists Sapnis. Šodien, mīļās māmiņas, lācēni Jums ir pagatavojuši spilventiņus. Lai Jums vienmēr būtu, kur atpūsties un izsapņot sapņus, lai būtu spēks īstenot šos sapņus, lai būtu laba veselība un prieks par dzīvi!

Apsveikuma dziesmiņa.

Dāvaniņu pasniegšana.

Pielikums. 3.5. Metodiskie materiāli Harmonijas stundām

1. nodarbība “Gaisma”

Mērķis:

Iepazīstināt bērnus ar gaismas īpašībām.

Uzdevumi:

1. Pilnveidot bērnu tēlaino domāšanu un fantāziju

2. Veicināt bērnu empātijas (spēja iejusties otrā) attīstību
3. Veidot un attīstīt bērnos izjūtu, ka gaisma spēj uzveikt negatīvo
4. Attīstīt grupas kopības izjūtu

Darba saturs:

1. Stāsts par gaismu.
4. Vizualizācijas vingrinājums ar sveci.
5. Dziesma “Lēni lēnītiņām”
6. “Es dāvinu gaismu draugam”
7. Sirds gaismas dāvāšana svecei
8. Saruna “Kur mīt gaisma”
9. Tematiskais zīmējums “Gaisma” (var zīmēt tās pašas dienas citā nodarbībā)

Mājas darbs: “Es redzēju gaismu...” (pedagogs ierosina bērniem pavērot, kā apkārtējā pasaulē izpaužas gaisma)

2. nodarbība “Gaismas brīnumdarbs”

Mērķis:

Paplašināt bērnu priekšstatus un izjūtas par gaismu

Uzdevumi:

1. Vingrināt bērnus saistoši, radoši, ar pašpārdzīvojumu izteikt savu pieredzi un jūtas
2. Iepazīstināt bērnus ar tādu veidošanas materiālu kā vasku, saskatīt tā atšķirības no citiem

veidošanas materiāliem (plastilīna, parafīna, māla), vingrināt tīt svečīti no vaska plāksnes.

3. Turpināt pilnveidot bērnu tēlaino domāšanu un fantāziju

4. Radīt pozitīvu emocionālu pārdzīvojumu, skatoties leļļu teātri

Darba saturs:

1. Vizualizācijas vingrinājums ar sveci

2. Dziesma “Lēni lēnītiņām”

3. Bērnu stāstījums “Es redzēju gaismu...”

4. Fizikultūras pauze:

• O.Vācietis “Sveču balle”- dzejotis ar visa auguma kustībām

➤ O.Vācietis “Spoži sprēgā svecītes” – dziesma ar kustībām

5. Leļļu teātra izrāde “Gaismas brīnumdarbs” (Lilija Dikmane)

6. Radošais darbs: 2 vaska svečīšu izgatavošana

7. Izloze. Katrs bērns izlozē, kuram no grupas bērniem dāvinās svečīti.

Mājas darbs: uzrakstīt kaut ko labu “izlozētajam draugam”

3. nodarbība “Draudzība”

Mērķis:

Attīstīt bērnos draudzību un satiecību

Uzdevumi:

1. Aktivizēt bērnu vēlmi sadarboties ar citiem un pilnveidot saskarsmes iemaņas

2. Attīstīt spēju izteikt savas emocijas

3. Veidot priekšstatus par draudzību, taisnīgumu, labestību, sirsnību un rosināt bērnus tādiem būt

4. Rosināt bērnu vēlmi iepazīties ar citu skolu un bērnu dārzu bērniem

Darba saturs:

1. Sveces iedegšana

2. Vizualizācijas vingrinājums ar sveci

3. Dziesma “Lēni lēnītiņām”

4. Bērni pa vienam pēc kārtas pamirkšķina ar aci savam “izlozētajam draugam”, sasmaidās, pasaka labos vārdus un uzdāvina svečīti

5. Tēlaina mīkla par brīnumputnu
6. Kad mīkla atminēta, dziedam “Kur esi, kur esi”
7. Dziesmas laikā pedagogs parāda laimes putniņu
8. Iepazīšanās ar putniņu
9. Pedagogs stāsta par cilvēka labajām īpašībām un draudzību
10. Dziesma “Mirdz tava sirds” latviski, lietuviski, angļiski utt.
11. Saskarsmes rotaļa “Labrīt” ar dejas un mūzikas improvizācijas elementiem (
12. Rotaļa “Hei, draudziņ”
13. Tematisks zīmējums “laimes putniņš”

Mājas darbs: dāvana vēl nezināmam draugam (var izpildīt, piem., rokdarbu stundā).

4.nodarbība “Pasaules sadraudzības skrējieni”

Mērķis:

Iepazīstināt bērnus ar Vispasaules Sadraudzības Skrējieni un tā simboliku.

Uzdevumi:

1. Attīstīt bērnos uzmanību un vērīgumu
2. Attīstīt un pilnveidot bērnu priekšstatus par citām Eiropas valstīm un to iedzīvotājiem
3. Paust savas emocijas par doto tēmu radošā darbībā

Darba saturs:

1. Stāstījums par Sadraudzības Skrējieni un tā būtību
2. Filmas skatīšanās ar uzdevumu: pedagogs uzdod jautājumus, uz kuriem būs jāatbild pēc filmas noskatīšanās

Jautājumu piemēri:

Kādas ir cilvēku sejas filmā?

Kas vienmēr ir kopā ar skrējējiem?

Pa kuriem skrien skrējēji?

Vai filmā ir dzirdama kāda dziesma? Un tml.

3. Srējiena himnas dziedāšana
4. Fizikultūras pauze: improvizēts skrējieni iztēlotā vidē
5. Kolektīvais zīmējums

5.nodarbība “Sadraudzības skrējiens ar kaimiņu bērnudārzu”

Mērķis:

Veicināt sadraudzību starp dažādu skolu un bērnudārzu bērniem, izjust prieku skrienot kopā.

Uzdevumi:

1. Radīt draudzīgu gaisotni un iedrošināt bērnus kontaktēties ar vēl nepazīstamiem bērniem
2. Attīstīt prasmi darboties kolektīvā saskaņā ar citiem un realizējot kopīgu uzdevumu
3. Radīt pozitīvu emocionālu pārdzīvojumu, kopīgi skrienot ar lāpu.

Darba saturs:

1. Viesu ierašanās ar lāpu
2. Savstarpēja sasveicināšanās: visi vienotā aplī var dziedāt skrējiena himnu un citas nodarbību dziesmas, kuru laikā tiek padota lāpa.
3. Savstarpēja apdāvināšanās
4. Kopīgs skrējiens
5. Rotaļa “Hei, draudziņ!” un citas
6. Saimnieki aicina ciemiņus savās mājās (cienasts utt.)

6.nodarbība “Kopīgs pasākums vairākām PII grupinām, kur notikušas Harmonijas stundas”

9.00 – 11.00	Dalībnieku ierašanās, reģistrācija, brokastis, kociņu stādīšana, zīmējumu izstādes apskatīšana un vērtēšana
11.00 – 13.00	Svētku atklāšana, karoga uzvilšana, lāpas iedegšana, himna, lāpas padošana no rokas rokā. Skrējiens ar lāpu pa pilsētas ielām.
13.00 – 14.00	Pusdienas un brīvais laiks, loterijas anketu aizpildīšana
14.00 – 15.00	Radošās darbnīcas
15.00 – 16.30	Svētku noslēgums, koncerts, apbalvošana, launags loterija, došanās mājup

Harmonijas stundu vingrinājumi

Vizualizācijas vingrinājums ar sveci

- Bērni sēž aplī ap galdu (vai uz paklāja). Skolotāja uzdod bērniem mīklu: “Uzminiet, ko es šodien jums atnesu. Tā ir gaiša, silta, skaista un par to es jums stāstīju stāstu. Kad bērni atminējuši, skolotāja lēnām, uzmanīgi no auduma iztin sveci. To aplūkojot un priecājoties, viņa stāsta par labestību, par mīlestību un draudzību, ko svece var dāvēt cilvēkam un vēl svecītei daudz jauku piedzīvojumu.
- Saujā sasildīto svecīti skolotāja pasniedz bērnam, uzaicinot arī viņu pasacīt kādu vēlējumu.
- Tā svecīte tiek nodota no rokas rokā līdz nonāk atpakaļ pie skolotājas.
- Skolotāja gatavojas iedegt svecīti, uzaicinot bērnus vēl reizi veltīt svecītei vislabākās domas un tad pievērt acis tā, lai pa mazu spraudziņu varētu skatīties sveces liesmiņā un iztēloties tiltu no savas sirsniņas uz sveces liesmiņu.
- Kad svece ir iedegta, skolotāja aicina bērnus sasveicināties ar liesmiņu, tai pamājojot.
- Vēl brīdi bērni skatās sveces liesmiņā ar pusatvērtām acīm.
- Skolotāja uzaicina katru bērnu šo īpašo, silto mīlestības gaismiņu “ielikt” savā sirsniņā
- Svece tiek padota no rokas rokā, bērni “ieliek” sveces gaismiņu savā sirsniņā, ar plaukstām it kā smeļot gaismu no lieskmas.
- Skolotāja sāk dziedāt dziesmu “Lēni lēnītiņām” un aicina bērnus pievienoties.

“Es dāvinu gaismu draugam”

1. Skolotāja stāsta bērniem par to, ka katra bērna sirsniņa ir tikpat gaiša, mīla un silta kā sveces liesmiņa. Jo liesmiņu vairāk, jo gaismiņa lielāka. Kad sastopas vairākas gaismiņas, tās kļūst spēcīgākas un tā var ātrāk uzveikt tumsu. Gaisma mūsu sirsniņās ir mīlestība un draudzība, izpalīdzība un līdzjūtība. Tumsa mūsos ir dusmas, skaudība un slinkums. Dāvājot otram savu gaismu un saņemot no drauga viņa gaismu, mēs ātrāk uzveicam tumsu un kļūstam priecīgāki.
2. Sāk skanēt skaista mūzika, un skolotāja uzaicina bērnus iet vienam pie otra un mainīties gaismiņām.
3. Bērni staigā pa telpu un savu gaismiņu, kas ir sauļā dod draugam, vienlaikus saņemot drauga gaismiņu. Skolotājs ar savu dalību veicina to, lai ar gaismiņām apmainītos visi bērni.

Tēlaina mīkla par brīnumputniņu

Skolotāja noslēpumaini stāsta bērniem: “Šodien pie mums ir atnācis kāds skaists, bīrnumains draugs. Tas mājo augstu, augstu debesīs un dziļi, dziļi mūsu sirsniņās. Viņam ļoti patīk satiecība draudzība, mīlestība, prieks un, kad mēs esam smaidīgi, priecīgi, labestīgi, kad ar mums notiek kāds jauks atgadījums, tad viņš dejo mūsu sirsniņās un - kur mēs paskatāmies - tur viņu ieraugām”. Ja bērni nevar atminēt, skolotāja stāsta: “Viņš ir ļoti skaistās krāsās, viņš lido kā eņģelis, viņa balss skan tik skanīgi kā visskaistākā mūzika un, kad viņš nolaižas uz mūsu plaukstas vai pleca, tad mēs kļūstam ļoti, ļoti laimīgi. Un viņam ir ļoti skaista astīte. To mēs varam ieraudzīt debesīs, kad lietutiņš sāk pierimt un uzspīd saulīte. Tad viņa astīte mirdz septiņās krāsās”. Visi kopīgiem spēkiem atmin, ka tas ir laimes putniņš. Laimes putniņš no savas paslēptuves parāda alviņu un skolotāja uzaicina laimes putniņam veltīt dziesmiņu (“Kur esi, kur esi”), lai viņš iznāktu ārā pavisam.

Saskarsmes rotaļa “Labrīt”

Skat mūzika (ja iespējams, pedagogs spēlē vai skandina kādu atbilstošu instrumentu), un bērni kā putni lido pa telpu. Kad mūzika apklust, bērni apstājas un pedagogs pasaka kādu ķermeņa daļu, piem., “elkonīši satiekas”. Bērni iet viens pie otra un, sakot “labrīt”, saskaras ar attiecīgajām ķermeņa daļām. Atkal sāk skanēt mūzika. (Plaukstas, deguni, ceļi utt.)

